

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ville Heinonen

Mustaa keltaisella

Ulkomaalaiset surmaajat iltapäivälehtien etusivujen julkisuudessa
ja henkirikostilastoissa 1994–2010

Pro gradu -tutkielma
Viestinnän, median ja teatterin yksikkö
Lokakuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

HEINONEN, VILLE: Mustaa keltaisella. Ulkomaalaiset surmaajat iltapäivälehtien etusivujen julkisuudessa ja henkirikostilastoissa 1994–2010.

Pro gradu -tutkielma, 95 sivua, 6 liitesivua.
Tiedotusoppi

Lokakuu 2013

Tämä pro gradu -työ käsittelee ulkomaalaisten surmaajien esittämistä iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisoinnissa. Tutkimus jakautuu kahteen tasoon, makro- ja mikrotasoon.

Makrotasolla se pyrkii selvittämään, miten henkirikoksen tekijän ulkomaalaisuudella on ollut vaikutusta uutisoinnin määrään sellaisissa uutisissa, joihin viitataan Ilta-Sanomien ja Iltalehden numeroiden etusivuilla vuosina 1994, 1996, 1999, 2003, 2006 ja 2010. Tarkoitusta varten laaditaan henkirikosjulkisuustilasto, josta selviää, kuinka moni surmaaja on uutisten maailmassa ollut ulkomaalainen ja kuinka moni suomalainen kunakin vuonna. Vertaamalla tätä suhdelukua todellista henkirikostasoa kuvaavien tilastojen vastaavaan voidaan todeta, onko ulkomaalaisia ja suomalaisia henkirikoksen tekijöitä koskevan etusivu-uutisoinnin määrä ollut suhteellisesti tasa-arvoista tutkittuna ajanjaksona.

Mikrotason tutkimuksessa tarkastellaan, miten ja kuinka usein tekijän ulkomaalaisuuteen on viitattu etusivujen henkirikosuutisoinnissa ja onko viittaamisen tavoissa ollut muutosta tutkittuna ajanjaksona.

Henkirikosjulkisuustarkasteluun sisältyy 458 uutispakettia, joista kahdessa oli epäiltynä tai tekijänä sekä suomalaiseksi että ulkomaalaiseksi luokiteltu henkilö. Suomalaisesta surmaajasta kertovia uutispaketteja oli 416, ulkomaalaisesta surmaajasta kertovia 40. Menetelmänä käytetään määrällistä sisällönanalyysia, koska se on paras tapa hahmottaa suuria aineistokokonaisuuksia.

Tutkimuksen keskeisin tulos on se, että vuosina 2006 ja 2010 ulkomaalaisten tekemien henkirikosten saama julkisuus juttujen kokonaismäärässä mitattuna kasvoi aiempiin vuosiin verrattuna huomattavasti sekä suhteellisesti että absoluuttisesti, vaikka samojen vuosien henkirikostodellisuutta kuvaavissa tilastoissa ei ollut havaittavissa samanlaista trendiä.

Samaan aikaan yksittäisten uutisjuttujen otsikoinnissa viittaaminen tekijän ulkomaalaisuuteen kävi suhteessa yhä harvinaisemmaksi, mikä kielii siitä, että toimittajat pyrkivät tietoisella tasolla häivyttämään jutuista etnisen toiseuden. Tiedostamattomalla tasolla tapahtuvien epätasa-arvoistavien uutiskäytäntöjen syitä etsiessä nojaututaan toiseustutkimusten esiin nostamiin pohdintoihin kulttuurisista ajattelumalleista.

Asiasanat: iltapäivälehdet, etusivut, henkirikosuutiset, ulkomaalaiset, etninen toiseus

1. JOHDANTO	1
1.1 <i>Aiempi tutkimus ohjasi tutkimuskysymyksiä</i>	3
1.2 <i>Toiseustutkimuksesta eväitä uutisoinnin tasa-arvoisuuden tarkasteluun</i>	5
1.3 <i>Iltapäivälehtien rikosuutisointi pelon kulttuurin levittäjänä</i>	10
2. TUTKIMUSASETELMA KYSY AINEISTOLTA PALJON	17
2.1 <i>Rajausta rajauksen perään</i>	22
2.1.1 Iltapäivälehdet ilman liitteitä	23
2.1.2 Henkirikos lain mukaan	23
2.1.3 Henkirikosuutisoinnille tiukat ehdot	24
2.1.4 Jatkojutuilta vaaditaan oikeaa motivaatiota	28
2.1.5 Ulkomaalaisuus ja suomalaisuus kansallisuuksien käsiteviidakossa	31
2.1.6 Kiertotein ilmaistava romanisuus	36
2.1.7 Etusivujen selailu mahdollistaa laajan tutkimuksen	38
2.2 <i>Vertailun kiintopiste haettava rikostodellisuudesta</i>	39
2.3 <i>Tarkastelun kohteet makro- ja mikrotasolla</i>	44
2.3.1 Makrotaso	44
2.3.2 Mikrotaso	47
3. TUTKIMUSTULOKSET	53
3.1 <i>Rikosjulkisuus makrotasolla</i>	53
3.1.1 Henkirikosuutisoinnin kokonaismäärä	53
3.1.2 Eri henkirikostapausten määrä uutisoinnissa	55
3.1.3 Jatkouutisoinnin määrä	58
3.1.4 Juttupakettien koko	60
3.1.5 Etusivun pääotsikoiden määrä uutisoinnissa	61
3.1.6 Kuvien määrä etusivulla ja sisäsivuilla	62
3.1.7 Epäillyn/tekijän esittäminen tunnistettavasti etu- ja sisäsivuilla	63
3.2 <i>Rikosjulkisuus mikrotasolla</i>	64
3.2.1 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen etusivujen otsikoissa	66
3.2.2 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen sisäsivujen otsikoissa	67
3.2.3 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen sisäsivujen ala- tai yläotsikoissa	67
3.2.4 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen kainalojuttujen otsikoissa	67
3.2.5 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen kuvateksteissä	68
3.2.6 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen juttujen leipätekstissä	68
4. YHTEENVETO TULOKSISTA: YLIUUTISOINTI ALKOI VUODEN 2003 JÄLKEEN	70
4.1 <i>Erot lehtien välillä</i>	72
5. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KESKUSTELUA ERILAISUUDESTA	72
5.1 <i>Kulttuurinen muisti etnisen piilosorron alkulähteenä</i>	73
5.1.1 Ideologia löytää subjektinsa	74
5.1.2 Miten kulttuurinen muisti rakentuu?	76
5.2 <i>"Me vs ne" – yhteenkuuluvuus ja status quo</i>	81
5.3 <i>Alitajuinen halu tuomita vieras</i>	82
5.4 <i>Ulkomaalainen surmaaja tuo uutiselle lisäarvoa</i>	84
5.5 <i>Venäläisviha ja kuolema myyvät</i>	85
5.6 <i>Herkistykö Suomi vuosina 2003–2006?</i>	87
5.7 <i>Mikä avuksi?</i>	88
6. TUTKIMUKSEN MERKITYS JA LISÄTUTKIMUKSEN TARVE	89
7. LÄHTEET	91
7.1 <i>Kirjat ja artikkelit</i>	91
7.2 <i>Elektroniset lähteet</i>	94
7.2.1 Lehtiartikkelit internetissä	95
8. LIITTEET	95

1. Johdanto

Opinnäytetyöni tekeminen osui yksiin suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuvan mielenkiintoisen murrosvaiheen kanssa. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa perussuomalaisten puolue, joka on tunnettu kansallismielisestä, EU-vastaisesta ja maahanmuuttokriittisestä katsantokannastaan, sai historiansa suurimman vaalivoiton. Puolue sai 19,05 prosenttia annetuista äänistä – tulos, jolla heltisi 39 eduskuntapaikkaa. Puolueen puheenjohtajan Timo Soinin ”isoksi jytkyksi” nimeämä vaalitulos nosti perussuomalaiset kertaheitolla maan kolmanneksi suurimmaksi puolueeksi kokoomuksen ja Sdp:n jälkeen.

Huhtikuisten vaalien jälkeen mediakentällä alkoi kuhina. Tiedotusvälineet etsivät hanakasti syitä perussuomalaisten menestykseen ja tietoa siitä, keistä tarkalleen ottaen puolueen kannattajakunta lopulta koostui. Monissa piireissä maahanmuuttokriittistä puoluetta alettiin jo pitää uhkana Suomen imagolle. Kokemukseni mukaan moni etenkin korkeakoulutetuista kansalaisista leimasi puolueen arvot takapajuisiksi, ja niiden leviäminen katsottiin jopa vaaralliseksi kehityssuunnaksi. Puolue keräsi osakseen rasismisyytöksiä, eittämättä osin sen takia, että media antoi mieluusti Jussi Halla-ahon kaltaisten ääriajattelijoiden äänen kuulua teksteissään.

Varsinaisen kohun aiheutti Helsingin Sanomien marraskuussa 2011 teettämä TNS Gallupin rasismigallup. Sen mukaan kaksi kolmasosaa vastanneista ajatteli, että Suomessa ilmenee rasismia paljon tai melko paljon. Omassa itsessään rasismia kuitenkin tunnisti tai tunnusti paljon vain kaksi prosenttia ja melko paljon kaksitoista prosenttia. Perussuomalaisten kannattajiksi tunnustautuvat suhtautuivat moniin gallupissa kysyttyihin asioihin selvästi muuta kansaa tiukemmin. Puolueen kannattajista esimerkiksi 27 prosenttia tunnisti itsessään paljon tai melko paljon rasistisia piirteitä.

Hieman yli kolmannes (35 prosenttia) vastanneista oli täysin tai osittain sitä mieltä, että islam on uhka länsimaisille arvoille ja demokratialle, kun taas perussuomalaisten kannattajista tätä mieltä oli 58 prosenttia. Kansasta 29 prosenttia ja perussuomalaisten kannattajista 51 prosenttia allekirjoitti täysin tai osittain ajatuksen, että ”joihinkin rotuihin kuuluvat ihmiset eivät kerta kaikkiaan sovi asumaan moderniin yhteiskuntaan” – olettaen, johon uusrasismi pitkälti nojaa (Horsti 2005, 195). Huomattavan suuri osa kyselyyn osallistuneista tuntui ajattelevan, että suomalainen ja vieras kulttuuri ovat yhteensovittamattomia ja että vieras kulttuuri on uhka suomalaiselle arvomaailmalle ja demokratialle, ellei peräti suomalaisuudelle itselleen.

Kyselyn tulokset kiihdyttivät mielipiteitä aina valtion johtoa myöten. Presidentti Tarja Halonen totesi kyselytulosten julkistamisen jälkeen, että ihmiset, jotka tunnistavat itsessään rasismia, ovat päätyneet äänestämään perussuomalaisia. Soini puolestaan tyrmäsi kyselyn tarkoitushakuisena. Helsingin Sanomien tavoittama Suomen Romaniyhdistyksen varapuheenjohtaja Unto Jääpuro kommentoi, että kyselytulokset ovat lähellä totuutta: ”Suomessa hyssytellään, että ei ole rasismia, mutta on sitä. Rasismi on jokapäiväistä. Sitä on aina ollut ja tulee aina olemaan.”

Jokapäiväinen rasismi Suomessa ponnahti seuraavan kerran yhtä voimakkaasti julkisuuteen vuoden 2012 lopulla, kun kirjailija Umayya Abu-Hannan kirjoitus ”Lottovoitto jäi lunastamatta” julkaistiin Helsingin Sanomissa 30. joulukuuta. Palestiinasta vuonna 1981 Suomeen saapunut ja sittemmin toimittajana ja Helsingin kaupunginvaltuuston jäsenenä toiminut Abu-Hanna kirjoitti, kuinka suomalaisten rasismi ajoi hänet ja hänen tummaihoisen adoptiotyttärensä muuttamaan Alankomaihin vuonna 2010. Artikkelissa hän pahoitteli sitä, että erilaisuus on Suomessa automaattisesti hierarkkista, mikä aiheuttaa katkeruutta ulkomaalaisia kohtaan. ”Suomalainen yhteiskunta on muuttunut. Se sallii siirtolaisten suhteen sellaista henkistä väkivaltaa, jota se ei missään nimessä sallisi naisten, ruotsinkielisten, juutalaisten, vammaisten tai seksuaalivähemmistöjen suhteen”, Abu-Hanna totesi. Kirjoituksen ydin kiteytyi mielestäni yhteen Abu-Hannan kysymään kysymykseen: ”Käydäänkö Suomessa jonkinlaista sotaa muualta tulleita vastaan?”

Jo seuraavana päivänä suomalaisuuden puolustajaksi asettui kiivaimmin Ilta-Sanomien päätoimittaja Ulla Appelsin. Appelsin kommentoi kirjoitusta vastineessaan tavalla, joka monessa arviossa tulkittiin kritiikiksi Abu-Hannan näkemyksiä kohtaan. Appelsinin katsottiin närkästyneen siitä, ettei Abu-Hanna ollut tarpeeksi kiitollinen kaikesta, mitä Suomi oli tälle tarjonnut. Päätoimittajan halu osoittaa Suomen olevan parempi maa kuin mitä Abu-Hannan kuvailut olivat antaneet ymmärtää jätti, ironista kyllä, varjoonsa alkuperäisen kirjoituksen todellisen sanoman: sen, että suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee rasistinen kulttuuri, joka jopa hyväksytään yleisesti. Abu-Hannan kirjoitus ja Appelsinin vastine herättivät lukuisissa tiedotusvälineissä ponnekasta keskustelua niiden kirjoittajista, Suomesta ja maassa esiintyvistä rasismista.

Opinnäytetyöni kunnianhimoinen tavoite on liittyä osaksi tätä yhteiskunnallista rasismikeskustelua selvittämällä, käydäänkö Abu-Hannan mainitsemaa ”sotaa muualta tulleita vastaan” lehtiteksteissä, tarkalleen ottaen iltapäivälehtien henkirikosuutisoinnissa. Tutkin pro gradu -työssäni sitä, miten henkirikoksen tekijän ulkomaalaisuudella – sikäli kun sen voidaan varmuudella katsoa olevan

lehden tiedossa – on ollut vaikutusta uutisoinnin määrään sellaisissa henkirikosuutisissa, joihin viitataan iltapäivälehtien etusivuilla vuosina 1994–2010.

1.1 Aiempi tutkimus ohjasi tutkimuskysymyksiä

Tutkimukseni jakautuu kahteen tasoon, makro- ja mikrotasoon. Tarkoitukseni makrotason tutkimuksessa on selvittää sekä suomalaisia että ulkomaalaisia koskevan henkirikosjulkisuuden määrällinen taso Ilta-Sanomissa ja Iltalehdessä vuosina 1994, 1996, 1999, 2003, 2006 ja 2010 ja verrata sitä saman ajanjakson tosiasialliseen henkirikostodellisuuden tasoon, jota kuvaavat Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Tilastokeskuksen ja poliisin henkirikostilastot.

Tutkimuskysymykseni makrotason tutkimuksessa on seuraava: *Onko ulkomaalaisia henkirikoksen tekijöitä ja suomalaisia henkirikoksen tekijöitä koskevan etusivu-uutisoinnin määrä iltapäivälehdissä ollut suhteellisesti tasa-arvoista vuosina 1994–2010?*

Täydennän edellistä kysymällä tarkentavan kysymyksen: *Missä määrin ulkomaalaisten henkirikosten tekijöiden uutisointiin sisältyy ilmiön yli- tai aliuutisointia suhteessa rikostilastojen edustamaan todellisuuteen?*

Mikrotason tutkimuksessa pureudun vain niihin lehtiartikkeleihin, joissa henkirikoksen tekijästä on annettu ulkomaalaisviite. Lasken kansallisuusviitteiden määriä juttupakettien eri osissa, kuten otsikoissa, alaotsikoissa ja leipätekstissä. Mikrotason tutkimukseni keskittyy erityisesti siihen kysymykseen, miten usein ja millä keinoin surmatyön tekijän ulkomaalaisuus on tuotu esiin iltapäivälehtien henkirikosuutisoinnissa, sekä siihen, onko noissa tavoissa tapahtunut muutosta tutkitun jakson aikana. Tutkimuskysymykseni mikrotasolla siis on: *Miten ja kuinka usein tekijän ulkomaalaisuuteen on viitattu iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisoinnissa vuosina 1994–2010 ja onko viittaamisen tavoissa ollut muutosta tutkittuna ajanjaksona?*

Menetelmänä käytän määrällistä sisällönanalyysia, koska se on paras tapa hahmottaa suuria aineistokokonaisuuksia. Täten pystyn ottamaan tarkasteluun suuren aineistokokonaisuuden, mikä parantaa tutkimukseni yleistettävyyttä.

Koska graduni aihevalinta ja kysymyksenasettelu perustuvat pitkälti aiemmin tekemääni tutkimukseen, on aiheellista valottaa myös aiemman työni taustoja ja tuloksia. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että näin tekemällä voin tuoda esiin omat motiivini ja lähtökohtani tämänkertaisen tutkimuksen tekemiseen. Toivon, että ymmärtämällä oman suhteeni tutkittavaan aiheeseen lukija

saa apuvälineitä tutkimuksen tulkintatyöhön. Se, että lukija voi sitoa tekstin kontekstiin suhteessa sen kirjoittajaan, helpottaa hänen asemaansa lukijana – ja valmiuttaan kritisoida tekstiä.

Aihe oli minulle kaikkea muuta kuin vieras lähtiessäni työstämään graduani syksyllä 2011. Ensikosketuksen etnisten vähemmistöjen edustajien tekemien rikosten uutisointiin olin saanut niinkin aikaisin kuin syksyllä 2006, jolloin kurssiesseetäni varten tutkin sitä, miten suomalaiset iltapäivälehdet käsittelivät kesäkuussa 2006 jutuissaan ulkomaalaisten tekemiä väkivaltarikoksia. Aiheen pariin minut tuolloin ensimmäisenä opiskeluvuotena ajoi käsitykseni siitä, että ulkomaalaiset esitetään iltapäivälehdistössä usein huonossa valossa. Hypoteesini oli, että heidän tekemistään raaoista rikoksista tehdään iltapäivälehdistössä herkemmin isoja uutisia kuin suomalaisten vastaavista lainrikkomuksista ja että heidän ulkomaalaisuuttaan korostetaan lehtijutuissa selkeästi.

Sama aihe säilyi myös proseminaarityössäni, joka valmistui syksyllä 2008 ja jalostui kandidaatintutkielmaksi keväällä 2010. Tuota tutkielmaa varten kävin läpi kaikkien vuonna 2006 ilmestyneiden Ilta-Sanomien ja Iltalehden numeroiden etusivut. Tutkimusmateriaalia kertyi yhteensä tasan 600 iltapäivälehden numeron edestä. Tarkoitukseni oli, kuten nytkin, selvittää, yliuutisoidaanko ulkomaalaisten tekemiä henkirikoksia uutisissa, joihin viitataan iltapäivälehtien etusivuilla. Menetelmä oli lähes identtinen tämän tutkimuksen menetelmän kanssa: ensin rakensin henkirikosjulkisuutta kuvaavan tilaston iltapäivälehtien uutisista ja sitten vertasin tuon tilaston lukuja henkirikostodellisuutta kuvaavien tilastojen lukuihin, jotka olin saanut Oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta (Optula) ja Tilastokeskukselta. Henkirikostodellisuuden ja henkirikosjulkisuuden vertailu mahdollisti hypoteesin testaamisen.

Tulin sekä kurssiesseessäni että kandidaatintyössäni samaan tulokseen: yksittäisissä lehtijutuissa ei korosteta tekijän ulkomaalaisuutta, mutta ulkomaalaisista henkirikoksentekijöistä näytettiin kuitenkin yliuutisoitavan, kun katsottiin kokonaiskuvaa. Optulan ja Tilastokeskuksen tilastojen perusteella laskutavasta riippuen 91–93 prosenttia Suomessa vuosina 2005 ja 2006 (joille valtaosa kandidaatintyöni aineiston uutisoiduista henkirikoksista osui) kirjatuista henkirikoksista oli suomalaisen tekemiä ja 7–9 prosenttia ulkomaalaisiksi luokiteltujen henkilöiden tekemiä. Iltapäivälehtien etusivujen henkirikosjulkisuudessa rakennettiin samana vuonna toisenlaista todellisuutta. Eri henkirikostapauksia käsittelevien uutisten tilastointi osoitti, että lähes 18 prosenttia etusivujen agendalle nostetuista eri henkirikostapauksista oli ulkomaalaisten tekemiä. Samaa kieltä puhui vertailu henkirikostodellisuuden ja henkirikosuutisoinnin kokonaismäärien välillä. Tässä

mielessä ulkomaalaisia koskeva henkirikosjulkisuus oli yli kaksinkertainen henkirikostodellisuuteen verrattuna vuonna 2006. Pro gradu -työ salli minun laajentaa kandidaatintutkielmaa käsittämään muitakin vuosia kuin vuotta 2006. Samalla sain mahdollisuuden tutkia eri seurantajaksojen välissä tapahtunutta muutosta siinä, kuinka paljon ja millä keinoin tekijän ulkomaalaisuuteen otetaan iltapäivälehtien uutisissa kantaa.

1.2. Toiseustutkimuksesta eväitä uutisoinnin tasa-arvoisuuden tarkasteluun

Sitä, kohdellaanko ulkomaalaisia lehtiteksteissä reilusti, oikeudenmukaisesti tai tasa-arvoisesti, on tutkittu aiemminkin niin sanotun toiseustutkimuksen piirissä. Ulkomaalaisten esiintymistä suomalaisissa joukkoviestimissä ovat ansioituneimmin Suomessa tutkineet Pentti Raittila väitöskirjassaan ”Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina – Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä” (2004) sekä Karina Horsti väitöskirjassaan ”Vierauden rajat – Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa” (2005). Käyn läpi noiden väitöskirjojen tutkimustuloksia sikäli kuin niillä on kosketuspintaa oman pro gradu -työni aiheen kanssa. Täten lukija näkee, millaisin kysymyksenasetteluin ulkomaalaisten esiintymistä suomalaisessa journalismissa on tutkittu aiemmin ja pystyy paikantamaan käsillä olevan tutkimukseni osaksi tutkimussuuntaa, joka kartoittaa ulkomaalaisten käsittelyä viestimissä. Painotan kuitenkin, että tämä työ ei ole toiseustutkimus samassa mielessä kuin Raittilan ja Horstin väitöskirjat. En tutki toiseuden rakentumisen keinoja, vaan pyrin hyödyntämään toiseustutkimuksissa esiin nostettuja näkökantoja hakiessani syitä tutkimukseni tuloksille. Palaankin toiseuden käsitteeseen pro gradu -työni lopussa, luvussa, jossa pyrin selittämään tutkimustuloksiani. Pyrin tuolloin hyödyntämään Raittilan ja Horstin keskustelunavauksia siitä, miksi ja miten toiseus syntyy.

Väitöskirjassaan Raittila tarkastelee, miten venäläisyyteen, virolaisuuteen ja etnisiin vähemmistöihin liittyviä kulttuurisia puhetapoja uusinnetaan mediasisällöissä ja suomalaisten puheissa. Erityisesti hän kiinnittää huomiota siihen, miten näillä puhetavoilla tuotetaan toiseutta suomalaisuuden ja muiden kansallisuuksien välille. Toiseudella Raittila (2004,17) tarkoittaa itsestä ja omasta sisäryhmästä poikkeavaa etnistä vierautta, jonka perustana voivat olla ihonväri ja muut ”luonnolliset” ilmiöeröt, erilaiset tavat, mentaliteetti, historia, uskonto ja muut kulttuuriset piirteet sekä poliittisin perustein rakentuvat erottelut.

Raittila tulee väitöskirjansa osatutkimuksissa useasti siihen tulokseen, että mediateksteissä ulkomaalaiset asetetaan suomalaisiin nähden epäedulliseen ja epätasa-arvoiseen asemaan. Yhden Raittilan osatutkimuksen aineisto käsittää 2 789 vuonna 2000 julkaistua juttua. Jutut on kerätty 17 suomenkielisestä sanomalehdestä ”maahanmuuttonäkökulmasta”: mukaan kelpuutettiin vain Suomessa asuvia ja täällä vierailevia vähemmistöryhmiä koskevat jutut. Määrällisen tutkimuksen avulla tehdyn yleiskatsauksen tulokset olivat ristiriitaiset. Yhtäältä Raittila toteaa, että etnisiä kysymyksiä koskeva kielenkäyttö oli yleisesti asiallista, eikä rasisistisia tai halventavia ilmaisuja ulkomaalaisista esiintynyt juurikaan. Lisäksi lehdistä löytyi paljon kirjoittelua, jonka tavoite oli suvaitsevaisuuden levittäminen. Tähän ryhmään lukeutuivat esimerkiksi maahanmuuttajasivut, ulkomaalaisista kertoneet menestystarinat ja kertomukset rasismiin vastaisesta työstä. Toisaalta useimmin toistuvia aiheita Raittilan aineistossa olivat lainsäädäntöön sekä viranomaisten ja vähemmistöryhmien suhteisiin liittyvät asiat, samoin suomalaisen yhteiskunnan suhde vähemmistöryhmiin. Joka kolmannessa uutisjutussa olivat jollain tavalla esillä joko vähemmistöryhmien aiheuttamat tai niihin kohdistuneet rikokset ja oikeusloukkaukset. ”Tulokset kuvaavat havainnollisesti, miten etniset vähemmistöt nousevat julkisuuteen erilaisten häiriöiden yhteydessä. Vaikka yksittäiset jutut olisivat asiallisen neutraaleja, aiheiden jakauma rakentaa kuvaa etnisistä vähemmistöistä ongelmana suomalaiselle yhteiskunnalle”, Raittila (emt., 210) toteaa.

Myös Horstin väitöskirjan tulokset viittaavat siihen, että ulkomaalaiset asetetaan suomalaisessa journalismissa usein huonoon asemaan. Väitöskirjansa ensimmäisessä osassa Horsti pyrkii luomaan yleiskuvan turvapaikanhakijoiden päivittäisestä näkymisestä uutismediassa. Tarkoitusta varten hän valitsee aineistokseen kaikki Suomen tietotoimiston (STT) lähettämät, turvapaikanhakuun liittyvät kotimaan ja ulkomaan uutiset vuodelta 2002. Näitä oli yhteensä 237 kappaletta. Hän haluaa saada selville, millaisia kehyksiä tällainen fundamentaali rutiinikaava tarjoaa turvapaikanhausta. Vastaukseksi hän erottaa aineistosta kaksi vallitsevaa kehystä: laittomuuden ja hallinnan kehykset.

Horstin (2005, 109) mukaan keskeinen aihekokonaisuus sekä kotimaan että ulkomaan uutisissa olivat turvapaikanhakijoiden aiheuttamat häiriöt ja mahdolliset uhat. Ne tuottivat määrittelyjä, joiden mukaan turvapaikanhakijat ovat hankalia ja vaarallisia. ”Uutisteemat sinällään jo tuottivat kuvaa romaneista ennen kaikkea häiriötä aiheuttavina ulkopuolisina. Romanit määriteltiin ongelmaksi: heidät esitettiin kurittomina ja mahdollisina rikollisina.” (Emt., 102–103.) Rikollisuus asettui nimenomaisesti turvapaikanhakijoita määrittäväksi ominaisuudeksi, joka sitoi heidät laittomuuden kehykseen.

Hallinnan kehys näkyi siinä, että turvapaikanhakijoista kertovissa uutisissa lähteiksi valikoituvat usein viranomaiset, jotka kertovat, kuinka monta Suomeen tulijaa on, mihin heidät sijoitetaan ja miten heidän kanssaan toimitaan. Kerronta on hyvin faktapainotteista, ja sillä pyritään yksityiskohtaisesti kartoittamaan maahantulijoiden liikkeitä. Samalla uutisointi tuottaa hallinnoivaa katsetta ja suhdetta heihin, mikä – pintapuolisen neutraalilta näyttävästä kielenkäytöstä huolimatta – johtaa siihen, että turvapaikanhakijat tunnistetaan journalistisella kentällä rutiiniuutisoinnissa yleensä vain epähenkilöinä (Horsti 2005, 114).

Raittila tarkastelee myös puhujarakenteen analyysin avulla mediatekstien dialogisuutta eli sitä, mitkä etniset ryhmät pääsevät puhumaan ja miten nuo ryhmät ovat jutuissa vuorovaikutuksessa keskenään. Asetelma on pelkistetyksi tämä: Raittilan lähtökohdan mukaan joukkoviestinnän tekstit toimivat suurelta osin ihmisten välisten suhteiden mallintajina. Jotta suvaitsevaisuus, ymmärrys sekä ”me”-ryhmän ja ”he”-ryhmän rajojen hälveneminen toteutuisivat yhteiskunnassa, niiden pitäisi toteutua myös mediateksteissä. Tärkeintä olisi se, että eri etnisten ryhmien edustajat (siis suomalaiset ja muunmaalaiset) puhuvat jutuissa tasa-arvoisina, yhtä paljon ja luonnollisessa kontekstissa.

Yleiskuva etnisyySJuttujen puhujarakenteesta sekä tarkempi, laadullinen dialogisuuden analyysi kuitenkin paljastavat, että tämä ideaali ei toteudu suomalaisessa journalismissa. Määrällinen yleiskatsaus kertoo, että etnisyyttä koskevissa uutisjutuissa pääsevät useimmin puhumaan viranomaiset. Niissä jutuissa, joissa vähemmistöryhmien edustajat olivat esillä, he pääsivät ääneen vain reilussa neljäsosassa. He olivat siis vain puheen kohteina – ja puhujina olivat viranomaiset ja poliisit. (Raittila 2004, 218.) ”Silloin harvoin kun vähemmistöt pääsevät puhujiksi, se tapahtuu useimmiten ’turvallisten’, marginaalisten ja vähemmän tärkeiden teemojen yhteydessä”, Raittila tiivistää. Myös rikos- ja konfliktitapausten yhteydessä he pääsivät puhujiksi harvoin – vaikka näiden juttujen osuus niistä, joissa etnisten vähemmistöjen edustajia esitettiin, oli suuri. (Emt., 218–219.) Keskeinen havainto on lisäksi se, että valtaosassa niistä jutuista, joissa vähemmistöjen edustajat pääsevät ääneen, ei ole muita puhujia. Juttujen yksinäisyys takaa sen, että vähemmistön ääni ei kohtaa yksittäisten juttujen sisällä suomalaisia. Raittila (emt., 222) toteaaakin, että ”tällä perusteella journalismi ei näytä rakentavan vähemmistöryhmiin kuuluvien ja tavallisten suomalaisten välistä keskusteluyhteyttä”.

Väitöskirjansa toisessa osiossa, eli journalismin dialogisuuden analyysissa, Raittila rajaa aineistoaan koskemaan juttuja, joissa Suomessa asuvat tai vierailevat venäläiset esiintyvät keskeisenä

vähemmistöryhmänä. Raittila valitsee dialogisuuden tarkasteluun ainoastaan ”uutistyyppisiä” juttuja, joita on 195. Tämänkään tarkastelun tulokset eivät poikkea linjasta: venäläiset olivat valtaosassa jutuista vain kohteina, ja suuri osa uutisjutuista, noin joka toinen, liittyi venäläisten tekemiin rikoksiin (emt., 238–239, 247). Aineiston temaattinenkaan erittely ei ollut suotuisa vähemmistöryhmälle: alle viidesosa jutuista oli sellaisia, joissa puhuivat sekä venäläiset että muut tahot. Näistäkin vain alle puolessa venäläiset ja valtaväestön puhujat esiintyivät keskinäisessä vuorovaikutuksessa. (Emt., 246.) Keskinäisen ymmärryksen kasvulle ainakaan dialogisuuden keinoin ei siis ole edellytyksiä.

Analysoidessaan venäläisistä kertovia rikosuutisia Raittila havaitsee venäläisiä epätasa-arvoistavia ilmaisukeinoja. Raittilan mukaan jo otsikko antoi usein ymmärtää, että jutussa esiintyvät venäläiset olivat syyllistyneet rikokseen. Se, että vihjaileva syyllistäminen tapahtuu nimenomaan otsikoissa, on keskeistä. Raittilan sanoin, otsikolla ja jutun kärjellä on keskeinen merkitys jutun kehystäjänä. Täten venäläiset tulivat leimatuiksi jo heti jutun alussa, eikä alkuasetelma muuttunut, vaikka itse jutussa venäläisten ja muiden puhujien argumentaatio saattoi olla muodollisesti hyvinkin tasa-arvoista.

Toinen keino, jolla toiseutta näissä rikosuutisissa tuotettiin, oli kehystäminen ja venäläisten kertomusten uskottavuutta horjuttanut ironisointi. Esiintymisjärjestys ei Raittilan (2004, 249) mukaan ollut tärkeää: jutuissa oli tavallista, että venäläinen epäilty tai syytetty sai esittää ensin oman versionsa tapahtumista. Muiden puhujien vasta-argumenteilla sekä toimittajan sanavalinnoilla venäläisten uskottavuutta horjutettiin ja heidät saatettiin epäilyttävään valoon. Saman havaitsi Horsti (2005, 170) tutkiessaan sitä, miten Suomeen tulleiden Slovakian romaneiden ja viranomaisten puhetta jäsenneltiin lehtiutisissa. Raittila jatkaa toteamalla, että oikeussaleista lehteen poimitut, venäläisten syytettyjen puolustukseen esittämät selittelyt oli lehdissä rakennettu niin, että ne antoivat esittäjistään huvittavan ja epäuskottavan kuvan. Hän toteaa, että ”tarinoiden rakentamisen perustana tuskin oli ’reilu’ pyrkimys antaa syytetyille puheenvuoro, pikemminkin niiden funktiona oli kiinnostavan jutun rakentaminen”. (Raittila 2004, 255.)

Toisaalla Horstin tutkimuksessa käy useaan otteeseen ilmi, että erilaisuutta vieroksutaan lehtiteksteissä. Ulkopuolisia ei olla valmiita varauksetta toivottamaan tervetulleiksi maahan, ainakaan sellaisenaan ja pysyvästi. Tutkimus antaa viitteitä siitä, että ”toisten” erilaisuus halutaan lehtiteksteissä häivyttää muuttamalla se samankaltaisuudeksi ”meidän” kanssa: ”Stereotyyppinen suomalaisuus, kuten sisukkuus ja kova työnteke esitetään haastateltavien maahanmuuttajien

parhaimpina puolena. Suomalaisuus esitetään tavoiteltavana osapuolena, normina, ja jos siihen on jossakin suhteessa ylletty, siitä riemuitaan.” (Horsti 2005, 191.) Tullakseen hyväksytyksi tasa-arvoisena toimijana lehtitekstissä, ”epämeikäläisen” maahanmuuttajan pitää muuttua meikäläiseksi. Horsti (2005, 246) kutsuu tätä super-suomalaisuudeksi. Saman havainnon teki Raittila (2004, 266). Taustalla vaikuttaa maahanmuuttajiin kohdistettu vaatimus siitä, että joko nämä sopeutuvat suomalaiseen elämänmenoon tai häipyvät: ”Erojen toivotaan häipyvän ainakin niin, että elämänmeno julkisissa instituutioissa, kuten päiväkodeissa, terveydenhuollossa ja kouluissa voi jatkua suomalaiseen malliin.” (Horsti 2005, 194.)

Samalla tavalla lehtiteksteissä riemuitaan erilaisuudesta vain, jos sen läsnäolo on väliaikaista. Horstin (2005, 289) tutkiman Maailma kylässä -festivaalin uutisoinnissa media kiinnitti mieluummin huomionsa vieraileviin ulkomaalaisiin kuin Suomessa asuviin etnisiin vähemmistöihin. ”Erilaisuutta on helpompi lähestyä turistin tavoin ’ulkoistettuna’, siis kontekstissa, jossa toinen voidaan palauttaa kohtaamisen jälkeen helpommin välinpitämättömyyden alueelle.” Raittilan (2004, 21) mukaan ”me/he-vastakkainasettelu on yhteiskunnan normaalitila, ja muukalaiset tulevat rikkomaan tämän normaalijärjestyksen asettumalla ’vastakkain itse vastakkainasettelun kanssa’. He eivät ole kaukana eivätkä lähellä, eivät meitä eikä heitä, eivät ystäviä eivätkä vihollisia. Tapahtuu samuuden ja erilaisuuden sekoittuminen. (- -) Muukalaiset ovat meille totutun järjestyksen sotkevia ’rikkaruohoja’.”

Vertaus rikkaruohoihin on osuva ja kaikkea muuta kuin poikkeuksellinen. Horstin mukaan turvapaikanhakuun liittyvässä aihekultuurissa kielenkäyttö painottui katastrofeihin ja sotaan liittyviin metaforiin, kuten tulvaan, virtaan ja invaasioon, joilta pitää suojautua. Turvallisuusdiskurssi tuottaa toiseuden rajaa, jonka toiselle puolelle jäävät kuvataan epähenkilöiksi (Horsti 2005, 14, 119 ja 283). Sama seuraus on median tuottamalla, turvapaikanhakijoihin liitetyillä eläin- ja tavarametaforilla. (Emt., 106.) Horstin yllätti myös se, kuinka vähemmistöjen ääni tavoitettiin helpommin etäisen kuin paikallisen ”toisen” roolissa. Esimerkiksi Suomeen tulleiden Slovakian romaneiden tapauksessa Helsingin Sanomat ei tapahtumaketjun kahden ensimmäisen viikon aikana haastatellut itse turvapaikanhakijoita lainkaan, mutta lähetti sitten toimittajan Slovakian romanialueelle tekemään juttuja, joissa romanit puhuivat ja näkyivät. Näen asian siten, että mitä kauempana ”he” ovat meistä, sitä vähemmän meidät on pakotettu suhtautumaan heihin – ja sitä pienempi uhka kansalliselle järjestykselle he ovat. Kansallisen järjestykseen ja sen merkitykseen palaan luvussa 5 ”Johtopäätöksiä ja keskustelua erilaisuudesta”.

Horstin (emt., 239) tutkimuksen yhteenkokoavana sitaattina pidän seuraavaa otetta:

”Perusjournalismi ei tavoita käytännöillään riittävästi etnisiä vähemmistöjä aiheina, lähteinä, näkökulmina ja media-ammattilaisina. Journalismi ei siten tunnista eikä tunnusta vähemmistöjä yhteiskunnan tasa-arvoisina jäseninä.”

Kaikilla näillä etnisen toiseuden rakentamisen tavoilla on yksi yhteinen, vakava seuraamus: ne asettavat mediateksteissä suomalaiset ja muunmaalaiset eri puolille ja saattavat siten vieraannuttaa suomalaisen lukijan maassamme asuvista ulkomaalaisista. Kun tämä vieraantuneisuus uusintuu suomalaisten ajatusmaailmassa, arkipäiväinen yhdessäolo suomalaisten ja muunmaalaisten kesken vaikeutuu. Tähän toiseustutkimuksista tuttuun olettamukseen pohjaan omankin tutkimukseni arvon. Haluan selvittää, onko ulkomaalaisia ja suomalaisia henkirikoksen tekijöitä koskeva uutisointi ollut määrällisesti tasa-arvoista iltapäivälehtien henkirikosjutuissa.

Työni rakenne on seuraavanlainen: ensin perustelen aihevalintani esittämällä näkemyksiäni siitä, minkä takia on mielestäni relevanttia tutkia sitä mitä tutkin. Sitten perehdytän lukijan tutkimusasetelmaan, täsmennän tutkimusongelmani sekä selvennän, mitkä ovat kriteerini aineiston ja metodin valinnassa. Kuvailen aineiston keruun vaiheita haasteineen ja perustelen valintani tarvittaessa. Esitellessäni analyysin tuloksia vertailen ulkomaalaisiin tekijöihin keskittyvän henkirikosuutisoinnin tasoa sekä tosiasialliseen henkirikostasoon että suomalaisiin tekijöihin keskittyvään henkirikosuutisoinnin tasoon. Lopuksi vastaan tutkimuskysymyksiini ja esitän pohdintoja tutkimustulosteni syistä.

1.3 Iltapäivälehtien rikosuutisointi pelon kulttuurin levittäjänä

Perimmäisenä motiivina sille, että päätin tutkia juuri ulkomaalaisten käsittelyä iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisoinnissa, oli haluni tehdä tutkimusta aiheesta, jonka koen yhteiskunnallisesti tärkeäksi. Halusin tehdä tutkimusta, jonka uskon olevan käyttökelpoinen muillekin kuin vain itselleni. Seuraavassa esittelen teorioita, jotka tukevat käsitystäni tutkimuksen ja sen tulosten merkittävyydestä.

Timo Korander on tutkinut tiedotusvälineitä rikollisuutta koskevan tiedon lähteinä teoksessaan ”Suomalaisten turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993” (1994). Korander totesi, että väestöstä 71 prosenttia piti lehdistöä erittäin tärkeänä rikoksia kuvaavan tiedon lähteenä ja että muut tiedotusvälineet – erityisesti sähköiset mediat – jäivät tässä suhteessa selvästi jälkeen. Jos

myös välinettä ”melko tärkeänä” pitävät lasketaan mukaan, peräti 98 prosenttia 15–74-vuotiaista suomalaisista ilmoitti pitävänsä lehdistöä erittäin tai melko tärkeänä rikoksia kuvaavan tiedon lähteenä.

On syytä muistaa, että kuten käsite tiedotusväline myöskään käsite lehdistö ei ole yksioikoinen; karkeasti sanoen lehdistön voi luotella jakautuvan ainakin päivälehtiin, iltapäivälehtiin ja aikakauslehtiin. Päästäkseni tutkimuksessa tukevalle teoriapohjalle perehdyin ensin siihen, miten rikosuutisointi vaihtelee lehdistön eri kentillä. Näköalan tähän avaa Pertti Hemánuksen klassikkoteos ”Helsingin sanomalehtien rikosaineisto”. Hemánus tutki eritoten sanomalehtien tapaa uutisoida ja kommentoida rikoksia. Tutkimuksen aineisto kuvasi vuotta 1961, ja vertailussa oli kymmenen eri sanomalehteä. Omalle tutkimukselleni mielenkiintoisimmat tulokset löytyvät osiosta, jossa Hemánus (1966, 51–59) vertailee ”iltalehtien” ja ”aamulehtien” rikosuutisointia.

Tuloksista selviää, että rikosuutisten pinta-alan osuus koko tekstistä oli suurimmillaan iltalehdeksi luokitellussa Ilta-Sanomissa, jossa 4,8 prosenttia koko tekstistä oli käytetty rikosuutisointiin. Hemánuksen jaottelussa aamulehtien kategoriaan sijoitettu Helsingin Sanomat sijoittui vertailussa toiseksi 3,8 prosentin osuudella. Muista sanomalehdistä, jotka Hemánus luokitteli iltalehtiin kuuluviksi, ”NP [Nya Pressen] on aamulehtien luokkaa ja KI [Kauppalehti] osoittautuu 2,2 prosentillaan rikosuutisille suhteellisesti vähiten tilaa antavaksi Helsingin sanomalehdeksi”. Erot iltalehtien ja aamulehtien välillä suurenevät, kun Hemánus ottaa tarkasteltavakseen lehden etusivulla olevat rikosuutiset. Etusivulle sijoitettujen rikosuutisten keskimääräinen prosenttiosuus etusivun koko sisällöstä oli jälleen suurin Ilta-Sanomissa – tällä kertaa prosenttiosuus oli 18,4. Vertailussa toiseksi sijoittui niin ikään iltalehdeksi luokiteltu Nya Pressen 14,2 prosentin osuudella. Kolmanneksi vertailussa sijoittuneen Helsingin Sanomien vastaava luku oli 9,1 prosenttia.

Jos näiden tilastojen perusteella väitän, että iltapäivälehdet uutisoivat rikoksista lehdistön kentällä eniten, minua kritisoidaan siitä, että tilastot ovat puoli vuosisataa vanhoja eivätkä siksi ole enää nykytutkimuksessa valideja. Siksi katson aiheelliseksi tukeutua päivitettyyn tietoon, jonka minulle suo Janne Kivivuoren, Sari Kempin ja Mirka Smolej’n teos ”Etusivujen väkivalta: Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000” (2002). Kivivuori ym. tarkastelivat raportissaan rikosuutisoinnin kehitystä iltapäivälehtien väkivalta-aiheisen etusivuotsikoinnin kautta vuosina 1980–2000. Valitettavasti Kivivuori ym. eivät teoksessaan vertaile iltapäivälehtien etusivujen rikosuutisointia muiden sanomalehtien vastaavaan, niin kuin Hemánus teki, vaan keskittyvät rikosuutisoinnin kehityksen tarkasteluun ainoastaan

iltapäivälehdissä. Koska käytettävissäni ei ole kattavaa ja päivitettyä tilastointia aiheesta, minun täytyy turvautua spekulatioihin ja olettamuksiin – vaikkakin perusteltuihin sellaisiin – todetakseni, että rikosaineistolle yhä uhrataan iltapäivälehtien etusivuilla suhteellisesti enemmän tilaa kuin muiden sanomalehtien etu- tai premisivuilla.

Kivivuori ym. (2002, 82) kuvailevat, kuinka rikosaineisto *Ilta-Sanomien* ja *Iltalehden* etusivuilla kasvoi huomattavasti vuosina 1980–1997, minkä jälkeen trendi tasaantui. Iltapäivälehtien lööppejä vuosina 1985–2006 tutkineen Hanna Syrjälän (2007, 22–27) tulokset osoittavat nekin, että väkivaltaisuus iltapäiväjulkisuudessa on sekä lisääntynyt että muuttunut järkyttävämmäksi. Vaikka iltapäivälehtien lööpit ja etusivut ovat kaksi eri asiaa, niistä saatuja tuloksia voi vertailla keskenään, sillä ”lööpit ja etusivut ovat samantyyppisiä foorumeita: ne ovat kaikkien nähtävillä ja mainostavat lehteä, joten niihin poimitaan myyvimmiksi arvioidut aiheet”. Syrjälän mukaan väkivaltaotsikoiden määrä tarkastelujaksona kasvoi sekä absoluuttisesti – etenkin 2000-luvulla – että suhteellisesti. Myös niiden osuus lööppien kokonaispinta-alasta sekä julkaisemisen yleisyys kasvoivat. Väkivaltaotsikoiden yleisin aihe olivat henkirikokset noin 40 prosentin osuudella, toiseksi yleisintä oli ”muun yleisen väkivallan” saama julkisuus. Henkirikokset myös lisäsivät tarkastelujakson aikana eniten osuuttaan kaikista väkivallan tyypeistä, lähinnä siksi, että yksittäisiä henkirikostapauksia alettiin lehdissä seurata jatkojutuina entistä pidempään. *Iltalehti* aloitti käytännön jo 1990-luvun puolivälissä, *Ilta-Sanomat* puoli vuosikymmentä myöhemmin. (Emt., 29–30.)

Jos oletamme, että keskinäiset suhteet etusivuilla esiintyvän rikosuutisoinnin määrässä eri sanomalehtien välillä pysyivät kutakuinkin samoina aikavälillä 1962–1979 – siis aikavälillä, joka jää viittaamieni kahden tutkimusajankohdan väliin – ja että vuosien 1980 ja 2000 välillä muissa sanomalehdissä etusivun rikosuutisoinnin kasvun määrä ei ainakaan ylittänyt iltapäivälehdistön vastaavaa, voidaan todeta, että 2000-luvullakin rikosuutisia (ja näistä eniten henkirikoksia) näkyvimmin kannessaan uutisoivat nimenomaan iltapäivälehdet. Kyseiset olettamukset ovat perusteltuja sikäli, etteivät Kivivuori ym. esittäneet teoksessaan väitteitä, jotka olisivat kumonnet ne. Voin olla varma, että rikosuutisoinnin asiantuntijana Kivivuori on ollut tietoinen myös muiden kuin iltapäivälehtien etusivurikosuutisoinnista, ja jos vallitsevat trendit olisivat päinvastaisia kuin mitä äskeisissä oletamuksissani esitin, hän olisi varmasti tuonut ne teoksessa esille.

Samankaltaisten olettamusten pohjalta puhuu väkivaltarikoksista Sauli Ruuskanen (2010, 12): ”Kun tarkastelee jokapäiväistä journalismiamme, on helppo huomata, että iltapäivälehtemme – *Ilta-Sanomat* ja *Iltalehti* – ovat valtamediasta eniten kiinnostuneita väkivaltaisesta kuolemasta.”

Perustellut oletukset johtavat seuraavaan päätelmään: ihmiset saavat useimmiten käsityksensä (henki)rikostodellisuudesta lehdistön rikosjulkisuudesta, ja lehdistön kentällä tätä julkisuutta levittävät eniten iltapäivälehdet. Entä sitten? Kivivuoren ym. tutkimuksen tarkoituksena oli verrata väkivaltautisoinnin tasonkehitystä väestön väkivaltariskiin. Vertailun päätulos oli, että vuosina 1988–1997 *sekä* iltapäivälehtien etusivujen väkivaltautisointi *että* väestön kokema väkivallan pelko lisääntyivät, vaikka todellinen väkivaltariski pysyi samaan aikaan vakaana. (Kivivuori ym. 2002, 86.)

Sekä väkivaltaotsikoinnin että kansalaisten pelkojen osalta voimakkain kasvuvaihe ajoittui vuosien 1988 ja 1993 väliin. Vaikka uutisoinnin ja pelon välillä on ajallinen yhteys, tutkimus ei voi osoittaa, että uutisointi aiheutti pelon. Muu aiheita käsittelevä tutkimus kuitenkin tukee sitä mahdollisuutta, että iltapäivälehtien väkivaltapainotuksen voimakas lisääntyminen myötävaikutti väestön pelkojen lisääntymiseen. Myös eräät etusivujen väkivaltakonstruktion muuttuvat piirteet, erityisesti väkivallan yhä tiheämpi toistuminen otsikkotasolla, lisääntyvä visuaalisuus sekä väkivallan irrottaminen paikallisista aluemääreistä, voivat olla pelkovaikutusta lisääviä tekijöitä.

Kivivuoren ym. oletamusta tukee Williamsin & Dickinsonin (1993, 49–51) tutkimus, jossa he paneutuivat rikosuutisoinnin ja rikoksia koskevien pelkojen suhteeseen. He havaitsivat, että mitä enemmän henkilön lukemassa lehdessä oli rikosuutisia, sitä suurempi oli tämän kokema pelko joutua rikoksen uhriksi. Williams & Dickinson laskivat rikosuutisia olleen eniten tabloideissa, joiden uutisointityyliä he luonnehtivat sensaatiohakuiseksi ja pelkoa herättäväksi. Näiden tabloidien lukijat osoittivat enemmän pelkoa rikoksen uhriksi joutumista kohtaan kuin muuntyyppisten lehtien lukijat.

George Gerbnerin vuonna 1976 Journal of Communication -aikakauslehdessä julkaistu klassikkotutkimus puhuu sekin sen puolesta, että tietynlainen symboliympäristö (kuten median sisällöt) koului yksilöitä siinä vallitseviin käsityksiin – ilmiö, jota kutsutaan kultivoinniksi (Pietilä 1997, 239–248). Gerbnerin kulttuuri-indikaattoriprojekti lähti hypoteesistä, että mitä enemmän henkilö katsoo televisiota, sitä todennäköisemmin hän hahmottaa sosiaalisen todellisuuden televisio-ohjelmien lähtökohdista. Tutkimuksen aiheena oli erityisesti se, kuinka (väkivaltaisia sisältöjä välittävän) television katselu vaikuttaa yleisön käsityksiin väkivallan todellisesta ilmenemisestä ympäristössä. Tulokseksi projektiryhmä sai, että aikuiset, jotka katsoivat televisiota keskimäärin neljä tuntia päivässä tai enemmän, myös mielsivät ympäristönsä väkivaltaisemmaksi kuin ne, jotka katsoivat televisiota vain vähän. Samaten televisiota paljon katsovat olivat

huomattavasti muita useammin sitä mieltä, ettei muihin ihmisiin kannata luottaa. Pietilä kuvaa tällaista huomaamattomasti ja pitkäjänteisesti tapahtuvaa mielipiteenmuokkausta pisarointivaikutukseksi, joka ”kovertaa kovankin kiven”.

Vaikka Gerbnerin projekti on saanut osakseen rankkaakin kritiikkiä, muun muassa liian väljästä väkivaltamääritelmästä, liian suppean aikavälin aineistosta ja yksilöllisen tulkinnan merkityksen sivuuttamisesta, sen esiin nostama kultivaatioteoria on kaikkea muuta kuin käyttökelvoton. Samaa sanoo Syrjäläkin (2007, 20): ”Kritiikistä huolimatta on selvää, että mediaväkivalta vaikuttaa jollakin tavalla yleisön todellisuuskäsityksiin.”

Kivivuori ym. erittelevät kirjassaan myös rikosuutisointiin liittyviä sosiologisia aikalaisteorioita. Niistä keskeisimmäksi nousee sosiologi Frank Furedin teoria pelon kulttuurista. Furedi esitti vuonna 1998, että länsimaisten yhteiskuntien kehitystä leimaa pelon kulttuurin nousu. Hänen mukaansa aikamme kulttuuria ilmentävät monenlaiset pelko- ja herkistymisilmiöt; yhteiskunnissa, joissa turvallisuudesta on tullut ykkösprioriteetti ja joissa tietoisuutta riskeistä levitetään aiempaa tehokkaammin, väestö on alkanut pelätä. Uhattuna olemisesta on tullut väestölle pysyvä olotila, vaikka varsinaista uhkaa ei ole yksilöity. Ristiriitaista tässä kaikessa on se, että se tapahtuu aikakautena, jolloin ihmiset nauttivat ennennäkemättömästä turvallisuudesta. (Furedi 1998, 54.) Yksi selitys pelon nousuun vaikuttavista tekijöistä on julkisuus. Furedi (emt., 51–53) toteaa, että medialla on suuri vaikutus siihen, miten yhteiskunnan riskintunne muokkautuu – toki hän pyytää muistamaan, että mediajulkisuus ainoastaan vahvistaa yhteiskunnan riskintunnetta eikä luo sitä. Furedin näkökantaan tukeutuen yhdyn Kivivuoren ym. (2002, 2) toteamukseen: ”Pelot saattoivat nousta, jos media lisäsi rikos- ja väkivaltaraportointia, vaikka väkivalta itsessään ei lisääntynyt.”

Ongelma kärjistyy entisestään, jos pelkoon mahdollisesti johtavan uutisoinnin kohteeksi asetetaan ulkomaalaiset. Tässä työssä käyttämälläni yliuutisoinnin käsitteellä tarkoitan sitä, että jokin asia tai ilmiö esiintyy yleisempänä uutisten maailmassa kuin todellisessa maailmassa; siten tuo ilmiö, eli tässä tapauksessa ulkomaalaisten Suomessa tekemät henkirikokset, korostuu median agendalla, ja vastaanottavan yleisön käsitys ilmiön laajuudesta saattaa vääristyä. Jos henkirikosuutisoinnissa yliuutisoidaan ulkomaalaisten tekemiä rikoksia, on vaarana se, että ulkomaalaiset juuttuvat pelon kulttuurin oravanpyörään: kantasuomalaiset alkavat jos ei pelätä, niin ainakin epäillä ulkomaalaisia; tämän seurauksena suomalaisten kanssakäyminen ulkomaalaisten kanssa vähenee; täten ulkomaalaisten sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan vaikeutuu entisestään ja he vieraantuvat siitä; vieraantuminen kasvattaa yhteiskunnallisia jännitteitä jne. Toisin sanoen ulkomaalaisten

tekemien henkirikosten yliuutisoiminen rakentaisi etnistä toiseutta ja siten jarruttaisi kulttuurien välistä sopeutumista.

Samaa mieltä on Raittila (2004, 4), jonka johtoajatus väitöskirjassaan on se, että ennakkoluulot vieraiden kansojen edustajia kohtaan jarruttavat ja estävät globaalien ongelmien ratkaisemista. Hän argumentoi, että koska media on vaikutusvaltainen asennekasvattaja, sillä on erityisen suuri rooli sen määrittämisessä, millaisia mielikuvia ulkomaalaisiin ihmisiin liitetään. Erityisen kiinnostava on Raittilan esittelemä sosiaalistumista koskeva teoria, joka auttaa ymmärtämään journalismin roolia ihmisten välisen vuorovaikutuksen rakentumisessa. George H. Meadin (1934, 149–164) kehittämässä vuorovaikutusteoriassa keskeistä on yksilön kyky ottaa toisen rooli, ikään kuin samastua tämän näkökantaan. Toisen rooliin samastumisen opettelu alkaa jo varhaisella iällä: sen ensimmäinen vaihe ilmenee leikissä, jossa lapsi kuvittelee olevansa joku muu. Kehittyneempi muoto eri roolien ottamisesta on peli, jossa ei samastuta pelkästään toiseen vaan myös peliyhteisössä vallitseviin sääntöihin ja asenteisiin. Yhteisössä tai ryhmässä toista itselle edustaa *yleistetty toinen*, jonka kautta yksilö omaksuu yhteisön asenteet ja odotukset. Tämä merkitsee, että yksilön täytyy sopeutua erilaisiin sosiaalista vuorovaikutusta koskeviin käyttäytymissääntöihin ja ajattelumalleihin. Sisäistettyään nämä mallit yksilöt tulevat peilanneiksi yhteisönsä vallitsevia arvoja.

Meadin teoriassa tämä yleistetty toinen ilmenee yhteisön instituutioiden kautta. Olen Raittilan (2004, 234–235) kanssa samaa mieltä siitä, että myös journalismi instituutiona on yleistetyn toisen edustaja. Tällöin ”lehden lukija ei samastu vain sen esittämiin henkilöihin (kuten leikissä), vaan myös ’peliin’, esimerkiksi uutisen esittämään eri etnisten ryhmien edustajien keskinäiseen vuorovaikutukseen. Journalismi instituutiona ja yleistetyn toisen edustajana omalta osaltaan antaa malleja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, siitä miten ihmisten kanssa ollaan. Meadin mukaan joukkoviestinnän ja erityisesti journalismin valtava merkitys on siinä, että se raportoi asioista tavalla, joka mahdollistaa lukijan samastumisen toisen ihmisen asenteisiin ja kokemuksiin.”

Mead (1934, 157–159) toteaa, kuinka aiemmin ihmiset samastuivat kokemuspäiriinsä ulkopuolisiin ihmisiin ja heidän asenteisiinsa draaman välityksellä. Tässä mielessä journalismi ajaa nykyään samaa asiaa kuin romaani aiemmin: kumpikin tarjoaa yleisölleen erilaisia rooleja, joita lukija voi omaksua itselleen tai olla omaksumatta. Havaintoa tukee se, että rikostapahtumia kuvataan usein uutisoinnissa näytelmiksi, draamoiksi tai tragedioiksi (Syrjälä 2007, 20). Huomionarvoista on, että

koska useiden suomalaisten vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa on vähäistä tosielämässä, he muodostavat käsityksensä näistä pääsääntöisesti mediatekstien välityksellä.

Myös James Carey (1994/1975, 86–87) pohtii journalismin ja draaman suhdetta samanlaisista lähtökohdista kuin Mead. Careyn mukaan lehden lukemisessa ei ole kyse ainoastaan siitä, että lukija haalii käyttöönsä informaatiota, vaan hän väittää, että ritualistiselta kannalta uutinen on pohjimmiltaan draamaa, joka ”levittää eteemme dramaattisten voimien ja toiminnan areenan”. Tällä areenalla kamppailevat eri rooleihin sijoitetut toimijat, ja nuo sosiaaliset roolit ovat lukijoidenkin omaksuttavissa. Sanomalehden lukemisessa on siis kysymys joukossa olemisesta, ja tuon joukon jäseniä yhdistää se, että kaikille hahmottuu yhtenäinen kuva maailmasta. Lukijasta tulee osa uutisen dramaattista toimintaa: ”Lehteä selatessaan hän kiinnittyy jatkuvasti vaihteleviin rooleihin. (- -) Lukija kiinnittyy kamppailevien voimien maailmaan, kuten katsoja näytelmään.”

Yhdyn Raittilan (2004, 235) näkemykseen siitä, että kun lehden lukija asettuu Meadin kuvaamalla tavalla journalismissa esitettyjen toimijoiden rooleihin, hän voi rakentaa niiden kuulumista ”meihin” tai ”heihin”. Ydinajatus on jälleen se, että jos suomalainen ja suomalaisille suunnattu journalismi esittää vähemmistöryhmien edustajat luonteessa vuorovaikutuksessa ”meidän” kanssa, suomalaisen yksilön on sosiaalistuessaan helpompaa hyväksyä muunmaalaiset osaksi me-yhteisöä. Tämän taas voi, aiemman tutkimuksen huomioon ottaen, olettaa helpottavan vuorovaikutuksen rakentumista myös median ulkopuolella. Raittila (emt., 224) toteaaakin, että ”medioituneessa maailmassa joukkoviestimillä on tärkeä merkitys institutionaalisen tuen ja suvaitsevan ilmapiirin luomisessa”.

Eri toimijoiden roolitus mediateksteissä perustuu journalismille ominaiseen tapaan rakentaa selkeitä, koherentteja tarinoita. Eikä tarina olisi tarina, ellei siinä jaettaisi toimijoita hyviin ja pahoihin. ”Monimutkaisten tapahtumien tiivistäminen kulttuurisesti tuttuihin narratiivisiin malleihin sopiviksi lisää uutisen kiinnostavuutta ja helpottaa sen ymmärtämistä. Sankarit ja syylliset on helppo sijoittaa länsimaisessa kulttuurissa vallitsevaan hyvän ja pahan dikotomiaan.” (Raittila 2004, 188–189.) Nyt keskeiseksi kysymykseksi nouseekin se, kenen puolelle mediateksteissä asetetaan? Keihin luodaan positiivisen samastumisen mahdollisuus? Meadin teorian mukaan journalismissa on kyse ikään kuin tosielämän draamallisesta leikistä, jossa lukijan tulkittavaksi rakennetaan – arkikielellä ilmaistuna – hyviksen ja pahiksen rooleja. Minkämaalaiset asemoidaan millekin puolelle?

Toimijoiden asemoinnilla ja roolituksella voi olla kahdenlaisia seuraamuksia. Jos ulkomaalaisille annetaan toistuvasti ”hyviä” ja heidän kannaltaan edullisia rooleja, seurauksena voi hyvinkin olla suvaitsevaisempi yhteiskunta: tällöin suomalaisen lukijakunnan on helpompi asettua ulkomaalaisen asemaan, minkä seurauksena myös toiseuden rajan paikka sosiaalisella jatkumolla voi pikkuhiljaa muuttua niin, että etninen Toinen onkin osa meitä. Näin ulkoryhmistä voi ajan kanssa tulla sisäryhmiä. (Raittila 2004, 236.) Jos taas ulkomaalaisia asemoidaan journalismissa epäedullisesti, toiseuden rajat vahvistuvat ja suvaitsevaisuuden kasvupohja yhteiskunnassa kutistuu. Toteutuessaan tällainen kehitys – etenkin henkirikosuutisoinnin kohdalla – kiihdyttää pelon oravanpyörää, jossa vieras on pelottava. Koska rikosuutisoinnin määrällä ja painotuksilla voi olla hyvinkin todellisia vaikutuksia yhteiskunnalliseen elämään, katson tutkimusaiheeni perustelluksi.

Toki toiseustutkimuksia tulkittaessa on muistettava, että erilaisten ihmisten kategorisointi sisä- ja ulkoryhmiin ei itsessään ole rasistista vaan luonnollista; jäsenämme perinteisesti maailmaa ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi tyypittelyn avulla. (Nieminen&Pantti 2004, 122–128.) Tiedämme olevamme tekemisissä stereotyyppittelyn kanssa, kun tyypittely muuttuu ehdottomaksi ja saa negatiivisia piirteitä. Stereotypiat ovat pelkistyksiä ihmisen tai ryhmän luonteesta, eivätkä ne ota huomioon kontekstia tai yksilöiden välisiä eroja. Ne syntyvät monimerkityksellisten konnotaatioiden – toisen tason assosiatiivisten ja kokemuksellisten seurannaismerkitysten – tasolla. Stereotypioissa on usein kyse siitä, ketkä sisällytetään yhteiskuntaan ja ketkä suljetaan siitä pois. Onkin väitetty, että yhteiskunnassa käydään merkityskamppailua konnotaatioiden tasolla. Nieminen ja Pantti puhuvat representaatioiden politiikasta, siitä, kuka saa määritellä merkityksiä. He tulevat siihen tulokseen, että yhteiskunnan hallitsevat ryhmät muokkaavat arkijärkeä – eli naturalisoituneita käsityksiä siitä, mikä on normaalia ja mikä poikkeavaa. Tässä rajanvedossa tiedotusvälineillä on keskeinen rooli.

2. Tutkimusasetelma kysyy aineistolta paljon

Gradutyötä varten kävin läpi kaikkien vuosina 1994, 1996, 1999, 2003, 2006 ja 2010 ilmestyneiden Ilta-Sanomien ja Iltalehden numeroiden etusivut. En voinut ottaa mukaan jokaista vuotta vuosien 1994 ja 2010 välillä, koska työtaakka olisi kasvanut liian suureksi. Sen sijaan valitsin tältä ajanjaksolta tietyt vuodet useasta perustellusta syystä. Vuosi 2010 valikoitui kahden kriteerin perusteella: aineiston piti olla niin uutta, että tutkimustuloksiani voitaisiin pitää ajankohtaisina,

mutta samalla niin vanhaa, että sen kuvaamat rikokset olisi ehditty tilastoida. 1994 oli varhaisin vuosi, jolta on olemassa kattavia, henkirikostodellisuutta kuvaavia tilastoja, joista käy ilmi epäillyn kansallisuus. Tuon vuoden sisällyttäminen tutkimukseen takasi sen, että sain tarkasteltavakseni mahdollisimman pitkän ajanjakson, mikä taas auttaa ymmärtämään rikosjulkisuudessa mahdollisesti tapahtuneita muutoksia. 1994 on aineistolleni hyvä alkamisvuosi jo senkin takia, että tuolloin maahanmuuttoa käsittelevä uutisointi alkoi yleisemminkin kasvaa Suomessa (Horsti 2005, 11 ja 81). Oma aineistoni siis kattaa melko tarkkaan koko sen ajanjakson, jonka aikana maahanmuutto ja sen seuraukset ovat olleet aiempaa laajemmin esillä uutisissa.

Noiden kahden ääripään väliin jäivät vuodet taas valikoin sillä perusteella, että tilastot kertoivat noina vuosina tapahtuneen suhteellisesti eniten ulkomaalaisen tekemiä henkirikoksia Suomessa. Toisin sanoen noina vuosina ulkomaalaisten tekemien henkirikosten osuus kokonaismäärästä oli korkeampi kuin niitä edeltävinä tai seuraavina vuosina. Päädyin tähän kriteeriin, jotta rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden vertailu saisi lisää luotettavuutta. Olisi tarkoitukseton valita rikosjulkisuustarkasteluun sellaista vuotta, jona tilastojen mukaan yksikään ulkomaalainen ei ole syyllistynyt henkirikokseen. Tällöin kiintopiste – eli henkirikostodellisuustilaston ilmentämä ulkomaalaisten tekemien rikosten suhdeluku, johon tulisin vertaamaan henkirikosjulkisuustilaston vastaavaa lukua – olisi 0, ja vertailu menettäisi merkityksensä siitä yksinkertaisesta syystä, ettei ole mitään mihin verrata. Samoin sellaisten vuosien valitseminen osaksi tutkimusta, jolloin vain yksi tai kaksi ulkomaalaista on syyllistynyt henkirikokseen, olisi vahingollista vertailukelpoisuudelle. Mitä suurempi ulkomaalaisten tekemien henkirikosten suhteellinen määrä tiettyinä vuotena on, sitä enemmän pohjaa rikostodellisuuden ja -julkisuuden vertailu saa. Toki halusin myös tiettyä säännöllisyyttä vuosien valintaan siten, etten ottaisi kahta peräkkäistä vuotta vaan jättäisin tutkimusvuosien väliin 2–4 vuoden jakson. Tämän tein siksi, että muutoksen havaitseminen helpottuisi.

Tutkimusmateriaalia kertyi yhteensä 3 599 lehtinumeron edestä. Käytännössä työskentely eteni vaiheittain seuraavasti: silmäilin lehden etukannen läpi etsien otsikoita, jotka viittasivat raakaan väkivaltaan. Löytäessäni sellaisen etusivuotsikon tarkistin sisäsivun jutusta, kelpaako lehtiartikkeli aineistoksi omaan tutkimukseeni. Läpäistäkseen seulan artikkelin täytyi täyttää seuraavat kriteerit:

- 1) Jutussa uutisoidaan rikoksesta, jossa yksi tai useampi henkilö on tahallisesti riistänyt toisen ihmisen hengen, tai jutussa uutisoidaan tällaista rikosta seuraavista oikeudellisista jatkotoimenpiteistä**

Käsittelen tätä alaluvussa 2.1.4 ”Jatkojutuilta vaaditaan oikeaa motivaatiota”.

2) Juttupaketissa annetaan viite henkirikoksen tekijän kansallisuudesta

Rajasin tutkimuksestani pois artikkelit, joissa rikoksen tekijän tai rikoksesta epäillyn kansallisuudesta ei annettu viitettä. Nämä artikkelit olivat tutkimukseni kannalta merkityksettömiä, koska sen tutkiminen, miten epäillyn tai tekijän kansallisuus vaikuttaa rikosuutisoinnin määrään, on mahdotonta, ellei kansallisuudesta ole tietoa. Kansallisuusviite saattoi olla missä juttupaketin osassa tahansa: leipätekstissä, kuvatekstissä, jopa uutisen yhteyteen taitetussa lehtileikkeessä. Tarkempaan suomalaisuutta ja ulkomaalaisuutta koskevaan käsitteen määrittelyyn palaan luvussa 2.1.5 ”Ulkomaalaisuus ja suomalaisuus kansallisuuksien käsiteviidakossa”.

3) Henkirikoksesta kertovaan artikkeliin viitataan lehden etusivulla

4) Lehtijutun kuvailema rikos oli tapahtunut Suomessa

Tämä kriteeri on välttämätön, jotta henkirikosjulkisuutta kuvaavien tilastojen vertailukelpoisuus henkirikostodellisuutta kuvaaviin (Optulan, Tilastokeskuksen ja Patjan) tilastoihin pysyisi mahdollisimman vääristymättömänä. Näissä tilastoissa lähes kaikki rikokset ovat tapahtuneet Suomessa. Poikkeuksiakin on: ulkomailla tehdyistä rikoksista Tilastokeskuksen tilastoissa ovat mukana ne, joiden esitutkinta on tehty Suomessa. Martti Lehti, joka työskentelee tutkijana Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Kriminologisessa tutkimusyksikössä, totesi, että myös Optulan tietokantaan sisältyy suomalaisten ulkomailla tekemiä henkirikoksia, jos niillä on kiinteä yhteys Suomeen ja Suomen poliisi on tutkinut jutun. Hänen mukaansa tällaisten rikosten määrä koko tutkitulla ajanjaksolla on 3–4 ja kaikki ovat kantasuomalaisten kantasuomalaisiin kohdistamia, joten käytännössä niiden merkitys dataan on häviävän pieni. Asianlaita on sama Poliisiasiain tietojärjestelmässä. Koska en tiennyt, missä ulkomailla tehtyjen henkirikostapausten esitutkinta oli tehty, jätin niistä kertovat uutiset kokonaan pois tutkimuksestani. Kuten Lehti totesi, mukana ollessaankaan ne eivät olisi muuttaneet tilastojani juuri lainkaan.

Jokaisen jutun, joka läpäisi kriteeristön, luokittelin joko ”Suomalainen tekijä” -kategoriaan tai ”Ulkomaalainen tekijä” -kategoriaan sen perusteella, minkälainen kansallisuusviite artikkelissa oli tekijästä annettu. Tein muistiinpanot jokaisesta mukaan hyväksytystä lehtiartikkelista ottamalla ylös artikkelin keskeisimmät tiedot: kummassa lehdessä, minä päivänä, millä sisäsivulla ja millä

otsikolla se oli julkaistu. Kiinnitin huomiota myös siihen, oliko sisäsivun uutispakettiin viittaava etusivun vinkkiotsikko pää- vai sivuotsikko, ja siihen, julkaistiinko uutispaketissa tunnistettavaa valokuvaa epäilystä tai tekijästä. Lisäksi laskin niiden sivujen lukumäärän, jolle uutispaketti oli taitettu, sekä paketin sisältämien kuvien kokonaismäärän.

Lopulta minulla oli koossa kattava henkirikosjulkisuustilasto, joka kertoi, kuinka moni iltapäivälehtien etusivuilla kunakin vuonna uutisoiduista henkirikoksista oli suomalaisen tekemä ja kuinka moni ulkomaalaisen tekemä. Kun vertasin tätä *henkirikosjulkisuuden* suhdelukua *henkirikostodellisuuden* vastaavaan suhdelukuun (joka oli helposti laskettavissa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Tilastokeskuksen ja poliisin tilastoista), pystyin päättämään, oliko uutisoinnin määrä ollut suhteessa tasa-arvoista vai oliko ulkomaalaisten tekemiä henkirikoksia ali- tai yliuutisoitu.

Koska kirjasin ylös kattavat tiedot kustakin uutisesta, aineisto antoi mahdollisuuden tehdä vertailua ulkomaalaisista ja suomalaisista surmaajista kertovien uutisten välillä. Makrotasolla vertailin kahden eri kategorian uutisia käyttäen seuraavia mittareita:

- Kuinka monelle sisäsivulle henkirikoksesta kertova uutispaketti on keskimäärin taitettu?
- Kuinka usein jutun etusivuvinkki on taitettu kannen pääotsikoksi?
- Kuinka monta kuvaa tai graafista elementtiä on keskimäärin taitettu etusivun vinkkiotsikon yhteyteen?
- Kuinka monella etusivulla esitetään kuva tunnistettavissa olevasta henkirikoksen tekijästä tai rikoksesta epäilystä?
- Kuinka monta kuvaa tai graafista elementtiä sisäsivujen uutispakettiin keskimäärin sisältyy?
- Kuinka monessa sisäsivun uutispaketissa esitetään kuva tunnistettavissa olevasta henkirikoksen tekijästä tai rikoksesta epäilystä?

Menetelmä salli minun nähdä yksittäisten lehtiartikkeleiden ohi ja saada käsitys kokonaisuudesta, ”isosta kuvasta”. Laajoja aineistoja läpikäymällä on mahdollisuus päästä käsiksi sellaisiin henkirikosuutisoinnin käytäntöihin, jotka ovat ikään kuin paljaalle silmälle näkymättömissä. Tarkoitukseni oli edellä olevia kysymyksiä tarkastelemalla saada näkyviin mahdolliset erot

Suomalainen tekijä -kategoriaan kuuluvien uutisten ja Ulkomaalainen tekijä -kategoriaan kuuluvien uutisten sisältöjen välillä.

Tutkimusaiheeni perusteella kiinnitin erityistä huomiota sellaisiin uutisiin, joissa epäilystä tai tekijästä on annettu ulkomaalaisviite. Ulkomaalaisia rikoksentekijöitä koskevissa tapauksissa – sen lisäksi, että otin ylös aiemmin mainitut tiedot artikkeleista – otin myös valokopiot jutuista ja kirjasin ylös etusivujen otsikot, jotka viittasivat sisäsivu(je)n juttukokonaisuuteen. Mikrotason tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten ja kuinka paljon tekijän ulkomaalaisuuteen on viitattu iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisoinnissa vuosina 1994–2010 ja onko viittaamisen tavoissa tapahtunut muutosta mainittuna ajanjaksona. Mikrotasolla en enää tehnyt vertailua kahden eri kategorian juttujen välillä, vaan halusin tietää, miten ulkomaalaisia surmaajia koskevat kansallisuusviitteet on rakennettu lehtiteksteihin eri vuosina. Tarkoitusta varten tarkastelin seuraavia asioita:

- Kuinka monessa etusivun otsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?
- Kuinka monessa sisäsivun jutun pääotsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?
- Kuinka monessa sisäsivun ala- tai yläotsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?
- Kuinka monessa kinalojutun otsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?
- Kuinka monessa kuvatekstissä viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?
- Kuinka monesti keskimäärin yhden sivun leipätekstissä viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja millä keinoin?

Tällä tarkastelutavalla toivon ymmärtäväni, miten käsitys siitä, mitä journalismissa on katsottu soveliaaksi sanoa ulkomaalaisista surmaajista, on muuttunut vuosien saatossa.

Koska tutkimuksessani lasken makrotasolla sitä, kuinka monessa juttupaketissa julkaistaan tunnistettava kuva epäilystä tai tekijästä, ja mikrotasolla nimi- ja kansallisuusviitteiden määriä, on aiheellista valaista, miten Journalistin ohjeet ottaa kantaa epäillyn tekemiseen tunnistettavaksi. Journalistin ohjeet on Suomen Journalistiliiton laatima eettinen ohjeistus eri tiedotusvälineiden toimittajille; sen tuorein versio on vuodelta 2011. Ohjeistus on kulkenut nykyisellä nimellään vuodesta 1992, mitä ennen se tunnettiin Lehtimiehen ohjeina 24 vuoden ajan. Suomen ensimmäinen journalistieettinen ohjeistus ”Etikettisäännöt Suomen sanomalehtimiehille” on vuodelta 1957.

Journalistin ohjeiden vuoden 2011 version kohta 26 sanoo kansallisuuden ja etnisen alkuperän esiintuomisesta seuraavaa: ”Jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti.” Vuoden 2005 versiossa kohta 26 on sanasta sanaan sama kuin myöhemmässä versiossa, ja vuoden 1992 versionkin vastaava kohta on asiasisällöltään samanlainen.

Rikoksesta epäillyn nimen ja kuvan julkaisemisesta ohjeet suosittelevat kohdassa 31 seuraavaa: ”Rikoksesta tuomitun nimen, kuvan tai muita tunnistetietoja voi julkaista, ellei se tuomitun asemaan tai tekoon nähden ole selvästi kohtuutonta. Alaikäisen tai syyntakeettomana tuomitun henkilöllisyyden paljastamisessa on oltava erityisen pidättyväinen.” Lisäksi kohta 32 muistuttaa: ”Tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä.” Sanamuodot ovat identtiset vuosien 2005 ja 2011 versioissa. Vuoden 1992 Journalistin ohjeiden kohta 26 puolestaan neuvoo toimimaan näin: ”Nimen tai muiden tunnistamistekijöiden julkaiseminen rikoksia käsiteltäessä on perusteltua vain kun sillä on huomattavaa yleistä merkitystä. Henkilöllisyyttä ei yleensä tule paljastaa ennen tuomioistuinkäsittelyä, elleivät teon laadusta ja tekijän asemasta johtuvat painavat syyt sitä puolla.”

En tässä tutkimuksessa ota kantaa siihen, ovatko iltapäivälehdet noudattaneet Journalistin ohjeiden suosituksia vai eivät. Minulle ei tämän tutkimuksen puitteissa ole tärkeää, millä perustein surmatyön tekijän nimi tai kuva on julkaistu, eikä se, onko tuo peruste hyvän lehtimiestävän mukainen vai ei. Minua kiinnostaa vain se, miten, missä ja kuinka usein nimeä tai kuvaa on käytetty silloin, kun se on päätetty julkaista.

2.1 Rajausta rajauksen perään

Tutkimukseni kohde makrotasolla on siis se, miten tekijän mahdollinen ulkomaalaisuus vaikuttaa henkirikosuutisoinnin määrään jutuissa, joihin viitataan iltapäivälehtien etusivuilla. Seuraavaksi selvennän, miten rajasin aineiston ja miten määrittelen tutkimuksessani esiintyvät keskeiset käsitteet. Sikäli kun on aiheellista, perustelen valinnat ja rajaukset sekä tuon ilmi seikkoja, jotka voivat heikentää tutkimuksen reliabiliteettia.

2.1.1 Iltapäivälehdet ilman liitteitä

Iltapäivälehdillä tarkoitan Ilta-Sanomia (johon tulen vastedes viittaamaan lyhenteellä IS) ja Iltalehteä (IL), jotka yleisesti ymmärretään Suomen ainoiksi merkittäviksi tämän lehtityypin edustajiksi. En sisällyttänyt tutkimukseeni lehtien liitteitä (Plussa, Ilona tai TV-liite), koska niissä esiintyy useimmiten feature-tyyppistä uutisointia. ”Kovat uutiset”, kuten henkirikosjutut, sijoitetaan lähes poikkeuksetta itse lehteen eikä sen liitteisiin. Kivivuori ym. (2002, 29) tulivat tutkimuksessaan päätelmään, ettei iltapäivälehtien välillä ole merkittäviä eroja etusivujen rikosuutisoinnissa, minkä vuoksi kandidaatintyössäni käsittelin kahta lehteä ikään kuin yhtenä ”iltapäivälehdistön yksikkönä”. Pro gradu -työssäni halusin saada tulokset tarkemmiksi, joten laskin henkirikosjulkisuuden tasot kummallekin lehdelle erikseen. Tämä tutkimus koskee puhtaasti kahden iltapäivälehden etusivuillaan välittämää henkirikosjulkisuutta. En ota huomioon sitä, mitä lukija on mahdollisesti saanut tietää rikoksen luonteesta tai tekijän kansallisuudesta muista tiedotusvälineistä.

2.1.2 Henkirikos lain mukaan

Selittääkseni erot tapon, murhan, surman ja lapsensurman määrittelyissä, lainaan Finlexin verkkojulkaisua:

Rikoslain 21 luvun 1 §:

Tappo. Joka tappaa toisen, on tuomittava *taposta* vankeuteen määräajaksi, vähintään kahdeksaksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Rikoslain 21 luku 2 §:

Murha. Jos tappo tehdään

1) vakaasti harkiten,

2) erityisen raa’alla tai julmalla tavalla,

3) vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai

4) tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimensa vuoksi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *murhasta* vankeuteen elinkaudeksi.

Yritys on rangaistava.

Rikoslain 21 luku 3 §:

Surma. Jos tappo, huomioon ottaen rikoksen poikkeukselliset olosuhteet, rikoksentekijän vaikuttimet tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty, rikoksentekijä on tuomittava surmasta vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Rikoslain 21 luku 4 §:

Lapsensurma. Nainen, joka synnytyksestä johtuvassa uupumuksessa tai ahdistuksessa surmaa lapsensa, on tuomittava lapsensurmasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Käsittelen tässä tutkimuksessa henkirikoksia yhtenä luokkana, enkä esimerkiksi jaa murhaa, tappoa ja lapsensurmaa erillisiksi luokiksi. En myöskään tee erottelua ”törkeiden” ja vähemmän törkeiden tappojen ja murhien välille (esimerkiksi sen perusteella, montako uhria henkirikostapauksessa oli), koska käyttämissäni henkirikostilastoissakaan ei esiinny vastaavaa jakoa. Toisen hengen riistäminen on jo itsessään äärimmäinen väkivallanteko, joten en katsonut aiheelliseksi arvottaa eri henkirikostapausten painavuutta. Huomautettakoon, että käytän tässä työssä käsitteitä ”surmaaja” ja ”tappaja” synonyymeinä henkilölle, joka on riistänyt toisen hengen. En siis viittaa tappajalla henkilöön, jota on syytetty tai joka on tuomittu nimenomaisesti *taposta*, tai surmaajalla henkilöön, jonka rikoksen nimeke on kirjattu *surmaksi*. Teen näin siksi, että tutkimuksen kieli olisi sujuvampaa.

2.1.3 Henkirikosuutisoinnille tiukat ehdot

Henkirikosuutisiksi kelpuutin alun perin ainoastaan sellaiset lehtiartikkelit, joissa poliisin kerrottiin epäilevän mahdollista tekijää joko *taposta*, murhasta tai surmasta. Metodissa huomionarvoista on se, että hyväksyin tutkimusaineistooni lehtiartikkelin *vain, jos siinä oli nimenomaisesti mainittu*, että teosta epäiltyä tai vangittua epäillään syyllisyydestä joihinkin edellä mainituista rikosnimikkeistä. Tässä rajauksessa matkin Hemánusta (1966, 47): ”Jokaiselta rikosuutiselta olen edellyttänyt nimenomaista mainintaa siitä, että kriminalisoitu teko on tapahtunut [...]”

Huomasin kuitenkin, että tällä kriteerillä osa sellaisista uutisista, jotka luonteensa puolesta tulisi mielestäni sisällyttää tutkimukseen, rajautuisi ulos. Dilemmaani havainnollistaa seuraavanlainen esimerkki. Uutisessa saatettiin kertoa, kuinka surmatyön tekijä (jonka kansallisuudesta oli annettu kriteerieni mukainen viite) puukotti tai ampui uhrinsa kuoliaaksi tietyssä paikassa, tiettyyn aikaan ja tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Uutiskertomus siis kertoo totena tapahtuman, jota poliisi samanaikaisesti saattoi vasta *epäillä* henkirikokseksi tai *tutkia* henkirikoksena. Kimurantiksi omalta kannaltani asetelma muuttui silloin, kun edellisen kaltaisessa uutisjutussa ei ollut lainkaan mainittu, epäileekö poliisi mahdollista tekijää *taposta* tai murhasta. Tällöin minulla oli käsissäni

uutisartikkeli, joka yhtäältä selkeästi kertoo henkirikoksen tapahtuneen mutta toisaalta *ei nimenomaisesti, edellisten kriteerien mukaisin sanankääntein*, mainitse näin käyneen. Kuitenkin tällainen uutinen on luonteeltaan samankaltainen kuin ne, joissa rikosnimeke on tuotu esille – kummassakin tapauksessa lukijalle käy ilmi, ketä pidetään syyllisenä toisen hengen riistämiseen.

Päätin siis hieman höllentää määrittelyäni henkirikosuutisista, jotka kelpuuttaisin mukaan. Luovuin Hemánuksen kriteeristä, joka edellyttää nimenomaista mainintaa siitä, että kriminalisoitu teko on tapahtunut. Päädyin hyväksymään mukaan uutiset sellaisista rikoksista, joissa henkilön (tai useamman ja jonka/joiden kansallisuudesta on annettu kriteerieni mukainen viite) epäillään tai todetaan tahallisesti riistäneen toisen ihmisen hengen Suomessa. Epäilykseksi syyllisyydestä henkirikokseen riittää siis maininta siitä, että poliisi epäilee henkilöä henkirikoksesta tai on etsintäkuuluttanut, ottanut kiinni, pidättänyt tai vanginnut tämän henkirikokseen liittyen. Samaten, jos uutisessa henkilöä syytetään oikeudessa henkirikoksesta tai hänet tuomitaan tästä syyllisenä, luen jutun osaksi tutkimustani. Muutama uutinen oli sellainen, jossa viite mainitun henkilön syyllisyydestä oli hyvin epämääräinen. Tällöin luin uutisen mukaan, jos siinä mainittiin tämän olleen osallisena surmaan tai kytkeytyneen jotenkin tapahtumasarjaan eikä erikseen annettu viitteitä tämän syyttömyydestä. Katson, että henkilö tällöin assosioituu lukijan mielessä ainakin osasylliseksi.

Katsoin epäillyn syyttömäksi, jos uutisessa kerrottiin, että tämä oli vapautettu tutkintavankeudesta, tai jos tämän tappo- tai murhasyyte oli hylätty oikeudessa. Surman tahattomuudesta puolestaan kielii se, että uutisessa mainitaan tapausta tutkittavan kuolemantuottamuksena tai että tapaukseen viitataan ”vahinkona” (esimerkiksi ”vahingonlaukaus”) tai ”onnettomuutena”. Lehtimaininta siitä, ettei poliisi sulje pois surman tahattomuutta, esimerkiksi sitä, että ase olisi lauennut vahingossa, ei ole riittävä viite epäillyn syyttömyydestä. Samaten se, ettei poliisi suostu jutussa kertomaan, epäilläänkö kiinniotettua tai pidätettyä henkirikoksesta, ei ole tae tämän syyttömyydestä. Tärkeää on myös tiedostaa ero syyttömyyden ja tuomiotta selviämisen välillä. Ne eivät ole sama asia. Vaikka oikeus ei langettaisi tuomiota surmatyöstä syytetyille siksi, että tämä on liian nuori tai tämän katsotaan olleen tekohetkellä ymmärrystä vailla, tämä on silti tehnyt surmatyön ja tulee siksi sisällytetyksi henkirikostilastoihin.

Erityisryhmän muodostavat uutiset, jotka kertovat useamman kuin yhden henkilön tekemistä henkirikoksista. Näissä tapauksissa jouduin terävöittämään edelleen valintakriteerejäni, sillä kaikkien osallisten kansallisuuksista ei uutisjutuissa annettu välttämättä viitteitä. Jätin

luokittelematta uutisen, jos se epäilty, jonka kansallisuudesta annetaan riittävä viite, todetaan avustajaksi, jota ei epäillä murhasta tai taposta vaan esimerkiksi ruumiin käkemisestä, rikollisen avittamisesta tai avunannosta henkirikokseen. Toisin sanoen, jos uutisessa tuodaan ilmi, että henkirikosjutussa on olemassa *pääepäilty*, mutta tämän kansallisuutta ei mainita, silloin en luokittele juttua. Jos taas poliisi epäilee, että surmaan liittyy useampi tekijä, eikä ryhmän eri jäsenten syyllisyyden astetta arvoteta, katson, että kaikki ovat ”päätekijöitä”. Tällöin riittää, että vain yhden jäsenen kansallisuudesta annetaan viite. Lukijalla on tiedossa, että ainakin ryhmän yksi jäsen on suomalainen tai ulkomaalainen, ja juttu voidaan tämän perusteella luokitella jompaankumpaan kategoriaan, vaikka muiden ryhmäläisten kansallisuus jää pimentoon.

Näinkään pitkälle viety luokittelukriteeristö ei kuitenkaan takaa sitä, että saisin rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden täysin yhteismitallisiksi. Asetelmassa piilee se heikkous, että saatoinkin jättää tutkimusaineistostani pois sellaisia uutisia, joiden kuvaamia rikoksia poliisi tosiasiasa tutki tappona, murhana tai surmana – mutta joissa tätä tosiasiaa ei ollut syystä tai toisesta selvennetty. Voihan esimerkiksi olla, että poliisi tutki rikosta murhana mutta ei halunnut paljastaa tietoa julkisuuteen, jottei mahdollinen tekijä osaisi olla varuillaan. Vaihtoehtoisesti on mahdollista myös, että toimittaja on unohtanut kysyä poliisilta, minkälaisena rikoksena jotain tiettyä tapausta tutkitaan, tai että hän poliisitutkinnan luonteen tietäessään on katsonut tarpeettomaksi mainita asiaa jutussa; kaikissa näissä tapauksissahan tieto siitä, että tapausta tutkitaan henkirikoksena, ei välity lukijalle – eikä tutkijalle. Tässä suhteessa tutkimusmenetelmäni nojaa pitkälti luottamukseeni toimittajan ammattitaitoon.

Menetelmäni sisältyy toinenkin vaara siitä, että olen saattanut jättää huomioimatta sellaisia rikosuutisia, jotka läpäisisivät tutkimusta varten laatimani seulan. Iltaapäivälehden etusivulla on, vuodesta riippuen, yleisimmin 3–10 sivuotsikkoa, jotka ympäröivät varsinaista pääotsikkoa. Selatessani lehtien kansia en suinkaan lukenut jok’ikistä sisäsivun juttua, johon etusivun otsikoissa viitattiin, vaan keskityin metsästäämään otsikoita, joiden perusteella oli luonnollista olettaa kyseessä olevan henkirikos. Toki monesti käänsin esimerkiksi jonkin etusivun puukotusotsikon viittilöimänä sisäsivulle vain huomatakseni, että uhri oli selvinnyt hengissä. Tällöin osasin rajata artikkelin pois tutkimuksestani, sillä se ei täyttänyt henkirikoskriteeriä. Periaatteessa ainoa tapa – huolimattomuuden lisäksi – jolla olen voinut jättää tilastoimatta kriteerit täyttävät rikosuutiset, on se, että niihin viittaavat etusivun otsikot ovat olleet abstraktisti laadittuja. Jos esimerkiksi etusivun otsikko ”Myrskypilviä Uudellamaalla” viittaisikin sisäsivun murhasta uutisoivaan artikkeliin, en todennäköisesti olisi tarkistanut juttua, ja yksi murhauutinen olisi mennyt niin sanotusti sivu suun.

On tietysti oletettavaa, että tällainen mahdollisuus on häviävän pieni. Esimerkki kuitenkin havainnollistaa jälleen sitä, kuinka suuressa osassa toimittajien ammattitaito on tutkimuksessani.

Päänvaivaa aiheutti myös kysymys siitä, miten toimin sellaisten henkirikosten kanssa, jotka ovat tapahtuneet poikkeusolojen vallitessa. Ratkaisuvaihtoehdon kysymykseen antoi jälleen Hemánus (1966, 46):

Spekulaation nojalla suorittamistani rajanvedoista merkityksellisin koskee ulkomaanuutisia: *se sulkee pois uutiset, jotka liittyvät sotaan tai poikkeustilaan* ja siinä yhteydessä kertovat teoista, jotka muuten täyttäsivät rikoksen tunnusmerkit. [...] Sodat ja poikkeustilat ovat taistelua poliittisesta vallasta ja siihen ne myös lukijoiden mielissä assosioituvat. Taistelussa tehtyjen tekojen rangaistavuus määräytyy tavallisesti vasta rauhan palattua ja silloin voittajan tahdon mukaan sekä usein poliittisia pyrkimyksiä palvellen.

Jo aiemmin olin päättänyt, että en sisällytä aineistooni uutisraportteja rikoksista, jotka ovat tapahtuneet ulkomailla, koska näin vertailukelpoisuus Optulan, Tilastokeskuksen ja Patjan tilastoihin säilyisi vääristymättömänä. Hemánuksen tavoin rajasin ulkopuolelle myös sotaa ja poikkeustilaa käsittelevät kohdat. Käytännössä rajanveto merkitsee, että olen jättänyt aineistosta pois uutiset, joissa esimerkiksi poliisi on virkatehtäviä hoitaessaan joutunut turvautumaan aseelliseen voimaan tai joissa käsitellään sota-aikana tehtyjä henkirikoksia. Katson, että kummassakin tapauksessa kyse on poikkeustilasta, jossa ihmishenki riistetään eri kriteerein kuin normaaliolojen vallitessa.

Epäillyn täysikäisyyskriteeriä en ottanut käyttöön aineiston valinnassa siksi, ettei sellaista ole poliisin henkirikostilastoissakaan. Poliisin, Tilastokeskuksen ja Optulan tilastoihin päätyvät kaikki henkirikoksesta epäillyt, iästä riippumatta. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15 vuoden iässä, mikä tarkoittaa, että tuonikäiset ja sitä vanhemmat voidaan tuomita sillä oletuksella, että he ovat tarpeeksi kypsiä ymmärtämään tekojensa seuraukset. Kuitenkin alle 15-vuotias tappaja on yhtä lailla tappaja, vaikkei häntä ikänsä perusteella tuomittaisikaan, ja siksi hän päätyy rikostilastoihin. Ottamalla mukaan alaikäistenkin tekemät tapot varmistin sen, että henkirikosjulkisuus- ja henkirikostodellisuustilastot olisivat mahdollisimman yhteismitallisia.

Olennainen ehto jutun mukaan ottamiselle oli se, että etusivun vinkin tulee viitata siihen nimenomaiseen tapaukseen, josta tehty uutinen läpäisee kriteeristön. Näin ei välttämättä ollut asianlaita sellaisissa uutisissa, joihin oli koottu selostuksia erilaisista rikoksista ja onnettomuuksista.

Joissakin tapauksissa etusivun vinkki ei ohjannut yksittäiseen henkirikostapaukseen vaan viittasi kollektiivisesti ikäviin tapahtumiin. Esimerkkinä voi mainita juhannusviikonlopun jälkeiset juttupaketit, joihin on kerätty henkirikosten lisäksi eri puolilla Suomea tapahtuneita hukkumisia, tulipaloja, raiskauksia, onnettomuuksia jne. Mikäli etusivun vinkissä ei viitattu nimenomaisesti henkirikokseen, vaan se oli otsikoitu esimerkiksi ”Synkkä viikonloppu – seitsemän menetti henkensä”, juttu oli tutkimukseni näkökulmasta arvoton. Tällöin henkirikostapausta ei tuotu lukijan luettavaksi suoraan, vaan lukijan täytyy ikään kuin etsiä se muiden tapausten joukosta. Tämän takia katson, ettei näiden henkirikostapausten painoarvo vastaa sellaisia, joiden uutisointi nostaa ne etusivun jalustalle yksinään.

Aineistosta löytyi myös uutispaketteja, joiden eri osissa (pääjutussa, kainalossa, infobokseissa) uutisoitiin erillisistä henkirikostapauksista. Tällöin luin uutispaketin mukaan tutkimukseen ainoastaan siinä tapauksessa, että kriteereihini soveltuva henkirikosuutinen oli etusivuvinkin keskiössä. Ei siis riittänyt, että uutispakettiin sisältyy kriteerieni mukainen henkirikosuutinen, vaan tapaukseen täytyy lisäksi olla viite etusivulla. Uutispaketti saattoi olla sellainenkin, että sille uutisarvon antoi kaksi erillistä mutta toisiinsa linkittyvää, tuoretta tapahtumaa. Näissäkin tapauksissa annoin etusivun vinkkiotsikon ratkaista, kumpi tapahtuma oli saanut suuremman painoarvon.

Seuraava esimerkki havainnollistaa tällaista uutista. Ilta-Sanomissa julkaistiin 20.3.1996 uutinen sisäsivun pääotsikolla ”MC Finland osti talon Espoosta”. Kuten otsikko osoittaa, uutispaketin pääjuttu kertoo siitä, kuinka motoristijengi hankki itselleen uudet kerhotilat. Uutispaketin kainalo ”Lönnrotinkadun ampujaksi epäilty vangitaan tänään” puolestaan kertoo kirkkonummelaisesta jengiläisestä, jota epäillään kilpailevan jengin varapresidentin surmaajaksi. Tämä uutispaketti jäi luokittelematta, koska etusivun vinkkiotsikossa ”Motoristijengi osti oman päämajan Espoosta” viitataan talon ostoon eikä surmasta epäillyn vangitsemiseen. Jos etusivun vinkki olisi rakennettu jälkimmäisen tapahtuman ympärille, olisin laskenut uutispaketin mukaan tutkimukseen siitäkin huolimatta, että henkirikosjuttu ei ole uutispaketin kärkijuttu vaan kainalo.

2.1.4 Jatkojutuilta vaaditaan oikeaa motivaatiota

Tutkimuksen edetessä sain huomata, ettei iltapäivälehdistön henkirikosuutisointi rajaudu pelkästään henkirikoksen paljastumista välittömästi seuraaviin kuvauksiin tekotavasta sekä luonnehdintoihin

epäilyistä ja spekulatioihin motiiveista. Henkirikosten kaltaiset ”kovat uutiset” – siis uutisarvoltaan painavat tapahtumat – poikivat jatkojuttuja, joissa pohditaan väkivaltailmiöitä yleisemmin tai uutisoidaan tekijästä tavalla, joka ei liity alkuperäiseen rikokseen. Ongelman puki hyvin sanoiksi Hemánus (1966, 48):

Rikos voi journalistiikassa merkitä ilmiötä, joka panee alulle pitkän kirjoitteluketjun: se tekee henkilön tunnetuksi ja hänen vähäisetkin kuulumisensa arvioidaan tämän jälkeen uutisen arvoiksi. Rikosuutisten luokkaan on näin luettu kaikki Adolf Eichmannia [VH huom. tuomittu natsirikollinen] koskevat uutiset aina sitä myöten, että Eichmannille tarjottiin jouluna kalkkuna-ateria (HS 27.12.1961, 8), myös uutinen siitä, että Eichmannin oikeusjuttu vaati laajan lakiuudistuksen, koska sen lähtökohtana olivat Eichmannin rikokset (HS 24.3.1961).

Ratkaistakseni sen, mihin rajauksen ääriviivat olisi viisainta sijoittaa, turvauduin jälleen Hemánukseen. Hän puolestaan oli perustanut oman määritelmänsä Akseli Routavaaran vastaavaan, tietyin sovelluksin tosin. Käytän rikosuutisen käsitteen määrittelemisessä pitkälti samoja kriteerejä kuin Hemánus (1966, 47):

[Routavaaraan] nojautuen määrittelen, että *rikosuutinen on selostus tuoreesta tai aikaisemmin tuntemattomasta kriminalisoidusta teosta tai vanhan ja aikaisemmin tunnetun kriminalisoidun teon uudesta vaiheesta.*

Täydensin rajanvetoa Hemánuksen (1966, 48) esiintuomalla huomiolla:

Vaikka rikos [...] normaalisti on rikollisuutta sivuavankin uutisen lähtökohta ja uutisarvon ratkaiseva tekijä, tilanne voi olla myös toinen. Journalistinen näkökulma, ts. sen seikan selvittänyt, *mikä on antanut tapahtumalle uutisarvon*, voi auttaa sulkemaan irrelevantit uutiset – tosin käytännössä vain muutamat harvat pikku-uutiset – pois rikosuutisten joukosta.

Tätä määritelmää soveltaen laskin automaattisesti mukaan kaiken uutisoinnin tapahtumista ja ilmiöistä, joiden katsoin väistämättä seuraavan henkirikosta. Tällaisia tapahtumia ovat esimerkiksi epäillyn jahtaaminen, kiinniotto, pidätys, vangitseminen ja vankilasta vapautuminen, poliisitutkinnan eri vaiheet (ml. mielentilatutkimusten tekeminen) sekä rikoksen puiminen käräjä- tai hovioikeudessa. Niin ikään uhrin hautaaminen, omaisten suru ja (joukkosurmatapauksissa) selvinneiden henkilöiden kertomukset surmatilanteesta ovat mielestäni tällaista rikosta väistämättä seuraavia tapahtumia tai ilmiöitä, jotka myös saavat motivaationsa siitä.

Sen sijaan rajasin aineistostani pois sellaiset uutiset, jotka kyllä näyttivät saavan motivaationsa vastikään tapahtuneesta henkirikoksesta, mutta joiden kärki oli rakennettu jonkin muun tapauksen ympärille. Esimerkkinä tällaisesta ilmiöjuttu-tyyppisestä uutisesta käy Iltalehdessä 20.12.2006 Paula Björqvistin murhaoikeudenkäynnin aikaan julkaistu juttu ”Kolmen lapsen äiti: En eroa hakkaajasta”, jonka keskiössä on perheväkivallasta kärsivä ”Minna”. Jutussa kyllä viitataan aviomiehensä murhaaman Björqvistin tapaukseen, mutta itse jutun kärki ei ole rakennettu murhan ympärille. Vastaavanlainen ilmiötyyppinen juttu on esimerkiksi ””Musiikkia ei voi syyttää sekopäiden tekemisistä”” (IL 19.3.1999), jonka voi katsoa olevan osa Jarno Elgin kavereidensa kanssa Hyvinkäällä tekemän paloittelumurhan uutisointiketjua. Jutussa tutkija pyrkii selittämään, mikä Saatanassa kiehtoo ja mistä black metal -musiikin suosio johtuu. Keskiössä ei ole itse murha vaan Saatanan kiehtovuus. Tästä kielii etusivuvinkkikin: ”Tutkija varoittaa: saatananpalvojat tiivistävät rivejään”. Mieheensä murhasta syytetyn Anneli Auerin oikeudenkäynnin innoittama (häneen viitataan etusivuvinkissään), Iltalehdessä 8.5.2010 julkaistu artikkeli ”Salainen poliisi” puolestaan käsittelee sitä, miten poliisi soluttautuu rikollisiksi epäiltyjen lähipiiriin.

Teinkin aina tapauskohtaisen päätöksen siitä, oliko kirjoittelun keskiössä itse surmatyö vai ei. Toimin näin siksi, että katson sellaisten uutisten, joissa henkirikos on uutisoinnin keskiössä, lietsovan pelon kulttuuria enemmän kuin sellaisen uutisoinnin, jossa rikos on jätetty taka-alalle. Pari esimerkkiä asian havainnollistamiseksi lienee paikallaan. Vuosien 1979 ja 1998 välillä tekemiensä henkirikosten johdosta suomalaisten tietoisuuteen noussut Jarmo ”Kanaali-Koskinen” Koskinen (nykyisin Roi Juhani Vataja) pääsi uudelleen uutisotsikoihin Ilta-Sanomissa 15.3.2006 (”Tappaja otti pariskunnan vangiksi”). Rajasin tapauksen pois tutkimuksestani siksi, että vaikka jutussa toki muistettiin mainita Koskisen rikostaustasta, sen pääpaino ei ollut vuosia tai vuosikymmeniä aiemmin tehdyissä surmissa vaan vastikään sattuneessa panttivankitilanteessa. Samoin toimin niiden uutisten kanssa, jotka käsitelivät tappajien vankilapakoja. Vastaavin kriteerein rajasin pois jutut esimerkiksi ”insuliinimurhaaja” Katariina Pantilan kuolemasta, kolmoismurhaaja Mika Murasen naimisiinmenosta, ampumaratasurmaaja Sanna Sillanpään vankilaan saamista ihailijakirjeistä, lapsia surmanneen seksuaalirikollisen Veikko ”Jammu” Siltavuoren esiintymisestä haastateltavana MTV3:n puheohjelmassa sekä laulaja Frederikin aikeista tehdä kirja ja elokuva Heino-murhista.

Linjanvetoa vaativat myös sellaiset jutut, joista ei voinut olla varma, mikä antoi niille uutisarvon. Ilta-Sanomien uutisoi 10. helmikuuta 1999 otsikolla ”Veri roiskui oikeudessa” tapauksesta, jossa uhrin leski löi henkirikoksesta syytettynä ollutta outokumpulaista miestä korkokengällä päähän

kesken Itä-Suomen hovioikeuden suullisen istunnon. En tutkijana voi tietää, olisiko oikeudenkäyntiä nostettu etusivulle, jos istunnossa ei olisi tapahtunut kyseistä välikohtausta. Kuitenkin se, mitä tapahtui, tapahtui tilanteessa, joka on osa henkirikosta väistämättä seuraavaa oikeudellista prosessia eli oikeusistuntoa. Tämän takia luin jutun mukaan. Samoin perustein laskin rikosjulkisuuden tilastoihin mukaan Ilta-Sanomissa 1.4.1996 ja Iltalehdessä 17.11.2010 julkaistut uutiset, joista yksi kertoi poliisin Bandidos-varapresidentti Jarkko Kokon hautajaisiin tekemästä huumeratsiasta, ja toinen siitä, kuinka uhrin omainen löi syytettyä Rovaniemellä tapahtuneen henkirikoksen oikeuskäsittelyssä.

2.1.5 Ulkomaalaisuus ja suomalaisuus kansallisuuksien käsiteviidakossa

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen internetjulkaisussa Hannu Niemi, Päivi Honkatukia ja Martti Lehti tuovat ansiokkaasti esiin vaikeudet ulkomaalaisuuden ja maahanmuuttajien käsitteenmäärittelyssä:

Tilastokeskus käyttää ainakin kolmea kriteeriä erotellessaan tätä [Suomeen muualta muuttaneiden ihmisten] ryhmää kantasuomalaisista: kansalaisuutta, syntymämaata ja äidinkieltä. Heistä puhutaan yleisesti myös maahanmuuttajina. Tällä käsitteellä ei ole lainsäädäntöön perustuvaa määritelmää, mutta monesti sillä viitataan ulkomaan kansalaisiin, jotka aikovat asua tai ovat asuneet Suomessa vähintään vuoden (esim. Korhonen & Ellonen 2007, 15; Iivari 2006, 20).

Seuraavassa maahan tulleita kuvataan pääosin kansalaisuuden käsitteen avulla, vaikka se on jossain määrin epäselvä ja monitulkintainen. Yksinkertaisuuden vuoksi muista kuin Suomen kansalaisista käytetään maahanmuuttajatermin lisäksi käsitettä ”ulkomaalainen”. Kuvattaessa Suomessa tehtyjä rikoksia on muistettava, että ulkomaan kansalainen voi asua Suomessa pysyvästi tai väliaikaisesti tai oleskella täällä muuten tilapäisesti esimerkiksi turistina. Oman ryhmänsä muodostavat turvapaikan hakijat, joiden oleskelun pysyvyys ja kesto voi olla hyvin epämääräinen. Ulkomaan kansalainen voi olla myös alun perin suomalainen, joka on muuttanut toiseen maahan ja saanut vieraan maan kansalaisuuden. Ulkomaalaiseen voitaisiin tällöin hyvällä syyllä rinnastaa suomalainen, joka on pysyvästi asettunut asumaan ulkomaille. Lisäksi osa Suomen kansalaisista on syntyperältään ulkomaalaisia.

Välttääkseni loukkuunjäämisen käsitteenmäärittelyiden mahdollisiin ansoihin päätin yksinkertaistaa asioita ja käyttää tutkimuksessani kahta eri luokittelujoukkoa, kategorioita ”Suomalainen tekijä” ja ”Ulkomaalainen tekijä”. Linjanvetoani puoltaa Lepolan (2000, 354) havainto siitä, että lainsäädäntöön liittyvissä teksteissä käsite ”suomalainen” toimii vastakohtana käsitteelle ”ulkomaalainen”.

Tilastoin henkirikoksesta epäillyn ”ulkomaalaiseksi”, jos uutispaketin jossain osassa – otsikossa, ala- tai yläotsikossa, lehtitekstissä, kuvatekstissä tai lehtileikkien tekstissä – nimenomaisesti mainittiin tämän olevan kotoisin jostain muusta maasta kuin Suomesta tai jos hänet nimettiin ulkomaalaiseksi tai ulkomaalaistaustaiseksi eikä erikseen annettu viitteitä siitä, että hän tästä huolimatta olisi Suomen kansalainen. Mekaanisesti sovellettuna tämä tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi murhasta epäilty somalialaissyntyinen mies, joka on sittemmin saanut Suomen kansalaisuuden, tulisi koodatuksi ulkomaalaiseksi, vaikka hän itse asiassa on laillisesti Suomen kansalainen. Koodaustapani täten sisältää riskin virheellisestä – ainakin lakipykäliden nojalla virheellisestä – tilastoinnista. Perustelen valintaani kuitenkin sillä, että kyse on mielestäni enemmänkin uutisoinnin luomasta todellisuuskuvasta kuin maahanmuuttajaviraston arkistoissa lojuvien lomakkeiden pikkuprintistä. Selvennän: jos uutisessa esimerkiksi mainitaan, että rikoksentekijä on somalialaistaustainen henkilö, joka asuu Suomessa seitsemättä vuotta, lukija tuskin ajattelee, että tekijä on asunut Suomessa niin pitkään että voisi laillisesti jo olla Suomen kansalainen, vaan lukijassa heräävät konnotaatiot assosioitunevat todennäköisemmin tekijän ulkomaalaisuuteen.

Vastaavasti luokittelin suomalaisiksi kaikki ne henkirikoksesta epäillyt, joiden nimenomaisesti mainittiin olevan suomalaisia tai joilla oli suomen- tai ruotsinkielinen nimi, eikä erikseen mainittu, etteivät he olisi Suomen kansalaisia. En vaatinut, että suomalaisuus olisi nimenomaisesti mainittu, sillä tuolla kriteerillä perusjoukkoni olisi supistunut huomattavan pieneksi. Tutkimusta tehdessä huomasin nopeasti, että henkirikoksen Suomessa tekevään suomalaiseen – etenkin jos hän surmaa toisen suomalaisen – viitataan hyvin harvoin ”suomalaisena”. Useimmiten kansallisuus käy ilmi siten, että uutispaketin jossain kohtaa viitataan tekijän kotipaikkakuntaan. Havainto on linjassa Raittilan (2004, 250) kansallisuusviitteiden epätasa-arvoisuutta koskevan huomion kanssa: ”Vaikka venäläisiä ja suomalaisia rikollisia yleensä luonnehdittiin tasaveroisesti, suomalaisrikollisia ei yleensä nimetty ’suomalaisiksi’, vaan tunnistetietona kerrottiin esimerkiksi asuinpaikkakunta tai ikä. Lähes aina venäläiset rikolliset nimettiin tekstissä (usein myös otsikossa) ’venäläisiksi’ ja vastaavia rikoksia tekevät suomalaiset asuinpaikan mukaan ’savonlinnalaismiehiksi’, ’kuopiolaisiksi’ jne.”

Tässä on huomattava tärkeä eronteko: luokittelin henkilön suomalaiseksi, jos hänet oli mainittu jonkin Suomessa sijaitsevan paikan paikkakuntalaiseksi (esim. ”vaasalainen”, ”helsinkiläinen”), mutta jätin henkilön kokonaan luokittelematta, jos jutussa mainittiin hänen ainoastaan asuvan suomalaisella paikkakunnalla (”Vaasassa asuva”, ”Helsinkiin viime vuonna muuttanut”).

Ulkomaalainenkin voi asua Helsingissä, mutta häntä ei herkästi kutsuttane ”helsinkiläiseksi”. (Esim. Nikunen 2005, 316.) Syy tähän on se, että ”suomalaisuus” on paljon enemmän kuin pelkkä kansallisuus. Horsti (2005, 33) kirjoittaa, kuinka ”Suomen kansalaisuushan on avoinna muillekin, nykyisin yhdistettävissä kaksoiskansalaisuuden muodossa muihinkin kansalaisuuksiin. ’Suomalaisuus’ kulttuurisessa mielessä sen sijaan mielletään pysyvämpänä identiteettinä. Siihen synnyttään, eikä sitä voi kokonaan edes ansaita.” Hän jatkaa: ”Kutsuessaan itseään ’suomalaisiksi’ tai ’Suomen kansalaisiksi’ ihmiset eivät ole vain laillisia kansalaisia vaan he ovat osallisia myös kansakunnan ideassa.” (Emt., 34.) Kansakunta on vuosisatojen kuluessa ansainnut suomalaisuutensa esimerkiksi sotimalla Venäjää vastaan, eikä tuon sisukkaan taistelun hedelmiä hevin tarjota muille. (Emt., 284.)

Hyväksyin uutisen tutkimukseeni samalla logiikalla, jos epäillyn mainittiin olevan (kotoisin) joltain suomalaiselta paikkakunnalta (”epäilty on Pohjanmaalta”, ”hän on kotoisin Turusta”, ”hän on paikkakuntalainen”) tai jos uutisessa puhuttiin epäillyn *kotikonnusta* (”tekijä palasi surmatyön jälkeen kotikonnuilleen Tampereelle”). Katsoin, että nämä sanavalinnat viittaavat niin vahvasti synnyinsijoihin, että luokittelin tapaukset Suomalainen tekijä -kategoriaan. Erityisryhmän muodostivat uutiset, joissa surmaan liittyi perhe tai pariskunta. Tällöin kansallisuusviite annettiin usein ”monikossa” siten, että se koski koko perheen tai pariskunnan yksikköä: ”tamperelaisperhe”, ”vantaalaispariskunta”. Jos surmaajan kerrottiin olevan tällaisen moniosaisen yksikön jäsen, luin jutun osaksi tutkimusta, vaikka nimenomaisesti *tekijän* kansallisuuteen ei otettukaan kantaa. Jos esimerkiksi uutisessa sanottiin, että helsinkiläisperheen isä surmasi vaimonsa, kaksi lastaan ja itsensä, luokittelin jutun Suomalainen tekijä -kategoriaan. Perustelen rajausta jälleen sillä, että edellä kuvattu sanojen asettelu luo miellejohdon tekijän suomalaisuudesta.

Jos kansallisuusviitteissä oli saman uutisen sisällä ristiriitaisuuksia, käytin ensisijaisena luokitteluperusteena mainintaa kansallisuudesta tai paikkakuntalaisuudesta ja nimiviitettä vasta toissijaisena perusteena. Esimerkiksi Iltalehdessä uutisoitiin 26. maaliskuuta 1999 ”vantaalaisesta” Tina Carita Hallista, joka oli syytettynä henkirikoksesta. Vaikka nimi ei kuulosta suomen- eikä välttämättä edes ruotsinkieliseltä, epäilty on nimetty vantaalaiseksi ja tulee täten luokitelluksi suomalaiseksi.

Erikoisin tapaus oli uutisoitu Iltalehdessä 11., 12. ja 15. lokakuuta 1996. Näistä ensimmäiseksi julkaistun numeron uutisessa ”Lottovoittaja ammuttiin Pieksämäen alamaailman välienselvittelyssä” kerrottiin, kuinka pieksämäkeläinen lottovoittaja oli ammuttu. Poliisi oli

pidättänyt surmatyöstä epäiltynä noin nelikymppisen liikemiehen, johon ensin viitataan ”Tukholmassa asuvana hämäreliikemiehenä” ja ”tukholmalaisena liikemiehenä”. Uutistekstin lopussa häneen puolestaan viitataan ”tukholmalais-helsinkiläis-pieksämäkeläisenä liikemiehenä”! Onnekseni uutisessa myös luki, että ”liikemies on alun perin Pieksämäeltä kotoisin”, koska muuten olisin ollut kimurantin tilanteen edessä yrittäessäni päättää, kumpaan kategoriaan uutisen sijoitan. En kuitenkaan vielä kukaan vapautunut pohtimasta rajauksen linjanvetoja samaisen henkirikostapauksen tiimoilta. Seuraavan päivän lehden uutisessa epäiltyyn viitataan jo ”pieksämäkeläisenä liikemiehenä”, mutta 15.10. ilmestyneessä lehdessä hän sai määreikseen ”Tukholmassa kirjoilla oleva” ja ”tukholmalainen”. Uutisointiketjun aiemmassa vaiheessa oli kuitenkin jo käynyt ilmi hänen alkuperäinen kotipaikkakuntansa, joten säilytin tapauksesta kertovan uutisketjen Suomalainen tekijä -kategoriassa.

Toki törmäsin myös sellaisiin uutisiin, joista oli pääteltävissä tekijän kansallisuus mutta joissa sitä ei tuotu esiin määrittelemieni kriteerien mukaisesti. Tällöin olin pakotettu rajaamaan ne ulos tutkimuksestani, jonka tarkoitus on osaksi myös tuoda ilmi sitä, miten tekijän kansallisuutta tuodaan ilmi iltapäivälehtien henkirikosuutisissa. Nämä viitteet olivat niin implisiittisiä, etten katsonut niiden rakentavan mielikuvaa suomalaisuudesta tai ulkomaalaisuudesta yhtä voimakkaasti kuin määrittelemieni viitteiden.

Jutussa saatettiin esimerkiksi antaa kriteerieni mukainen kansallisuusviite tekijän omaisesta, mutta ei itse tekijästä. Jos vaikka uutisessa annetaan viite tekijän äidin suomalaisuudesta, tämä ei teknisesti ottaen tarkoita, että poikakin olisi kantasuomalainen; voihan teoriassa olla, että pojan isä on muunmaalainen, ja poika laskettaisiin täten ulkomaalaistaustaiseksi. Tekijän suomalaisuutta implikoiva viite saattoi myös olla maininta siitä, että hän oli Suomen armeijassa, tai pelkistetyimmillään se, että hänet mainittiin ”tavalliseksi” keski-ikäiseksi mieheksi. Tämä nostaa esiin sen, että useimpiin meistä on sisäänrakennettu tietty lukutapa: jos uutisessa ei anneta selkeää viitettä tekijän kansallisuudesta, oletetaan automaattisesti tämän olevan suomalainen. Horsti (2005, 248) uskoo syyn tälle olevan se, että suomalaisuus on normi, jota vasten kaikki erilainen rakentuu: ”Yleensä journalismissa tuttu – ’suomalainen’ ja ’valkoinen’ – esitetään normaalina järjestyksenä.” Samaa alleviivaa Nikunen (2005, 308): ”Koska Suomi on rikosuutisissa itsestään selvä konteksti, ei osallisten suomalaisuutta tuoda kovin usein esille. Rutiiniuutisissa näin ei tehdä, koska oletus on se, että kaikki ovat suomalaisia jos ei toisin mainita.”

Seuraava esimerkki on ääripää suomalaisviitteitä vilisevästä uutisointiketjusta, joka ei kuitenkaan tullut sisällytetyksi tutkimukseeni, koska viitteet eivät olleet kriteerien mukaisia. Sekä Iltalehdessä että Ilta-Sanomissa uutisoitiin 15.–17.3.1999 tapauksesta, jossa Sodankylän terveyskeskuksessa ensin naiskollegansa ampunut mieshoitaja löydettiin myöhemmin kuolleenä yhdessä poikansa kanssa. Ensiuutisoinnin yhteydessä todetaan, että mies oli asunut koko ikänsä Sodankylässä, mutta asuminen jollain paikkakunnalla ei ole kriteerieni mukaisesti riittävä kansallisuusviite. Jatkojutuissa pojan nimeksi mainitaan suomalaisuuteen viittaava Pekka, ja itse surmaajasta käytetään nimeä ”Jokivarren Jouni”, joka on hänen esiintymisnimensä yhden miehen ohjelmapalveluyrityksessä. Keskiviikkona 17.3. kummankin lehden numerossa esitetään ote ”Jokivarren Jounin” kirjoittamasta yleisönosastokirjoituksesta, joka on kirjoitettu sujuvalla suomen kielellä. Varmasti kaikki nämä vihjeet herättävät lukijassa mielikuvan siitä, että ampuja on suomalainen, mutta koska asiaa ei ole lehtiteksteissä tuotu ilmi niillä keinoin, jotka olen määritellyt, rajasin jutut pois tutkimuksesta. Mainittakoon, että kyseisen uutisketjun jutut olivat suomalaisviitteiden eksplisiittisyydessä omaa luokkaansa; muissa ulos rajatuissa jutuissa ei suomalaisuutta ollut tuotu esille läheskään näin selvästi.

Törmäsin myös sellaisiin henkirikoksen kirvoittaman uutisoinnin jatkojuttuihin, joissa ei enää mainittu tekijän kansallisuutta. Luokittelin tällöin jutun jompaankumpaan kategoriaan (suomalaiset/ulkomaalaiset) ainoastaan siinä tapauksessa, että saman lehden uutisointiketjun jossain aiemmassa jutussa, johon oli viitattu lehden etusivulta, tekijän kansallisuus oli jo mainittu. Uutisketjulla tarkoitan henkirikoksen ensiuutisoinnin jälkeen julkaistuja, samasta rikostapauksesta kertovia uutisia, joihin on viitattu iltapäivälehtien etusivuilla. Katson, että tällaisessa tapauksessa on syytä olettaa lukijoiden jo tietävän tekijän kansallisuudesta aiemman uutisoinnin perusteella. Jos kansallisuutta ei ollut mainittu aiemmissa samana vuonna samassa lehdessä julkaistuissa, samaa rikosta käsittelevissä ja etusivulta vinkatuissa uutisjutuissa, jätin jutun pois tutkimuksesta.

Yleensä prosessi eteni niin, että henkirikostapauksen rikosnimike tai vastaavasti epäily surman tahallisuudesta oli jo tiedossa ensiuutisoinnista lähtien (esim. 35-vuotiaasta miestä epäillään taposta), minkä jälkeen odotin uutisointiketjun jatkojuttua, jossa myös tekijän kansallisuudesta annettiin viite (esim. poliisista kerrotaan, että 35-vuotias on kotoisin Pohjanmaalta). Vasta, kun palapeli täydentyy *sekä* epäilyllä tahallisesta henkirikoksesta *että* tekijän kansallisuusviitteellä, voidaan tapaus luokitella mukaan tutkimukseen. Seuraava tapaus oli varsinainen poikkeus.

Sturenkadulla Helsingin Vallilassa sijaitsevassa ravintola Jortsumestarissa sattui uudenvuodenaattona 1995 ampumavälikohtaus. IS uutisoi 2.1.1996 otsikolla ”Yksi kuoli ravintola-ammuskelussa”, että kuolleeeseen 27-vuotiaaseen mieheen osui harhaluoti. Jutussa ei mainita, millä rikosnimikkeellä tapausta tutkitaan. Saman päivän IL puolestaan kirjoittaa, että ”surmansa saanut oli sivullinen kahden miehen välisessä yhteenotossa” ja ”epäonnekseen hän osui laukausten tielle”. IS:n uutisen alaotsikossa ampujat mainitaan (hieman erheellisellä kielipillä) ”romaanimiehiksi”, IL:n uutisessa viitteitä kahakojien etnisestä alkuperästä ei ole. Uutisoinnissa tuodaan selkeästi esiin surmatyön tahattomuus, mikä rajaa IS:n jutun pois tutkimuksesta (IL:n juttuhan olisi joka tapauksessa jäänyt pois, koska siinä ei ollut viitteitä tekijän kansallisuudesta).

Myöhemmässä uutisoinnissa surman tahattomuus kuitenkin kumotaan. IS:n keskiviikkona 10.1.1996 ilmestyneessä jutussa, joka on otsikoitu ”Jortsumestarin uhriin osui useita laukauksia”, kerrotaan, että 27-vuotias mies ei menehtynytkaan harhaluotiin. Häntä kuitenkin pidetään tapauksessa sivullisena, sillä ampujaksi varmistuneen 31-vuotiaan miehen epäillään erehtyneen henkilöstä. 31-vuotias määrättiin vangittavaksi taposta epäiltynä. Tässä tapauksessa, harvinaislaatuisesti, kansallisuusviite käy ilmi heti ensiuutisoinnista (IS 2.1.1996), mutta surman tahallisuuden paljastuminen kestää yli viikon. Näillä perustein rajasin tiistain 2.1.1996 uutisjutut ulos makrotason tutkimuksesta, mutta sisällytin siihen keskiviikon 10.1.1996 artikkelin.

2.1.6 Kiertotein ilmaistava romanius

Erityismaininnan tarvitsevat uutiset romanien tekemistä surmatöistä yleisemminkin. Raittila (2004, 251) toteaa, että se, ”miten kuuluminen etniseen vähemmistöön tuodaan esiin rikosuutisissa, riippuu myös kyseessä olevasta ryhmästä. Kun saamelainen kärehtää rattijuoppoudesta, etnistä taustaa ei esitetä uutisoinnissa yhtä herkästi kuin venäläisen ollessa kyseessä. Juutalaisen etnisen taustan esittäminen rikoksesta kiinni jäämisen yhteydessä olisi poliittisesti epäkorrektia. Rikokseen syyllistyneen romanin tausta puolestaan kerrotaan usein kiertoilmaisujen avulla.” Tähän voin yhtyä. Yllä kuvattu Ilta-Sanomien uutinen oli ainoa, jossa epäilty/tekijä nimettiin yksiselitteisesti romaniksi. Muissa uutisissa romaniuden esittämisen keinot olivat monet: milloin viitattiin ”hevosmiehen ammattia harjoittaneeseen” epäiltyyn (ilmaisu, johon en törmännyt missään muissa kuin romaniuutisissa), milloin jostain epäillyn läheisestä annettiin romaniviite.

Esimerkit lienevät tarpeen havainnollistamaan romaniutta ilmaisevia kiertoteitä. Vuonna 1996 Esa Åkerlund, joka 14 vuotta myöhemmin tuli tunnetuksi Porvoon McDonald's-autokaistan ampujana, oli oikeudessa ex-vaimonsa murhasta. Ilta-Sanomat nosti 31.5.1996 uutisessaan esiin kiistan pariskunnan lapsen huoltajuudesta. Jutussa mainitaan, että Åkerlundin suku haluaisi Timi-pojan, sillä suvun edustajat ”pelkäävät Timin vieraantuvan mustalaiskulttuurista”. ”Timi sijoitettiin äidin kuoleman jälkeen mustalaislasten lastenkotiin”, jutussa lisäksi todetaan. Saman vuoden heinäkuussa surmajuttu saatiin Loviisan käräjäoikeudessa päätökseen: Åkerlund sai murhasta elinkautisen vankeusrangaistuksen. ”Romanien itku ja valitus täyttivät salin tuomionluvun jälkeen”, kuvailtiin alaotsikossa. Jutun pääkuvassa esiintyy Åkerlund yhdessä silloisen avovaimonsa Sade Svartin kanssa, mies tummaan pukuun ja nainen romanien kansallispukuun pukeutuneena.

Ilta-lehdessä puitiin vuoden 1996 murhaa McDonald's-tragedian uutisoinnin yhteydessä vuonna 2010 seuraavasti: ”Laaja oikeudenkäynti maksoi valtiolle pelkkinä asianajokuluina peräti puoli miljoonaa markkaa. Ilta-Sanomat kertoi jälkikäteen, että naisystävän asianajaja oli käyttänyt yhteensä viisi tuntia keskusteluun mustalaislähetysten pastorin kanssa. Lisäksi Kärkkäinen hankki mustalaisaiheisen kirjan, johon hän tutustui ’tarpeellisessa laajuudessa’.” Niin ikään Ilta-lehdessä kirjoitettiin 10.7.2010 siitä, kuinka Porvoon romanit pelkäävät kosta Åkerlundin surmatöiden tiimoilta. ”Kyseessä on täysin anteeksiantamaton teko, jota ei hyväksytä millään tavalla romanienkaan keskuudessa”, sanoo Ilta-lehden haastattelema romanimies. Keskiviikon 20.1.1999 Ilta-Sanomissa julkaistussa jutussa kirjoitetaan, kuinka taposta syytetty Viljo Georg Schwartz sai oikeussaliin tukijoukoikseen ainakin kolmekymmentä romanialaista. Kuvateksti kertoo, että ”parikymmentä poliisia tutki metallipaljastimilla kaikki oikeuteen saapuneet ihmiset, mutta romanit kaikkein tarkimmin”.

Sain jälleen lisää pohdittavaa: jutut rakentavat kiertoilmaisujen avulla kuvaa tekijän etnisestä taustasta, mutta juttuja ei voi Jortsumestari-uutista lukuun ottamatta lukea osaksi tutkimusta määrittelemieni kriteerien nojalla. Päädyin tekemään romanien kohdalla poikkeuksen kriteereihin, joilla edellytin etnisen taustan esiin nostamisen uutisissa. Sisällytin uutiset tutkimukseen, jos niissä (tai niitä edeltävissä, saman lehden uutisointiketjun aiemmassa jutussa, johon oli viitattu lehden etusivulta) viitattiin romaniuteen tai mustalaisuuteen joko tekijästä/epäilyistä tai tämän läheisistä kirjoitettaessa; muissa kuin romaneiden tekemistä henkirikoksista kertovissa uutisissa ei mustalaisuutta nostettaisi esiin. Luin jutut osaksi Suomalainen tekijä -kategoriaa, sillä vaikka romanit ovat etnisen taustansa nojalla kantasuomalaisista poikkeava vähemmistöryhmä, he ovat Suomen kansalaisia ja tulevat luokitelluiksi sellaisiksi Tilastokeskuksen ja Patjan rikostilastoissa.

Halusin näin tekemällä pitää hekirikosjulkisuutta ja -todellisuutta kuvaavat tilastot mahdollisimman yhteismitallisina. Koska Optulan tilastoissa romanit on luokiteltu omaksi ryhmäkseen, huomasin pystyväni makrotasolla vertailemaan vain romaneja koskevaa henkirikosjulkisuutta ja -todellisuutta täydellisesti vuodesta 2003 lähtien ja osittain ennen tuota vuotta. En kuitenkaan ryhtynyt tällaiseen vertailuun, koska mustalaisjuttujen otanta oli liian pieni yleistettävien tulosten saamiseksi.

2.1.7 Etusivujen selailu mahdollistaa laajan tutkimuksen

Etusivulla tarkoitan iltaapäivälehden kantta. Perustellakseni miksi otin tutkimukseni lähtökohdaksi pelkän etusivun rikosuutisoinnin enkä koko lehden vastaavaa, pitäydyn samoissa argumenteissa kuin mitä Kivivuori ym. (2002, 18) tutkimuksessaan esittivät:

Iltaapäivälehtien etusivut valittiin analyysin kohteeksi tutkimustaloudellisista syistä. Kun tavoitteena on kerätä taannehtivasti aineistoja viideltä vuodelta, ei voida analysoida kokonaisia lehtien vuosikertoja sisäsivut mukaan lukien.

Kuten Kivivuori ym. seuraavaksi huomauttavat, otsikoiden ja etusivujen valintaa voidaan perustella myös sisällöllisin argumentein. Tähän perusteluun näköalan avaa Pertti Suhonen (1994, 73–74):

Otsikoista – niiden muodosta ja sisällöstä – on luettavissa suuri osa lehtijutun keskeisistä viesteistä. Otsikon koko, tekstin sijainti ja juttutyypit kertovat millaisen painon lehti antaa jutulle ja sen aiheelle. Samalla se kertoo millaista asemaa lukijoiden agendalla lehti asialle ehdottaa [...] Yleisö tietää, että etusivulla suurin otsikoin uutisoitu ja pääkirjoituksessa kommentoitu aihe on huomion ja keskustelun arvoinen. [...] Lehtiutisten tekijät tietävät myös yleisön tunnevan vallitsevan käytännön, jonka mukaan otsikoihin kirjoitetaan jutun keskeinen viesti ja/tai syy miksi siihen kannattaisi tutustua tarkemminkin. Tästä konventiosta seuraa, että sanomalehden lukeminen on paljolti otsikoiden selaamista.

Jaan Kivivuoren ym. (2002, 18) käsityksen Suhosen teoriasta:

Eli kun lehti nostaa väkivalta-aiheen etusivulleen, se kertoo samalla painottavansa tätä aihetta ja tarjoavansa sitä lukijan ja yhteiskunnan agendan kannalta keskeiseen asemaan. ”Agenda” viittaa tässä siihen, kuinka tärkeänä aihetta pidetään verrattuna muihin aiheisiin. Otsikoiden vaikuttavuus lienee kaiken kaikkiaan suurempi kuin sisäsivujen juttujen vaikuttavuus, ja tähän suuntaan viittaavia tutkimustuloksiakin on olemassa.

Kioskien ja kauppojen lehtitelineitä koristavat kansien otsikoiden lisäksi yleensä myös samoja aiheita käsittelevät lööpit. Etusivujen ja lööppien yhteisnäkyvyys on siis katukuvassa erittäin suuri –

jopa niin suuri, että ihmiset, jotka eivät lehteä osta, saavat tietää sen keskeisimmän sisällön. Jos lehtien etusivuilla on väkivaltarikosuutisoitinta, johdannossa mainitsemani pelon kulttuuri leviää. Jos väkivaltarikosuutisoinnin keskiössä on toistuvasti ulkomaalainen tekijä, voi pelko yksilöityä yksittäisestä henkilöstä koko hänen edustamaansa rotuun tai Suomessa asuvien ulkomaalaisten mittavaan joukkoon kokonaisuudessaan.

2.2 Vertailun kiintopiste haettava rikostodellisuudesta

Lähtiessäni työstämään tutkimustani hankin ensitöikseni käyttööni tilastoja, jotka kuvaavat todellista henkirikollisuuden tasoa Suomessa ajanjaksolla 1994–2010. Näihin tilastoihin tulisin myöhemmin vertaamaan laskemaani henkirikosjulkisuuden tasoa selvittääkseni, ali- tai yliuutisoidaanko henkirikosten tekijöiden ulkomaalaisuutta. Määrittääkseni tosiasiallisen henkirikollisuuden tason kyseisinä vuosina turvauduin kolmeen tietolähteeseen: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (Optula) päivittämään henkirikollisuuden seurantajärjestelmään, Tilastokeskuksen Statfin-tilastopalveluun sekä Poliisiasian tietojärjestelmään (Patja). Optulan tilaston sain käyttööni Martti Lehdeltä, joka työskentelee tutkijana Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Kriminologisessa tutkimusyksikössä. Tilastokeskuksen tilaston latsin internetin StatFin-palvelusta ja Patjan tilaston sain lupahakemuksen turvin ja ylitarkastaja Risto Niskasen suosiollisella avustuksella Poliisihallitukselta.

Näistä lähteistä Optulan tilasto on kaikkein lähimpänä sitä mitä haluan. Se ei tee jaottelua pelkästään suomalaisiin ja ulkomaalaisiin henkirikoksesta epäiltyihin, vaan kansallisuuden luonteeseen pureutuminen on hienosyisempää: tilastosta käy ilmi esimerkiksi se, jos henkirikoksesta epäilty on Suomen kansalainen mutta ulkomaalaistaustainen. Tilaston avulla voi siten laskea esimerkiksi Suomen kansalaisuuden omanneiden romanien osuuden Suomessa tehdyistä henkirikoksista. Ongelmana on vain se, että Optulan tilastoa on ylläpidetty ainoastaan vuodesta 2003 lähtien. Saadakseni tilastotietoa edeltävältä ajalta käännyin ensin Tilastokeskuksen ja sitten Poliisihallituksen puoleen.

Internetissä toimiva Tilastokeskuksen Statfin-tilastopalvelu on helppokäyttöinen, ja sieltä sain ladatuksi toisen rikostilaston, joka ulottuu aina vuoteen 1997. Tähän tilastoon henkirikoksesta epäillyn kansallisuutta ei ole luokiteltu yhtä yksityiskohtaisesti kuin Optulan vastaavaan, vaan hänet on luokiteltu ainoastaan senhetkisen kansallisuutensa mukaan etniseen taustaan katsomatta. Täten esimerkiksi Suomen kansalaisuuden saanut, surmaan syyllistynyt somali esiintyy tilastossa

suomalaisena, kun taas omassa henkirikosjulkisuutta kuvaavassa tilastossani hänet luokiteltaisiin ulkomaalaiseksi. Puutteet tilastoissa, jotka kuvaavat henkirikostasoa vuotta 2003 edeltävänä aikana, syövät siten tutkimukseni reliabiliteettia. Jotta saisin ulotettua tutkimukseni vielä hieman kauemmas – eli 1990-luvun alkupuolelle – anoin lupahakemuksella tutkimuslupaa Poliisihallitukselta. Myönnetyn luvan turvin sain oikeuden käyttää tutkimuksessani Poliisiasiain tietojärjestelmän (Patja) tilastoja, jotka alkavat täydellisinä vuodesta 1994. Tämä tilasto, kuten Tilastokeskuksen vastaava, jaottelee epäiltyt ainoastaan suomalaisiin ja muunmaalaisiin eikä ota huomioon etnistä taustaa.

Jokainen näistä kolmesta tilastosta on laskettu tekijäpohjaisesti, eli ne eivät kerro tehtyjen rikosten määrää vaan rikoksia tehneiden henkilöiden määrän. Ne ovat täten vertailukelpoisia laskemaani henkirikosjulkisuuteen, joka myös on laskettu tekijäpohjaisesti. Kuten jäljempänä olevasta taulukosta voi havaita, tilastojen välillä on merkittäviä eroavuuksia vuosittain epäiltynä olleiden kokonaismäärissä. Syyt erilaisiin lukuihin löytyvät eroista Optulan ja Tilastokeskuksen tilastointikäytännöissä. Ensinnäkin Optula tilastoi henkirikokset tekovuoden perusteella, kun taas Tilastokeskuksessa epäiltyt tilastoidaan siihen vuoteen, jolloin poliisin esitutkinta katsotaan päättyneeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi henkirikoksia vuonna 2005 tehneet tilastoidaan Optulalla vuodelle 2005, kun taas Tilastokeskuksessa osa heistä tilastoituu vuodelle 2006 ja muutama myöhemmillekin vuosille sen mukaan, milloin poliisi on edennyt tutkimuksissaan tekijän jäljille. Vastaavasti vuodelle 2005 tilastoituu Tilastokeskuksen tilastossa osa aikaisempien vuosien epäillyistä.

Eroavuuksia luvuissa selittää myös eri tilastointiyksikön käyttö. Optulan tilasto sisältää kustakin rikoksesta vain pääepäillyn, ei avustajia tai muita kanssarikollisia. Tilastokeskuksen tilastoissa taas jokaiselle selvitetylle rikokselle merkitään *vähintään* yksi syylliseksi epäilty, mikä tarkoittaa, että yhtä selvitettyä rikosta kohden voi olla useampi epäilty (eli pääepäillyn lisäksi myös yllyttäjät ja avunantajat). Myös yksittäinen henkilö voi esiintyä useamman kerran tilastossa, mikäli hän syyllistyy useampaan henkirikokseen.

Kolmanneksi tilastot eivät ole täysin yhteismitallisia siinä mielessä, että ne kuvaavat hieman erilaisia rikoksia. Siinä missä Tilastokeskuksen ja Patjan rikoslukuihin on tilastoitu ainoastaan murhista, tapoista ja surmista epäiltyt, Optulan rikosseurantajärjestelmä sisältää näiden rikosnimikkeiden lisäksi myös lapsensurmista ja ”pahoinpitelyrikoksen yhteydessä tehdyistä kuolemantuottamusrikoksista” epäiltyt. Tilastokeskuksen, poliisitilaston ja henkirikollisuuden

seurantajärjestelmän rikosnimiketietojen vertailun ongelmana on ylipäänsä se, että rikosnimike muuttuu usein poliisitutkinnan kuluessa, ja lähes aina lievempään suuntaan. Kun henkirikosta koskevasta rikosilmoituksesta tehdään ensimmäinen kirjaus, tapaus kirjataan hyvin harvoin kuolemantuottamukseksi ja pahoinpitelyksi. Esitutkinnan aikana usea tappo kuitenkin muuttuu sellaiseksi, ja syyttäjän syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa vielä useampi. Lisäksi tutkinnan edistyessä saattaa alun perin henkirikokseksi kirjattu tapahtuma vaihtua onnettomuustutkinnaksi tai itsemurhaksi. Rikosnimikkeiden osalta Optulan lukuja ja poliisitilastoa on siis mahdoton saada täysin yhteismitallisiksi. Kysyessäni Optulan Martti Lehdeltä siitä, kuinka paljon tämä heikentää tutkimukseni reliabiliteettia, hän sanoi, että voin ongelmitta käyttää tilastoja rinnakkain.

Arvioidessani uutisjuttujen kelpoisuutta henkirikosjulkisuutta kuvaavaan tilastooni jouduin ottamaan huomioon eroavuudet henkirikostodellisuutta kuvaavien tilastojen välillä. Tämä näkyy siinä, että selatessani vuosien 1994, 1996 ja 1999 iltapäivälehtiä en ottanut luokitteluun mukaan lapsensurmista ja ”pahoinpitelyrikoksen yhteydessä tehdyistä kuolemantuottamusrikoksista” kertovia uutisjuttuja. Syy tähän oli se, että niihin tilastoihin, joihin tulisin noiden vuosien julkisuustilastoja vertaamaan, ei ole tilastoitu kyseisinä rikosnimikkeinä tutkittuja tapauksia. Sen sijaan vuosien 2003, 2006 ja 2010 julkisuustilastoihin vastaavat uutisjutut kelpasivat, sillä Optulan tilastoihin tuollaiset tapaukset on sisällytetty.

Lähtökohta tutkimuksessani on se, että vertailllessani vuosien 2003–2010 henkirikostodellisuutta ja -julkisuutta tukeudun ensisijaisesti Optulan tilastoon, koska se on tuorein ja luokittelumenetelmiltään yksityiskohtaisin. Vuosien 1997–2002 rikostodellisuuden mallintajana luotan Tilastokeskukseen. Patjan tilastot puolestaan avaavat näkymän henkirikostilanteeseen Suomessa vuosina 1994–1996. Esitän taulukossa 1 kaikki kolme tilastoa rinnakkain, jotta lukija voi itse todeta niiden samankaltaisuudet ja eroavuudet. Minun on kuitenkin painotettava sitä, että tilastoihin – etenkin vuotta 2003 edeltävien vuosien rikostasoa kuvaaviin tilastoihin – on suhtauduttava varauksella. Ne ovat vain suuntaa-antavia esityksiä siitä, miten henkirikollisuus jakautuu vuosittain suomalaisten ja ulkomaalaisten kontolle. Erityisesti Tilastokeskuksen ja Patjan tilastojen puutteet etnisen taustan selventämisessä aiheuttavat tilanteen, jossa luokittelemani henkirikosjulkisuus ei ole täysin vertailukelpoinen henkirikostodellisuuden kanssa. Samaan hengenvetoon on kuitenkin todettava, että tilastot kaikesta huolimatta tarjoavat oivan kiintopisteen, johon suhteuttaa iltapäivälehtien etusivuilta laskemiani lukuja.

Taulukko 1:

Henkirikostodellisuus

Ulkomaalaiset epäiltyt/kaikki epäiltyt

Vuosi	Optula*	Tilastokeskus	Patja
2010	5(1)/105 = 4,8%	3/132 = 2,8%	3/120 = 2,5 %
2009	5(0)/112 = 4,5%	1/119 = 0,8%	5/123 = 4,1 %
2008	3(3)/115 = 2,6%	2/159 = 1,3%	1/147 = 0,7 %
2007	5(3)/111 = 4,5%	2/121 = 1,7%	3/126 = 2,4 %
2006	9(0)/116 = 7,8%	10/103 = 9,7%	7/115 = 6,1 %
2005	7(2)/111 = 6,3%	6/128 = 4,7%	6/114 = 5,3 %
2004	3(1)/136 = 2,2%	5/152 = 3,3%	5/160 = 3,1 %
2003	6(1)/102 = 5,9%	4/122 = 3,3%	6/127 = 4,7 %
2002		4/167 = 2,4%	6/138 = 4,3 %
2001		3/166 = 1,8%	5/171 = 2,9 %
2000		3/155 = 1,9%	2/137 = 1,5 %
1999		5/148 = 3,4%	5/149 = 3,4 %
1998		2/121 = 1,7%	3/117 = 2,6 %
1997		2/142 = 1,4%	1/144 = 0,7 %
1996			7/171 = 4,1 %
1995			6/162 = 3,7 %
1994			1/137 = 0,7 %

*Ulkomaalaistaustaiset epäiltyt (niistä Suomen kansalaisuuden omaavia)/kaikki epäiltyt

Tilastovertailusta näkee ulkomaalaisten vuosittain tekemien henkirikosten osuuden kaikista Suomessa tehdyistä henkirikoksista. Optulan tilastoon on sulkuihin eritelty Suomen kansalaisuuden omaavien mutta muuta etnistä alkuperää olevien epäiltyjen lukumäärät, joita ei siis ole sisällytetty Tilastokeskuksen tai Patjan ulkomaalaisten osuutta kuvaaviin lukuihin. Esimerkiksi vuonna 2003 henkirikoksesta epäillystä 102 henkilöstä 6 oli Optulan mukaan sellaisia, jotka tulisivat tutkimuksessani luokitelluiksi Ulkomaalainen tekijä -kategoriaan, ja 96 oli suomalaisia. Noista kuudesta epäillystä 5 oli ulkomaan kansalaisia ja yksi Suomen kansalaisuuden saanut ulkomaalainen. Optulan tilasto olisi huomattavan yhteismitallinen kahden muun tilaston kanssa, jos Suomen kansalaisuuden omaavien ulkomaalaistaustaisten epäiltyjen määrä (joka on esitetty suluissa) olisi vuosittain vähäinen suhteessa kaikkiin ulkomaalaisiin epäiltyihin.

Taulukon 1 tilastosta kuitenkin ilmenee, että näin ei ole. Melko suuri osa kohdan ”Ulkomaalaiset epäiltyt” epäillyistä on sellaisia muualta tulleita henkilöitä, jotka ovat saaneet Suomen kansalaisuuden ja jotka siksi tulevat luokitelluiksi suomalaisiksi Tilastokeskuksen ja Patjan tilastoissa. Tämä selittänee sitä, miksi Optulan tilastoissa ulkomaalaisten prosenttiosuus on lähes järjestään suurempi kuin kahdessa muussa tilastossa. Jos epäillyn kansallisuus ei ole ollut tiedossa tai hänet on merkitty vailla kansalaisuutta olevaksi, olen jättänyt hänet pois tilastosta. Alkuperäiset

minulle lähetetyt tai verkosta lataamani tilastot löytyvät tutkimustyön liitteistä. Näiden tilastojen lukuihin vertaan sitä henkirikosjulkisuutta, jota iltapäivälehtien etusivut rakensivat vuosina 1994, 1996, 1999, 2003, 2006 ja 2010.

Henkirikostodellisuudesta puhuttaessa on syytä muistaa, ettei sen käsite ole suinkaan ongelmaton. Haluankin korostaa, että käyttämästäni henkirikostodellisuus vs. henkirikosjulkisuus -jaosta huolimatta en kyseenalaista sitä, etteikö journalismi olisi todellisuutta. Jokainen henkirikosuutinen kuvaa todellisuudessa tapahtunutta tapahtumaketjua ja ilmentää siten faktisesti käsitettynä ”todellisuutta”. Yhtä lailla on selvää, etteivät Optulan, Tilastokeskuksen tai Patjan tilastot ole yksi ja ainoa objektiivinen totuus, sillä niidenkin laatiminen on vaatinut tiettyjä rajoituksia ja kompromisseja. Mielestäni henkirikostodellisuus siinä mielessä, jossa minä sitä tässä työssä käytän, ja henkirikosjulkisuus ovat vain erilaisia tapoja ilmentää samaa todellisuutta. En täysin allekirjoita Hémanuksen ja Tervosen (1986, 46–47) esille nostamaa, filosofiasta tuttua *scientia mensura* -teesiä, jonka mukaan ”tiede on kaiken (olemassaolon) mitta”. Olen kuitenkin taipuvainen ajattelemaan, että kvantitatiivinen tieteellinen tutkimus esimerkiksi tilastotieteen keinoin on journalismia parempi tapa päästä käsiksi siihen todellisuuteen, ”minkä ominaisuudet ovat riippumattomia siitä, mitä kukaan ajattelee niiden olevan” (Niiniluoto 1974, 279).

Kuten johdannossa esitellyt aiemmat tutkimustulokset osoittavat, journalismilla voidaan katsoa olevan tiettyjä vakiintuneita tapoja esittää ulkomaalaisia. Tilastotieteen katson olevan tällaisista rutiineista jos ei vapaa, niin ainakin vapaampi. Kirjoittaessaan todellisuuden luomisesta Hémanus ja Tervonen (1986, 57) toteavat, että ”kaikki journalistiset välineet luovat, rakentavat *tajunnallista* ja *sosiaalista* todellisuutta. Se on sama asia kuin että ne vaikuttavat yleisöönsä ja yhteiskuntaan”. Nimenomaan tämä pyrkimys vaikuttaa maailmaan tekee mielestäni journalismista tilastotiedettä heikomman mitan todellisuutta kuvattaessa. Tilastotieteen tavoite ei käsittääkseni ole aktivoida ihmisiä toimimaan tietyllä tavalla, mikä tekee sen välittämästä tiedosta tavallaan vähemmän arvolatautuneen kuin journalismin keinoin välitetystä tiedosta. En usko, että Optulan, Tilastokeskuksen tai Patjan tilastojen esittämiseen liittyy pyrkimyksiä agendan asettamiseen, kuten on asianlaita journalismissa. Tämän takia käytän niiden tilastoja henkirikostodellisuuden ilmentäjinä.

2.3 Tarkastelun kohteet makro- ja mikrotasolla

2.3.1 Makrotaso

Selvittääkseni rikosjulkisuuden määrän makrotasolla seuloin lehdistä sekä ”Suomalainen tekijä”- että ”Ulkomaalainen tekijä” -kategorioihin soveltuvat uutisjutut. Kiinnitin jutuissa huomiota seuraaviin asioihin:

1) Kuinka monelle sisäsivulle henkirikoksesta kertova uutispaketti on taitettu?

Tämä on luotettavampi tapa luokitella uutispaketin kokoa kuin esimerkiksi sen laskeminen, kuinka monta erillistä juttua kuhunkin juttupakettiin sisältyy. Syy on se, että jutut saattavat olla iltapäivälehdille ominaisesta palastelukulttuurista johtuen niin erikokoisia, että vertailu vääristyisi. Tabloidkokoiset sivut sen sijaan ovat vuodesta toiseen samankokoiset, joten ne ovat luonnollinen luokitteluyksikkö. Luokittelutapa tarkoittaa äärimmilleen vietyä sitä, että jos juttupaketin yksikään osa – leipäteksti, kuva tai grafiikka – ulottuu sentinkin verran uuden sivun puolelle, sivu tulee luetuksi mukaan juttupakettiin. Totta kai käytin maalaisjärkeä tässäkin rajanvedossa, enkä esimerkiksi lukenut sivua mukaan juttupakettiin siksi, että aukeaman vastakkaisen sivun kuvasta oli levinnyt mustetta huonon painojäljen takia.

2) Onko jutun etusivuvinkki taitettu kannen pääotsikoksi?

Mikäli pääotsikkovinkistä oli epäselvyyttä, luokittelin pääotsikoksi sen vinkkiotsikon, joka oli isoimmalla fontilla.

3) Kuinka monta kuvaa ja graafista elementtiä on taitettu etusivun vinkkiotsikon yhteyteen?

Graafisiksi elementeiksi laskin tietokoneella tehdyt grafiikat ja kartat. Kuvien tai graafisten elementtien kokoon en kiinnittänyt huomiota, sillä kuvalla halutaan aina näyttää jotain, ja pieni kuva näyttää yhtä lailla kuin isokin. Joskus oli vaikea päättää, oliko tietty kuvakokonaisuus laskettava yhdeksi vai useammaksi kuvaksi. Päätin, että jos useampi kuva on taitettu yhteen taittokehykseen, lasken kokonaisuuden yhdeksi kuvaksi. Jos kuva oli syvätty toisen, selkeästi eri kuvan päälle, laskin kuvat erillisiksi kuviksi. Eri taittokehyksissä

olleet kuvat ja toisistaan erilliset syväykset laskin myös erillisiksi kuviksi. Jos lehteen oli taitettu moniosainen grafiikka, tein tapauskohtaisen päätöksen siitä, olivatko grafiikan eri osat samaa visuaalista kokonaisuutta vai eivät. Esimerkiksi Ibrahim Shkupolli -uutisoinnin yhteydessä sisäsivulla oleva kauppakeskus Sellon pohjapiirros esitti rakennuksen kahta eri kerrosta ja oli jaettu kahteen osaan. Katsoin eri kerrosten olevan osa samaa kokonaisuutta ja luokittelin grafiikan yhdeksi kuvaksi.

4) Esiintyykö lehden etusivulla tunnistettava kuva henkirikoksen tekijästä tai rikoksesta epäillystä?

Sen ratkaisemiseksi, onko kuvassa tunnistettavissa oleva vai tunnistamattomaksi jäävä henkilö, käytin puhtaasti maalaisjärkeä. Jos henkilö oli selin, jos hänen kasvojaan ei näkynyt tai jos kasvot oli kuvankäsittelyohjelman avulla sutattu tai pikselöity, koodasin kuvan tunnistamattomaksi. Jos taas kasvopiirteet olivat kuvassa näkyvillä siten, että joku henkilön tunteva pystyisi hänet siitä tunnistamaan, koodasin kuvan tunnistettavaksi. Samantekevää oli, oliko kuva henkilöstä tuore vai vanha. Tärkeää on myös se, että luokittelin tekijän tunnistettavuuden vain siinä tapauksessa, että kuva esitti *jutulle uutisarvon antaneesta henkirikostapauksesta epäiltynä olevaa/tuomittua henkilöä*. Jos siis uutinen tuoreesta henkirikoksesta oli jostain syystä kuvitettu tunnistettavalla henkilöllä, joka oli tuomittu kokonaan toisesta (esimerkiksi samantyyppisestä tai samalla paikkakunnalla aiemmin tapahtuneesta) surmasta, jätin kuvan luokittelematta tässä yhteydessä – toki koodasin sen yhdeksi kuvaksi silloin, kun laskin kuvien kokonaismäärää juttupaketissa.

Päätös luokitella epäillyn/tekijän tunnistettavuus kuvissa vain kyllä/ei-periaatteella oli harkittu. Toinen mahdollisuus olisi ollut laskea juttupakettikohtaisesti niiden kuvien määrä, joissa epäilty/tekijä tunnistettavasti esiintyy, ja sitten laskea juttupakettien keskiarvot näille kuvamäärille. Tämä olisi ollut luotettava luokittelutapa, jos kaikissa uutisoiduissa henkirikostapauksissa olisi ollut vain yksi epäilty/tekijä, mutta monessa oli useampia.

Seuraavaa asetelma valottaa ongelmaa. Kaksi uutista kertoo tapoista. Ensimmäisessä kerrotaan yhdestä miehestä, jota epäillään taposta, ja toinen kertoo tapauksesta, jossa neljää miestä epäillään vastaavasta rikoksesta. Kummassakin juttupaketissa on neljä kuvaa, jotka kriteerieni perusteella ovat luokiteltavissa tunnistettaviksi; ensimmäisessä uutisessa kaikki neljä kuvaa esittävät kuitenkin samaa henkilöä, kun taas jälkimmäisen tapauksen neljä kuvaa esittävät eri epäiltyjä. Jos olisin luokitellut kuvat toisin kuin tein, kahden eri juttupaketin

kuvamäärät tunnistettavasta tekijästä olisivat olleet samat, vaikka ensimmäisen uutisen epäilty oli saanut neljä kertaa enemmän näkyvyyttä kuin toisen uutisen epäillyt. Vertailuasetelma vääristyisi.

Jos samasta henkirikoksesta oli epäiltynä monta ihmistä, luokittelin kuvan ”tunnistettavaksi” silloin, jos se esitti tunnistettavasti yhdenkään epäillyistä. Ei siis ollut väliä, oliko saman taittokehyksen sisällä olevissa kuvissa kaikki epäillyt vai vain yksi – se luokiteltiin joka tapauksessa kuvaksi, jossa epäilty/syytetty/tekijä esiintyy tunnistettavasti.

5) Kuinka monta kuvaa ja graafista elementtiä sisäsivujen uutispakettiin sisältyy?

Uutispaketteihin taitetut lehtileikkeet aiemmista uutisista ja niiden kuvat jätin huomioimatta syystä, että ne taitetaan uutispakettien yhteyteen eri kriteerein kuin muut kuvat ja grafiikat. Niillä lehti osoittaa ennemminkin valvutuneisuuttaan ja olemistaan ajan hermolla (”Katsokaa, näin olemme uutisoineet aiheesta aiemmin!”) kuin sitä, että tarkoitus on tuoda esiin jotain uutta. Lehtileikkeet, esimerkiksi kuvaotokset aiempien päivien lööpeistä tai artikkeleista, ovat valmiita kokonaisuuksia, joita ei rakenneta lehden uusinta numeroa varten vaan ne vain toistavat jo aiemmin näytettyä. Niiden julkaisu on siksi passiivista eikä aktiivista näyttämistä. Artikkelien yhteyteen taitettuja toimittajien kasvokuvia en myöskään hyväksynyt mukaan, sillä niiden julkaiseminen on osa journalistista kulttuuria, eivätkä ne kerro uutisoivasta aiheesta.

6) Esiintyykö sisäsivun uutispaketissa tunnistettava kuva henkirikoksen tekijästä tai rikoksesta epäillystä?

Käytin sisäsivujen kuvien luokittelussa samoja kriteerejä kuin etusivujen kuvien luokittelussa.

Itsestään selvää on, että mitä useammin jostain aiheesta uutisoidaan, sitä enemmän julkisuutta sen voidaan sanoa saavan. Samaten se, onko juttuun liittyvä etusivuvinkki aseteltu pää- vai sivuotsikoksi, kertoo agendasta: pääotsikko kerää enemmän yleisön huomiota ja saa siten enemmän julkisuutta kuin sivuotsikot. En kiinnitä tässä tutkimuksessani huomiota lehtimainosten sijoitteluun, enkä siihen, miten mainosten sijainti saattaa vaikuttaa lehtijutun löydettävyyteen tai luettavuuteen.

Tutkimuksessani kiinnitän huomiota juttujen kuvitukseen vain kahdelta osin: kuvien kokonaismääriin juttupaketeissa sekä henkirikoksen tekijän tai siitä epäillyn esittämiseen

tunnistettavasti kuvissa. Katson, että kuvien suuri kokonaismäärä antaa painoarvoa juttupaketille; niiden avulla pyritään kasvattamaan jutun uutisarvoa sekä selvittämään ja taustoittamaan tapahtumien kulkua. Koin erityisen tärkeäksi ottaa kuvituksen osaksi määrällistä tarkastelua, sillä iltapäivälehdissä kuvituksen merkitys on olennainen.

Henkirikoksen tekijän tai siitä epäillyn esittäminen tunnistettavasti puolestaan leimaa henkilön syylliseksi paljon definitiivisemmin kuin tunnistamattomat kuvat. Kyse on ikään kuin julkisesta teilauksesta – ”hän sen teki”. Tämän takia halusin tutkia, onko tekijän tunnistettavassa esittämisessä eroja eri kategorioiden uutisten välillä. Muutoin en kiinnittänyt huomiota uutispaketeissa esiintyvien kuvien aiheisiin. En katso, että kuvat esimerkiksi surmatun talosta tai asuinalueesta heilauttavat lehtiyleisön mielipiteitä suuntaan tai toiseen, olipa ne sitten taitettu suomalaisen tai ulkomaalaisen tekemää surmaa uutisoivan jutun yhteyteen. Nuo kuvat eivät rakenna eivätkä pura toiseutta, eikä niiden analysointi olisi tutkimuksellisesti antoisaa.

Päätin olla laskematta keskiarvoja sille, mille sisäsivulle tutkimani uutispaketit on lehdissä taitettu. Syy tähän on se, että olin kandidaatintutkielmassani huomannut, etteivät nämä keskivertoluvut ole paras mittari taitollisten painotusten vertailulle, sillä lehdissä on tietyt osastot, joihin tiettyyn aiheeseen liittyvät uutiset sijoitetaan. Useimmiten henkirikosuutiset sijoitetaan iltapäivälehdissä joko aukeamasivuille 2–3 tai 8–9. Tutkimukseni antoi lisäpontta aiemmalle havainnolle: monesti sellaisetkin uutiset, joihin oli vinkattu etusivun pääotsikolla, oli taitettu sivulle 8 tai jopa taemmas. Täten päättelin, ettei taittosivun numeron alhaisuus korreloi uutisen tärkeyden kanssa. Parempi mittari tärkeydelle on esimerkiksi se, valitaanko uutinen etusivun pääjutuksi vai ei.

2.3.2 Mikrotaso

Mikrotason tutkimuksessa perehdyin ainoastaan ”Ulkomaalainen tekijä” -kategorian juttupaketteihin. En enää ollut kiinnostunut eroista Ilta-Sanomien ja Iltalehden uutisoinnissa vaan pikemminkin siitä, miten journalismi on vuosien saatossa muuttanut käytäntöjään kertoessaan surmatyön tekijän ulkomaalaisuudesta. Olin kiinnostunut siitä, mitä ja missä muodossa milloinkin on katsottu soveliaaksi kirjoittaa ulkomaalaisuudesta. Siksi kokosin Ilta-Sanomien ja Iltalehden ulkomaalaisuutiset yhteen ja käsittelin kunkin tutkimusvuoden aineistoa yhtenä kokonaisuutena. Pyrin saamaan vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1) Kuinka monessa etusivun otsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?

Käyn läpi erityyppiset ulkomaalaisviitteet myöhemmin tässä luvussa.

2) Kuinka monessa sisäsivun jutun pääotsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?

Yhdessä juttupaketissa voi olla useampi kuin yksi sisäsivun pääotsikko. Jos juttupaketissa on 6 sivua, siinä on todennäköisesti kolme aukeaman mittaista uutisjuttua – eli kolme pääotsikkoa. Pelkästään yhdelle sivulle taitetun uutiskokonaisuuden pääotsikko on tutkimuksessani samanarvoinen kuin koko aukeaman otsikko; ne ovat molemmat uutistapahtumasta kertovan jutun pääotsikoita.

3) Kuinka monessa sisäsivun ala- tai yläotsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?

Kaikissa uutisissa ei ole ylä- tai alaotsikkoja, joten niiden lukumäärä voi olla pienempi kuin pääotsikoiden määrä.

4) Kuinka monessa kainalojutun otsikossa viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?

Kainaloksi määrittelen sisäsivun pääjutun alle tai yhteyteen taitetun, samaan aiheeseen liittyvän, erikseen otsikoidun tekstin. Lasken myös kolumnien otsikot kainalo-otsikoiksi, mutta en faktalaatikoiden otsikoita. Faktalaatikoilla tarkoitan sisältöjä, joihin on lueteltu ranskalaisin viivoin tai vastaavalla tavalla eroteltuja lyhyitä tekstinpätkiä.

5) Kuinka monessa kuvatekstissä viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja miten?

Kuvateksteiksi lasken valokuvien tai grafiikkojen yhteyteen taitetut ja niiden kuvitusta selittävät erilliset tekstit. Lehtileikkeiden yhteyteen taitetut kuvatekstit rajasin pois samoin kriteerein kuin itse lehtileikkeet. Lukijan on syytä huomata, että ulkomaalaisviitteen sisältävien kuvatekstien osuus on laskettu kuvatekstien kokonaismäärästä. Samoin on syytä huomauttaa, että koska joissakin kuvateksteissä oli useampi kuin yksi viite, se luku, joka kuvaa *kuinka monessa* kuvatekstissä esiintyy viite, ei välttämättä vastaa viitetyyppien yhteenlaskettua määrää.

6) Kuinka monesti keskimäärin yhden sivun leipätekstissä viitataan tekijän ulkomaalaisuuteen ja millä keinoin?

Leipätekstillä tarkoitan pääjuttujen, kainaloiden, kolumnien ja infolaatikoiden perustekstiä. Myös väliotsikot ja nostot ovat osa leipätekstiä. Laskin yhteen kaikkien tiettyinä vuonna julkaistujen uutisten ulkomaalaisviitteet leipätekstissä ja jaoin tuon viitemäärän kyseisen vuoden juttupakettien yhteenlasketulla sivumäärällä. Täten sain keskimääräisen arvon sille, kuinka monesti kunkin vuoden uutisissa viitattiin epäillyn/tekijän ulkomaalaisuuteen yhdellä sivulla.

Koin tärkeäksi tarkastella, kuinka usein, millä keinoin ja missä uutisjutun osassa tekijän ulkomaalaisuuteen viitataan; käsitykseni on, että eniten näkyvyyttä juttupaketin osista saa etusivun vinkkiotsikko, toiseksi eniten sisäsivun otsikko, kolmanneksi eniten sisäsivun ala- tai yläotsikko ja kuvatekstit, neljänneksi eniten kinaloiden otsikot ja viidenneksi eniten itse perusleipäteksti. Samalla muodostuisi käsitys siitä, miten ulkomaalaisista henkirikoksen tekijöistä kertovat uutispaketit on rakennettu eri aikakausina – mikä on vuosittain ulkomaalaisviitteiden kokonaismäärä ja niiden keskiarvollinen sivukohtainen määrä.

Viitteiksi ulkomaalaisuudesta katsoin seuraavat seikat (näitä viitetyppejä tulen myöhemmin käyttämään taulukoinnissa):

- 1) Tekijän mainitseminen ulkomaalaiseksi, ulkomaalaistaustaiseksi tai ulkomaalaissyntyiseksi tai maahanmuuttajaksi tai maahanmuuttajataustaiseksi.
- 2) Maininta muusta kuin Suomen kansalaisuudesta tai suomalaisesta kansanryhmästä (”virolaismies”, ”venäläistaustainen”, ”Japanin kansalainen”; laskin mukaan myös sellaiset viitteet, joissa tekijään viitataan osana jotain moniosaista yksikköä: ”vietnamilaisryhmä”, ”albaaniperhe” tai ”Itä-mafia”) tai maininta vieraasta alkuperästä (”epäilty on (syntynyt/kotoisin/lähtöisin) paikasta XX (maan tai paikan nimi mainittu”).
- 3) Maininta siitä, että epäilty tai tekijä puhuu muuta kuin suomen kieltä, tai kannanotto siihen, miten hän puhuu suomea (”murtaen”, ”lähes ilman aksenttia”; laskin mukaan myös sellaiset viitteet, joissa epäillyn kerrotaan puhuvan hyvää suomea, koska suomalaisen kohdalla tällaista yksityiskohtaa ei erikseen mainittaisi).
- 4) Maininta suomalaisesta poikkeavasta ulkonäöstä tai olemuksesta (”eteläaasialaiselta näyttävä”, ”ulkomaalaisen oloinen”).
- 5) Maininta jonkin toisen kuin evankelisluterilaisen uskonnon harjoittamisesta.
- 6) Viittaus vanhaan tai uuteen ”kotimaahan” tai siihen, miten epäilty/tekijä on sopeutunut tai kotiutunut uuteen asuinmaahansa.
- 7) Viite epäillyn/tekijän Suomeen tulosta tai maassa asumisen kestosta (esim. ”X on muuttanut Suomeen ala-asteikäisenä” tai ”X on ollut maassa kymmenisen vuotta”).
- 8) Viranomaiskielinen viite siitä, ettei epäilty/syyllinen ole suomalainen (tällaisia voivat olla seuraavat: viite pakolaisuudesta; viite siitä, että hän on hakenut pysyvää oleskelulupaa tai turvapaikkaa tai saanut sellaisen Suomesta; viite oleskeluluvan kumoamisesta tai henkilön

palauttamisesta takaisin kotimaahansa; viite Suomen kansalaisuuden myöntämisestä henkilölle tai sen myöntämättä jättämisestä; viite Suomeen *pääsystä*).

- 9) Nimiviite (jos henkilöön viitataan tämän nimellä, joka ei ole suomen- tai ruotsinkielinen, katson sen olevan viite tekijän ulkomaalaisuudesta mikäli samalla myös jokin muu ulkomaalaisuusviitteistä täyttyy, ja samaten, jos nimeä kuvaillaan tekstissä erikoiseksi tai poikkeavaksi). Nimiviite voi olla henkilön etu- tai sukunimi tai molemmat. Esimerkiksi Ibrahim Shkupolli -uutisoinnissa useat hänen tuttavansa puhuivat hänestä vain etunimellä; näin sekä ”Ibrahim”, ”Shkupolli” että ”Ibrahim Shkupolli” ovat jokainen samanarvoisia nimiviitteitä.

Mielestäni edellä mainitut seikat antavat lukijalle viitteen siitä, ettei tekijä ole alkuperältään suomalainen, ja rakentavat siten lehtitekstiin etnistä toiseutta. Halusin tietää, miten iltapäivälehdissä otetaan kantaa siihen, *kuka* tai *mikä* tekijä on. En hyväksynyt viitteiksi epäillyn/tekijän ulkomaalaisuudesta sellaisia lehtiteksteissä esiintyneitä viitteitä, jotka eivät koskeneet nimenomaisesti häntä. Jos esimerkiksi artikkelin alussa epäillyn mainitaan olevan vietnamilainen ja myöhemmässä tekstissä kirjoitetaan, että ”hän puukotti maanmiestään”, hyväksyn kansallisuusviitteeksi ainoastaan ensimmäisen viitteen, sillä se ottaa nimenomaisesti kantaa *epäillyn* kansallisuuteen, toinen viite vain uhrin kansallisuuteen. (Toki jos lehtiteksti olisi muodossa ”vietnamilainen puukotti maanmiestään”, se olisi kriteerieni mukainen viite.) Myöskään senkaltaiset viitteet kuin ”epäilty viihtyi samassa porukassa muiden albaanien kanssa” ei *muiden*-sanasta huolimatta läpäissyt seulaani, koska kansallisuus viittasi ensisijaisesti muiden kuin tekijän kansallisuuteen. Samaan joukkoon luen sukulaisviitteet: se, että epäillyn sukulaisen kansallisuudesta annetaan viite, ei riitä.

Pelkkä epäillyn kotimaan mainitseminen ei siis riitä kansallisuusviitteeksi, jos tekstinosassa ei nimenomaisesti tuoda esiin, että kyse on hänen kotimaastaan. Eräässä uutisessa epäilty (joka on somalialainen) väitti oikeudessa olleensa surmapaikalla vain siksi, että oli menossa kioskille soittaakseen Somaliaan. Jos Somalia olisi saanut etuliitteekseen sanan *kotimaahansa*, olisin laskenut sen viitteeksi, mutta nyt en – johonkin maahan soittaminen ei ole tae maan kansalaisuudesta. Uutisessa, joka käsitteli ruotsalaisnuorukaisen seksuaalirikos- ja tapposyytettä, kirjoitettiin, näin: ”Puolustus vetosi myös Ruotsin lakiin, jossa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ikäraja on vuoden alempi kuin Suomessa. – Tämä olisi Ruotsissa ollut täysin laillista, miehen asianajaja Ulf Månsson totesi.” Ruotsi ja sen erot Suomeen tulee mainituksi useasti, mutta itse epäillyn kansallisuuteen ei oteta kantaa. Samasta syystä en lukenut viitteeksi edes seuraavaa otetta:

”Internetissä Sellon ampujan tausta on aiheuttanut paljon maahanmuuttovastaisia kommentteja.” Samoin jätin huomioimatta epämääräiset viitteet, kuten ”vietnamilaispiireissä tiedettiin olleen skismaa”.

Rajaaminen tarkoitti käytännössä sitä, että jätin luokittelematta viitteiksi kaiken yleisellä tasolla maahanmuutosta, viranomaistoiminnasta tai lainsäädännöstä lausutun. Tässä muutama esimerkki: ”Boyesin mukaan Suomessa ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota Kosovosta tulleiden pakolaisten hyvinvointiin. – Suomi otti heidät [kosovolaiset] hyvántahtoisesti vastaan ja antoi taloudellista tukea, koulutusta ja asunnot – ja sitten unohti heidät. Sen seurauksena Balkanilta tulleet pakolaiset muodostivat oman maailmansa, johon kuuluu internetkahviloita, uhkapelejä ja tilapäisiä töitä”; ”Lievät omaisuusrikokset ja satunnaiset uhkailut eivät riitä kumoamaan turvapaikan aikoinaan etsineen ihmisen oleskelua”; ”Perheystävä sanoo kaikkien toivovan sydämensä pohjasta, ettei tapahtunut lyö kiilaa suomalaisten ja albaanien välille. – Se oli Ibrahim Shkupollin, ei Kosovon albaanien teko.” Kolmessa otteessa on yhteensä vain yksi viite tekijän kansallisuudesta, ja se on viimeisen otteen nimiviite Ibrahim Shkupolli. Samoin kriteerein jätin luokittelematta viitteiksi sellaiset tekstin kohdat, joissa Suomen poliisin kerrottiin harkitsevan tai tekevän yhteistyötä jonkun muun maan viranomaisten kanssa epäillyn kiinni saamiseksi – näissä kun ei anneta itse epäillylle ulkomaalaisuutta alleviivaavia määreitä.

En myöskään luokitellut viitteeksi mainintaa siitä, että epäilty oli matkustellut maailmalla. Maininnat esimerkiksi siitä, että tekijä ”yritti paeta ulkomaille” tai että tämän ”uskotaan oleskelevan Marokossa” (vaikka tekijä olisikin marokkolainen), eivät yksistään luo kuvaa ulkomaalaisuudesta – myös suomalainen pystyisi pakenemaan maasta surmatyön jälkeen. Viimeisenä ryhmänä jätin luokittelematta epäselvät viitteet. Tällainen löytyy Iltalehdessä 28.5.2010 julkaistusta tekstistä, jossa on ote poliisin purkamasta hätäkeskuspuhelusta: ”[Hätäkeskuspäivystäjä] – 35-vuotias, oliko se ulkomaalainen, suomalainen? [Soittaja] – Siellä oli tumma sänki, että saattaa olla, että oli suomalainen tai ulkomaalaisperäinen.”

Jos yhdessä rikostapauksessa oli kaksi ulkomaalaista epäiltyä, kuten veroprofessori Kari S. Tikan surman tapauksessa, kerroin kahdella sellaisten ulkomaalaisviitteiden määrän, jotka viittasivat samalla kertaa kumpaankin epäiltyyn (esim. ”ulkomaalaistaustaisten miesten”). Lopuksi jaoin uutisjutussa esiintyvien viitteiden määrän kahdella, jolloin sain viitteiden keskimääräisen lukumäärän epäiltyä kohden. Näin tilastointi ei kärsinyt siitä, että tekijöitä oli luokittelussa enemmän kuin rikostapauksia.

Ongelmallisia olivat etenkin sellaiset lehtijutut, joissa tekijä on nimetty (esim. japanilainen Yoshio Tani). Näissä jutuissa tekijään viitataan useasti pelkällä nimellä, mikä – vaikkakin antaa viitteen hänen kansallisuudestaan – ei sinällään korosta tämän ulkomaalaisuutta. Selvennän: mielestäni viittaaminen nimellä japanilaiseen jutussa (Tani teki sitä, Tani teki tätä, Tani tuomittiin tuosta) ei korosta tekijän ulkomaalaisuutta yhtä paljon kuin viittaaminen tähän mainitsemalla hänen kansallisuutensa (japanilainen teki sitä, japanilainen teki tätä, japanilaismies tuomittiin tuosta). Jos olisin luokitellut epäillyn nimen paljastavat ja sen mainitsematta jättävät jutut samassa luokassa, nimiviite olisi ollut painoarvoltaan yhtä suuri kuin kansallisuusviitekin. Näin ei todellisuudessa kuitenkaan mielestäni ole. Nimi kyllä antaa viitteen kansallisuudesta, mutta siitä syntyvät konnotaatiot eivät leimaa epäillyn/syyllisen kansanryhmää samalla lailla kuin kansallisuuden nimenomainen mainitseminen. ”Yoshio Tanin” surmatöistä kirjoittaminen leimaa vain yhden henkilön, ”japanilaisen” tekemistä henkirikoksista kirjoittaminen voi lietsoa pelkoa kaikkia japanilaisia tai jopa kaikkia ulkomaalaisia kohtaan. Tekijään viittaaminen nimellä silloin, kun se on journalistieettisesti perusteltua, auttaa ymmärtämään tekijän yksilönä eikä ”muukalaisuutta” edustavana abstraktina tyyppinä. (Toiseudesta muukalaisena, katso Raittila 2004, 20–21.)

Päätinkin tarkastella erikseen sellaisia uutisia, joissa tekijän nimi oli mainittu, ja sellaisia, joissa se ei ollut. Kuten taulukot 10 ja 11 osoittavat, päätös oli hyvä, sillä erot näiden kahden juttutyyppin välillä olivat valtavat sekä viitteiden määrässä että niiden laadussa. Oli kiinnostavaa nähdä, millaisia määreitä ulkomaalaiselle epäillylle annetaan, kun nimeä ei mainita – joko journalistisen käytännön nojalla tai siksi, ettei sitä tiedetä toimituksessa.

Ulkomaalaisuutta ilmaisevat viitteet poimin leipätekstistä yksinkertaisesti siten, että aina kun tietyn tyyppinen viite esiintyi, koodasin sen ylös. Joissakin virkkeissä saattoi olla useampi kuin yksi viite kuten seuraavassa otteessa: ”Parikymppinen kosovolaismies Ibrahim Shkupolli saapui Suomeen ja Mikkelin SPR:n pakolaisten vastaanottokeskukseen vuonna 1992 Norjan kautta.” Tässä virkkeessä on neljä erityyppistä viitettä: ”kosovolaismies” tuli koodatuksi viitetyyppinä 2 (kansallisuus nimenomaisesti mainittu), ”Ibrahim Shkupolli” tyyppinä 9 (nimiviite), ”saapui Suomeen” koodilla 7 (Suomeen saapuminen) ja ”pakolaisten vastaanottokeskukseen” koodilla 8 (viranomaiskieli, johon lasken viitteen pakolaisuudesta).

3. Tutkimustulokset

3.1 Rikosjulkisuus makrotasolla

Seulani läpäisi yhteensä 458 uutispakettia, joista kaksi luin kumpaankin kategoriaan siksi, että niissä epäiltynä esiintyi sekä suomalainen että ulkomaalainen henkilö. Kumpikin juttu julkaistiin Ilta-Sanomissa 2006. Vastaavasti pelkästään Suomalainen tekijä -kategoriaan luin 416 uutispakettia ja pelkästään Ulkomaalainen tekijä -kategoriaan 40 uutispakettia.

3.1.1 Henkirikosuutisoinnin kokonaismäärä

Alla oleva taulukko esittää, kuinka uutispakettien kokonaismäärä (460) jakautui prosentuaalisesti Suomalainen tekijä -kategorian ja Ulkomaalainen tekijä -kategorian kesken kunakin vuonna kussakin lehdessä.

Taulukko 2:

Juttujen kokonaismäärät

Vuosi	Lehti	Suom.	Ulkom.	n
1994	IS	29 = 96,7%	1 = 3,3%	30
1994	IL	28 = 96,6%	1 = 3,4%	29
1996	IS	24 = 92,3%	2 = 7,7%	26
1996	IL	34 = 100%	0 = 0%	34
1999	IS	42 = 95,5%	2 = 4,5%	44
1999	IL	41 = 97,6%	1 = 2,4%	42
2003	IS	36 = 100%	0 = 0%	36
2003	IL	31 = 96,9%	1 = 3,1%	32
2006	IS	41 = 87,2%	6 = 12,8%	47
2006	IL	40 = 76,9%	12 = 23,1%	52
2010	IS	30 = 78,9%	8 = 21,1%	38
2010	IL	42 (5) = 84,0%	8 = 16,0%	50

Kuten taulukosta 2 ilmenee, iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisoinnin kokonaismäärässä on havaittavissa kasvua tarkastellun ajanjakson aikana. Uutisoinnin määrän kasvu ei kuitenkaan ole jatkuvaa ja tasaista, vaan siinä esiintyy piikkejä. Esimerkiksi vuosina 2006 ja 1999 kummassakin lehdessä vinkattiin etusivulla henkirikosuutisiin tavanomaista ahkerammin. Suurin syy nousuun olivat Sanna Sillanpään Helsingin Albertinkadulla helmikuussa 1999 tekemät ampumaratasurmat sekä Jämsän kunnallispoliitikon Paula Björkqvistin surma heinäkuussa 2006, sillä kumpikin sai

paljon näkyvyyttä. Tarkasteluni varhaisimpina vuosina, eli 1994 ja 1996, henkirikosuutisiin viittaavia vinkkejä oli etusivuilla harvemmin kuin myöhempinä vuosina. Syyksi voi esittää sitä, että tuolloin ei tapahtunut erityisen raakoja henkirikoksia. On selvää, että mitä ”pahempi” rikos, sitä enemmän sitä uutisoidaan ja tämä tietysti nostaa etusivun vinkkimääriä. Yhtä lailla trendi kertoo siitä, että lehdet ovat päättäneet nostaa henkirikoksia etusivujen agendalle aiempaa innokkaammin.

Jos henkirikosuutisoinnin kokonaismäärän voi katsoa kasvaneen tarkasteluaikana maltillisesti, samaa ei voi sanoa niiden uutisten määrästä, jotka kertovat ulkomaalaisesta henkirikoksen tekijästä. Taulukon jälkimmäisestä %-sarakkeesta ilmenee, kuinka vuosina 1994–2003 ulkomaalaisista henkirikoksen tekijöistä kertovien uutisten sekä absoluuttinen että suhteellinen määrä pysyi pienenä (poislukien vuoden 1996 Ilta-Sanomat). Tuolloin Ulkomaalainen tekijä -kategoriaan luokittelimieni uutisten määrä oli vain 0–4,5 prosenttia kokonaismäärästä, mikä heijastelee melko vääristymättömästi saman ajanjakson henkirikostodellisuutta. Poliisiasiain tietojärjestelmän (Patja) tilastot, vaikka vain suuntaa-antavia ovatkin, kertovat, että kyseisinä vuosina ulkomaalaisten henkirikoksista epäiltyjen osuudet kokonaismäärästä olivat seuraavat: 1994: 0,7%, 1996: 4,1%, 1999: 3,4%. Vuoden 2003 henkirikostodellisuuden tarkasteluun käytössäni oli jo kolme tilastoa, ja niiden perusteella tuona vuonna ulkomaalaisten osuudet olivat tilastointitavasta riippuen 3,3–5,9 %.

Tutkijana ei ole mielekästä lähteä vertailemaan vuosina 1994–2003 kunkin yksittäisen vuoden henkirikostodellisuuden prosenttijakaumaa saman vuoden henkirikosjulkisuuden prosenttijakaumaan, koska se altistaa helposti ylitulkinnoille. Noina vuosina henkirikosjulkisuus iltapäivälehtien etusivuilla oli niin vähäistä, että ulkomaalaisviitteen antaminen yhdessäkin uutisessa saattoi heilauttaa Ulkomaalainen tekijä -kategorian prosenttiosuutta rajusti.

Ulkomaalaisista tekijöistä kertovien henkirikosjuttujen absoluuttinen määrä on noina vuosina niin pieni, että otanta jäisi vajavaiseksi, eivätkä laskutoimitukset ole tällöin luotettavia. En esimerkiksi halua päätellä, että koska vuoden 1996 Iltalehdissä ei uutisoitu ainoastakaan ulkomaalaisen tekemästä surmasta – vaikka tuona vuonna ulkomaalaisista oli todellisuudessa surmasta epäiltyinä 4,1 prosenttia epäiltyjen kokonaismäärästä – Iltalehti törkeästi yliutisoisi suomalaisten tekemiä surmia. Tosiasia on kuitenkin se, että yksikin ulkomaalaisviite yhdessäkin etusivulta vinkatussa jutussa olisi nostanut ulkomaalaisten rikosjulkisuusprosentin lähes kolmeen – eli lähelle todellisuutta. Mieluummin keskityn näiden vuosien rikosjulkisuutta analysoidessani yleiskuvaan, ja tuon yleiskuvan mukaan ulkomaalaisista henkirikoksen tekijöistä uutisoitiin, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta (IS 1996), oikeassa suhteessa heidän tekemiinsä rikoksiin.

Tutkimukseni kahtena viimeisenä vuotena eli vuosina 2006 ja 2010 asianlaita ei ollut näin. Siinä missä vuoteen 2003 asti ulkomaalaisia koskeva julkisuusprosentti oli liikkunut pääsääntöisesti 2–5 prosentin välissä, se nyt kasvoi yhtäkkiä 12–23 prosenttiin. Tuloksen luotettavuutta parantaa se, että ajanjakson kahden viimeisen vuoden aikana Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutisjuttujen absoluuttinen määrä kasvoi edellisvuosista. Optulan henkirikostodellisuutta kuvaavat tilastot paljastavat, että noina vuosina ulkomaalaisia koskevat prosenttiosuudet ovat seuraavat: 2006: 7,8% ja 2010: 4,8%.

Tästä voimme päätellä, että kun mittarina käytetään uutisoinnin kokonaismäärää, iltapäivälehdet yliuutisoivat ulkomaalaisten tekemiä henkirikoksia seuraavasti: Ilta-Sanomat yliuutisoi niitä yli puolitoistakertaisesti ($12,8/7,8 = 1,64$) vuonna 2006 ja yli nelinkertaisesti ($21,1/4,8 = 4,4$) vuonna 2010. Iltalehti puolestaan yliuutisoi niitä noin kolminkertaisesti kumpanakin vuonna ($23,1/7,8 = 2,96$ vuonna 2006 sekä $16/4,8 = 3,33$ vuonna 2010). Vuosina 1994–2003 uutisoinnin taso oli yleistrendiltään yhteneväinen henkirikostodellisuuden kanssa.

3.1.2 Eri henkirikostapausten määrä uutisoinnissa

Tarkoituksenani oli selvittää, kuinka monta *eri* henkirikostapausta nostetaan uutisoinnin kohteeksi kussakin kategoriassa. Selvennän: yksi uutisointiketju, joka koostuu ensiuutisoinnista ja sitä seuraavista jatkojutuista, lasketaan yhtä henkirikostapausta koskevaksi kokonaisuudeksi. Siten jokainen henkirikostapaus on tässä vertailussa painoarvoltaan yhtä suuri huolimatta siitä, onko siitä kirjoitettu jatkojuttuja vai ei.

Taulukkoon 3 on listattu kunakin vuonna uutisoitujen yksittäisten henkirikostapausten määrät sekä se, kuinka nuo määrät jakautuvat yhtäältä suomalaisten surmaajien ja toisaalta ulkomaalaisten surmaajien tekemiin rikoksiin. Esimerkiksi vuonna 1994 Ilta-Sanomissa uutisoitiin yhteensä 16:sta henkirikoksesta, joista 15 luokiteltiin uutisessa annetun kansallisuusviitteen nojalla Suomalainen tekijä -kategoriaan ja yhden Ulkomaalainen tekijä -kategoriaan. Prosentuaalisesti vastaava jako on 93,8% ja 6,2%.

Taulukko 3:

Eri henkirikostapausten määrät uutisoinnissa

Vuosi	Lehti	Suom.	Ulkom.	n
1994	IS	15 = 93,8%	1 = 6,2%	16
1994	IL	12 = 92,3%	1 = 7,7%	13
1996	IS	18 = 94,7%	1 = 5,3%	19
1996	IL	20 = 100%	0 = 0%	20
1999	IS	16 = 94,1%	1 = 5,9%	17
1999	IL	13 = 92,9%	1 = 7,1%	14
2003	IS	13 = 100%	0 = 0%	13
2003	IL	10 = 90,9%	1 = 9,1%	11
2006	IS	17 = 81,0%	4 = 19,0%	21
2006	IL	18 = 72,0%	7 = 28,0%	25
2010	IS	6 = 75,0%	2 = 25,0%	8
2010	IL	10 (1) = 76,9%	3 = 23,1%	13

Ulkomaalaisten tekemiä etusivun uutiskynnyksen ylittäneitä henkirikoksia tapahtui tutkittuina vuosina kaikkiaan 17. Ilta- ja Ilta-Sanomien uutisointeja oli yhteensä 22 kappaletta: Ilta-Sanomien uutisoi 9:stä tapauksesta, Ilta-Sanomien 13:sta. Osa uutisoinneista oli luonnollisesti päällekkäisiä.

Jotta yllä olevia prosenttiosuuksia voi tulkita, niitä täytyy verrata johonkin muuhunkin kuin toisiinsa, joten vertasin niitä rikostilastojen vastaaviin; toinen mahdollisuus olisi ollut verrata absoluuttisia henkirikosjulkisuuden epäiltyjen määriä henkirikostodellisuuden vastaaviin ja siten selvittää, kuinka moni ulkomaalainen surmasta epäilty päätyy lehtien sivuille. Ongelmaksi vertailussa muodostui se, että moni uutisjuttu kertoi rikoksesta, joka ei ollut tapahtunut samana vuonna kuin juttu julkaistiin. Tällaisia oli esimerkiksi suuri osa oikeudenkäyntiuutisista – oikeuskäsittelyn alku kun saattaa venyä vuosienkin päähän itse teosta. Minulla oli käsissäni ikään kuin vajavainen palapeli: jotkut tiettyinä vuonna uutisoituista rikoksista olivat tapahtuneet uutisoimisvuonna, toiset jo aiemmin. Koska henkirikosjulkisuuden tilastointini ei kattanut koko ajanjaksoa 1994–2010 vaan sisälsi useamman vuoden välejä, en pystynyt rakentamaan luotettavaa viittauskohdetta absoluuttisista epäiltyjen määristä.

Vertailun tulokset ovat yhteneviä edellisten, henkirikosuutisten kokonaismääriä esittävien tulosten kanssa. Vuoteen 2006 asti Ulkomaalainen tekijä -kategorian henkirikostapausten määrä pysyi absoluuttisesti pienenä ja suhteessa Suomalainen tekijä -kategorian tapauksiin paljon pienempänä kuin seuraavina tarkasteluvuosina 2006 ja 2010. Vuosina 1994–2003 uutisoitujen, ulkomaalaisten tekemien henkirikostapausten osuus kokonaismäärästä on kyllä korkeampi kuin ulkomaalaisten

osuus vastaavien vuosien henkirikostilastoissa, mutta en pidä näitä tuloksia luotettavina liian pienen otannan vuoksi. Vuonna 2006 Ilta-Sanomat yliuutisoi ulkomaalaisten surmaajien tapauksia yli kaksinkertaisesti ($19/7,8 = 2,44$) ja vuonna 2010 yli viisinkertaisesti ($25/4,8 = 5,21$). Vastaavat luvut Iltalehdellä ovat 2006: $28/7,8 = 3,59$ ja 2010: $23,1/4,8 = 4,81$. Ulkomaalaisten tekemien rikostapausten osuus kokonaismäärästä oli Iltalehden rikosjulkisuudessa siis noin nelin- viisinkertainen todelliseen rikostasoon verrattuna.

Tämä vertailu on epätarkka sikäli, että se olettaa jokaisen Optulan tilastoissa esiintyvän epäillyn syyllistyneen yksin yhteen henkirikostapaukseen. Näinhän ei todellisuudessa ole asianlaita, vaan saman tapauksen tiimoilta voi useampikin henkilö saada tappo- tai murhasyytteen. Joka tapauksessa, vaikka vain suuntaa-antavana, vertailu puolustaa paikkaansa tässä tutkimuksessa. Ulkomaalaisen tai tässä tutkimuksessa etnisesti ulkomaalaiseksi luokiteltujen henkilöiden tekemiä erillisiä henkirikostapauksia oli aineistossa yhteensä 17. Taulukko 4 selvittää henkirikostapausten jakautumisen tekijän etnisen taustan perusteella. Lihavoidut maan nimet viittaavat tapauksiin, jotka uutisoitiin kummassakin lehdessä.

Taulukko 4: Henkirikoksen tekijän alkuperäismaa tapauksittain

Vuosi	IS	IL
1994	1: Vietnam	1: Marokko
1996	1: Somalia	–
1999	1: Kiina	1: Viro+Viro
2003 2006	– 4: Bangladesh Japani , Turkki, Viro+Venäjä	1: Vietnam 7: Azerbaidžan, Bangladesh , Japani , Ruotsi, Somalia, Venäjä (Inkeri), Viro+Venäjä
2010	2: Intia+Intia , Kosovo	3: Intia+Intia , Kosovo , Pakistan

Taulukossa vuosilukuja seuraavat numerot ilmaisevat, kuinka monta erillistä henkirikostapausta kyseisenä vuonna kummassakin lehdessä uutisoitiin. Maiden nimet osoittavat tekijän alkuperäismaan. Jos uutisen kuvaamassa henkirikostapauksessa oli useampi kuin yksi tekijä, esimerkiksi kaksi virolaismiestä, tapaus on kirjattu muotoon Viro+Viro.

Taulukosta 4 selviää, että 17 uutisoidusta rikostapauksesta kahdessa oli osallisena venäläinen, kahdessa virolainen, kahdessa somali, kahdessa vietnamilainen sekä yhdessä pakistanilainen, kiinalainen, intialainen, bangladeshilainen, japanilainen, ruotsalainen, turkkilainen, azerbaidžanilainen, marokkolainen, kosovolainen ja romani. Yksi tapaus, eli veroprofessori Kari S. Tikan surma kesäkuussa 2006, tuli lasketuksi kahteen kansallisuuskategoriaan, koska teon kaksi tekijää olivat erimaalaisia (venäläinen ja virolainen).

Koska tämän erittelyn luokat jäivät pieniksi, en lähtenyt vertailemaan rikosuutisoinnin määriä niiden välillä. Kansallisuuksien kirjosta sen sijaan kannattaa tehdä huomioita. Henkirikosten tekijöiden kotimaiden lista muistuttaa paljon sitä kansallisuuksien ryhmää, joka on Magdalena Jaakkolan (1999, 83–84) asennetutkimuksen mukaan etnisen hierarkian häntäpäässä. Suomalaiset suhtautuvat kielteisimmin (tässä järjestyksessä) somaleihin, arabeihin, venäläisiin, kurdeihin, turkkilaisiin, marokkolaisiin, mustiin afrikkalaisiin, entisiin jugoslaaveihin, vietnamilaisiin, puolalaisiin ja kiinalaisiin. Asennetutkimus osoittaa, että jotkut ulkomaalaiset nähdään vieraampina kuin toiset. Horsti (2005, 182) huomauttaakin, että ”vaikka mediassa usein puhutaankin maahanmuuttajista yhtenäisenä ryhmänä [...], tähän ryhmään ei mielletä kaikkia ulkomaalaisia”. Tutkimustulos saa epäilemään, että tiettyjen kansanryhmien edustajat, joista ei alun alkaenkaan pidetä, valikoituvat muita herkemmin iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisiin.

3.1.3 Jatkouutisoinnin määrä

Tarkoituksena oli selvittää, kuinka monta sellaista jatkojuttua, johon on viitattu lehden etusivulta, kukin rikostapaus on keskimäärin poikunut ensiuutisoinnin jälkeen. Yhdeksi jatkojutuksi laskin koko juttupaketin, eli jos etusivulla viitattiin, että tietystä henkirikoksesta uutisoidaan sivuilla 2–3 ja 8–9, laskin noilla sivuilla olevat samasta rikoksesta kertovat uutiset kuuluvaksi samaan juttupakettiin.

*Jatko*uutisoinnin laskemiseksi käytin yksinkertaista kaavaa:

(kategoriaan kuuluvien juttujen yhteismäärä – eri rikostapauksiin viittaavat jutut, ts. ”ensiuutisointi”) / eri rikostapauksiin viittaavat jutut

Täten pystyin helposti laskemaan keskiarvon sille, kuinka monessa ensiuutisointia seuranneen numeron kannessa käsiteltiin jompaankumpaan kategoriaan kuuluvia rikosjuttuja. On huomattava, että otin jatkojutullisen uutisketjun oman tutkimukseni piiriin vasta siinä vaiheessa, kun ketjussa ensimmäisen kerran joko nimenomaisesti mainittiin rikoksen tekijän kansallisuus, tai muuten annettiin sen päättelemiseksi riittävästi tietoa aiemmin luetelluin kriteerein. Tutkimukselleni uutisketju siis kävi relevantiksi vasta siinä vaiheessa, kun oli syytä olettaa, että henkirikoksen tekijän kansallisuus on lukijan tiedossa. Jutut, jotka ilmestyivät ennen tekijän kansallisuuden paljastamista, jätin sisällyttämättä tutkimukseen, vaikka ne kuuluivatkin samaan uutisketjuun, jonka myöhempiä vaiheita seurasin.

Taulukko 5:

Jatkojuttujen keskiarvollinen määrä (ensiuutisointia seuraavien juttujen lkm/tapauksien lukumäärä)

Vuosi	Lehti	Suom.	Ulkom.
1994	IS	14/15 = 0,93	0/1 = 0
1994	IL	16/12 = 1,33	0/1 = 0
1996	IS	6/18 = 0,33	1/1 = 1
1996	IL	14/20 = 0,70	–
1999	IS	26/16 = 1,63	1/1 = 1
1999	IL	28/13 = 2,15	0/1 = 0
2003	IS	23/13 = 1,77	–
2003	IL	21/10 = 2,10	0/1 = 0
2006	IS	24/17 = 1,41	2/4 = 0,50
2006	IL	22/18 = 1,22	5/7 = 0,71
2010	IS	24/6 = 4,00	6/2 = 3
2010	IL	32/10 (4/1) = 3,20	5/3 = 1,67

Taulukosta 5 ilmenee, että uutiset suomalaisen tekijän tekemästä rikoksesta ovat koko tarkastellun ajanjakson aikana poikineet keskimääräisesti enemmän jatkouutisointia kuin uutiset ulkomaalaisen tekijän tekemästä rikoksesta (poislukien IS 1996). Tämä tulos ei tue käsitystä siitä, että rikosentekijän ulkomaalaisuutta korostettaisiin lehden agendalla. Pikemminkin päinvastoin: jatkojuttujen lukumäärällä mitattuna ulkomaalaisia surmaajia aliuutisoidaan.

3.1.4 Juttupakettien koko

Taulukko 6 esittää, kuinka suuria juttupaketit eri tutkimusvuosina keskimäärin olivat sivuissa mitattuna.

Taulukko 6:

Juttupakettien keskimääräinen koko

(juttupakettien sisältämä sivumäärä/juttupakettien lkm)

Vuosi	Lehti	Suom.	Ulkom.
1994	IS	46/29 = 1,6	2/1 = 2
1994	IL	40/28 = 1,4	1/1 = 1
1996	IS	33/24 = 1,4	4/2 = 2
1996	IL	47/34 = 1,4	–
1999	IS	91/42 = 2,2	3/2 = 1,5
1999	IL	66/41 = 1,6	1/1 = 1
2003	IS	67/36 = 1,9	–
2003	IL	62/31 = 2	2/1 = 2
2006	IS	79/41 = 1,9	13/6 = 2,2
2006	IL	77/40 = 1,9	20/12 = 1,7
2010	IS	63/30 = 2,1	33/8 = 4,1
2010	IL	82/42 (20/5) = 2	45/8 = 5,6

Taulukon 6 lukuja tulkitsemalla voi todeta, että uutispakettien koon perusteella ulkomaalaisten tekemiä henkirikoksia ei ole merkittävästi yliuutisoitu ennen vuotta 2010. Ilta-Sanomissa toki Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutispakettien keskimääräinen koko oli isompi kuin Suomalainen tekijä -kategoriassa vuosina 1994, 1996 ja 2006, mutta erot kategorioiden välillä ovat pieniä. Iltalehdessä puolestaan Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutispakettien keskimääräistä kokoa kuvaava luku ei ylittänyt Suomalainen tekijä -kategorian vastaavaa lukua ainoanakaan vuonna ennen vuotta 2010. Tarkastelun viimeisenä vuonna kategorioiden väliset luvut eroavat huomattavasti: Ilta-Sanomissa ulkomaalaisten surmatöistä kertovat jutut olivat kooltaan lähes kaksinkertaiset verrattuna suomalaisten tekemistä henkirikoksista kertoviin uutisiin, Iltalehdessä lähes kolminkertaiset. Korkeat luvut selittyvät kosovolaisen Ibrahim Shkupollin tekemällä joukkosurmalla Espoon Sellossa uudenvuodenaattona 2009.

3.1.5 Etusivun pääotsikoiden määrä uutisoinnissa

Taulukko 7 havainnollistaa, kuinka usein kunakin vuonna jompaankumpaan kategoriaan kuuluvan uutisen etusivuvinkki on taitettu numeron etusivun pääotsikkovinkiksi.

Taulukko 7:

Etusivun päävinkillä viitattujen juttupakettien osuus juttupakettien kokonaismäärästä

Vuosi	Lehti	Suom.	Ulkom.
1994	IS	8/29 = 27,6%	0/1 = 0%
1994	IL	3/28 = 10,7%	0/1 = 0%
1996	IS	3/24 = 12,5%	1/2 = 50%
1996	IL	7/34 = 20,6%	–
1999	IS	22/42 = 52,4%	1/2 = 50,0%
1999	IL	18/41 = 43,9%	0/1 = 0%
2003	IS	12/36 = 33,3%	–
2003	IL	6/31 = 19,4%	0/1 = 0%
2006	IS	16/41 = 39,0%	2/6 = 33,3%
2006	IL	17/40 = 42,5%	5/12 = 41,7%
2010	IS	8/30 = 26,7%	3/8 = 37,5%
2010	IL	9/42 (2/5) = 21,4%	0/8 = 0%

Taulukon perusteella voi päätellä, että myöskään etusivujen pääotsikoiden määrällä mitattuna iltapäivälehdet eivät korosta uutisoinnissaan ulkomaalaisten tekemiä rikoksia – pikemminkin suomalaisten tekemiä. Ainoastaan Ilta-Sanomissa vuosina 1996 ja 2010 päävinkkien osuus Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutisissa oli suurempi kuin saman vuoden Suomalainen tekijä -kategoriassa. Näistä edellisen vuoden tulos ei ole luotettava liian pienen otannan takia.

Iltalehden päätös olla julkaisematta ainuttakaan ulkomaalaisesta surmaajasta kertovaa uutista etusivun päävinkkinä vuonna 2010 – jonka ensimmäisten viikkojen mediajulkisuutta hallitsi Espoon Sellossa viisi ihmistä ja itsensä ampunut Kosovon albaani Ibrahim Shkupolli – antaa viitteen siitä, että lehdellä oli mahdollisesti tietoinen linjanveto asiaan. Itse en ainakaan muista koskaan ennen nähneeni iltapäivälehdessä 20-sivuista uutispakettia (IL 2.1.2010) aiheesta, joka ei myös olisi saman numeron etusivun pääuutisena.

3.1.6 Kuvien määrä etusivulla ja sisäsivuilla

Taulukossa 8 esitetään, kuinka eri kategorian uutiset on kuvitettu eri vuosina. Taulukon vasen puoli selvittää, kuinka monta kuvaa keskimäärin oli taitettu uutisjutun etusivuvinkin yhteyteen, ja oikea puoli puolestaan pureutuu sisäsivuille taitettujen kuvien määrään.

Taulukko 8:

Kuvien määrä etusivulla ja sisäsivuilla (kuvaa/juttupaketti)

Vuosi	Lehti	Etusivu			Sisäsivut	
		Suom.	Ulkom.		Suom.	Ulkom.
1994	IS	7/29 = 0,24	0/1 = 0		51/29 = 1,76	1/1 = 1
1994	IL	6/28 = 0,21	0/1 = 0		65/28 = 2,32	2/1 = 2
1996	IS	1/24 = 0,04	0/2 = 0		32/24 = 1,33	3/2 = 1,5
1996	IL	3/34 = 0,09	–		46/34 = 1,35	–
1999	IS	29/42 = 0,69	1/2 = 0,5		155/42 = 3,69	2/2 = 1
1999	IL	34/41 = 0,83	0/1 = 0		109/41 = 2,66	0/1 = 0
2003	IS	20/36 = 0,56	–		130/36 = 3,61	–
2003	IL	36/31 = 1,16	0/1 = 0		94/31 = 3,03	1/1 = 1
2006	IS	35/41 = 0,85	4/6 = 0,67		116/41 = 2,83	19/6 = 3,17
2006	IL	30/40 = 0,75	10/12 = 0,83		130/40 = 3,25	41/12 = 3,42
2010	IS	34/30 = 1,13	11/8 = 1,38		89/30 = 2,97	61/8 = 7,63
2010	IL	52/42 (6/5) = 1,24	7/8 = 0,88		170/42 (43/5) = 4,05	111/8 = 13,88

Taulukon lukujen perusteella voi todeta, että vuodesta 1999 alkaen kuvien määrä lisääntyi kummassakin kategoriassa sekä etu- että sisäsivuilla. Kun eri kategorioiden vuosittaisia lukuja vertaa, huomaa, että kummankaan iltapäivälehdten etu- tai sisäsivuilla ei ennen vuotta 2006 Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutisissa kertaakaan julkaistu keskimääräisesti enemmän kuvia kuin Suomalainen tekijä -kategoriassa (poislukien IS:n sisäsivut 1996). Täten voi päätellä, että kun mittarina käytetään kuvitusta, vuosina 1994–2003 ulkomaalaiset surmaajat saivat suhteellisesti vähemmän julkisuutta kuin suomalaiset. Vuonna 2006 ulkomaalaiset saivat hieman enemmän julkisuutta, mutta eivät merkittävästi. Merkittävänä pitäisin 50 prosentin eroa luvuissa.

Vuosi 2010 on taulukossa varsinainen poikkeusvuosi. Tuolloin Ilta-Sanomat julkaisi sisäsivuillaan keskimäärin 7,63 kuvaa jokaista Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutispakettia kohti, kun vastaava

luku suomalaisista surmaajista kertovissa uutisissa oli 2,97. Iltalehden saman vuoden vastaavat lukemat ovat vieläkin suuremmat: 13,88 ja 4,05. Ristiriitaista Iltalehden uutisoinnissa on se, että vaikka sisäsivuilla ulkomaalaisten tekemistä surmista kertovia uutisia kuvitettiin hyvin ahkerasti, etusivulla uutiset saivat vain vähän näkyvyyttä. Selvä päätelmä on se, että vuonna 2010 etusivujen kuvituksessa ei merkittävästi yliutisoitu ulkomaalaisia surmaajia, mutta sisäsivuilla yliutisoitiin.

3.1.7 Epäillyn/tekijän esittäminen tunnistettavasti etu- ja sisäsivuilla

Taulukko 9 havainnollistaa, kuinka moneen juttupakettiin oli taitettu tunnistettava kuva yhdestä tai useammasta surman tekijästä tai surmasta epäilystä. Taulukon vasemmalla puolella on esitetty, kuinka monen juttupaketin etusivuvinkkiin oli taitettu tunnistettava kuva epäilystä tai tekijästä ja oikealla puolella sisäsivujen vastaavat luvut.

Taulukko 9:

Epäillyn/tekijän tunnistettavasti esittäneiden juttupakettien osuus kaikista juttupaketeista

Vuosi	Lehti	Etusivu		Sisäsivut	
		Suom.	Ulkom.	Suom.	Ulkom.
1994	IS	1/29 = 3,4%	0/1 = 0%	8/29 = 27,6%	0/1 = 0%
1994	IL	2/28 = 7,1%	0/1 = 0%	7/28 = 25%	1/1 = 100%
1996	IS	0/24 = 0%	0/2 = 0%	6/24 = 25%	0/2 = 0%
1996	IL	2/34 = 5,9%	–	4/34 = 11,8%	–
1999	IS	17/42 = 40,5%	0/2 = 0%	22/42 = 52,4%	0/2 = 0%
1999	IL	17/41 = 41,5%	0/1 = 0%	21/41 = 51,2%	0/1 = 0%
2003	IS	6/36 = 16,7%	–	8/36 = 22,2%	–
2003	IL	5/31 = 16,1%	0/1 = 0%	6/31 = 19,4%	0/1 = 0%
2006	IS	5/41 = 12,2%	0/6 = 0%	5/41 = 12,2%	0/6 = 0%
2006	IL	3/40 = 7,5%	1/12 = 8,3%	5/40 = 12,5%	1/12 = 8,3%
2010	IS	23/30 = 76,7%	3/8 = 37,5%	25/30 = 83,3%	5/8 = 62,5%
2010	IL	27/42 (2/5) = 64,3%	2/8 = 25%	29/42 (3/5) = 69%	6/8 = 75%

Trendi on taulukon perusteella sama kuin on jo aiemminkin todettu: ennen vuotta 2006 ulkomaalaisten surmaajien julkisuus oli vähäistä verrattuna suomalaisiin henkirikoksen tekijöihin. Ainoana poikkeuksena on vuoden 1994 Iltalehti, jonka ainoa Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutinen oli myös kuvitettu tunnistettavalla kuvalla tekijästä sisäsivuilla. Otanta on kuitenkin liian pieni, jotta Iltalehden ulkomaalaisia koskevasta rikosjulkisuudesta voisi sanoa mitään definitiivistä. Vuodesta 2006 lähtien ulkomaalaisten surmaajien tunnistettava esittäminen juttupaketeissa yleistyy, mutta ei niin paljon, että ulkomaalaisia voitaisiin sanoa yliutisoitavan merkittävästi. Ulkomaalaisten tekijöiden tunnistettavia kuvia oli juttupaketeissa suhteellisesti enemmän kuin

suomalaisten tekijöiden tunnistettavia kuvia vain vuoden 2006 Iltalehden etusivuilla ja vuonna 2010 saman lehden sisäsivuilla, eikä ero näissäkään tapauksissa ollut suuri. Taulukosta ilmenee myös, että vuosina 1999 ja 2010 tunnistettavien kuvien määrä kasvoi selkeästi edeltäviin vuosiin verrattuna. Uskon syyn tälle olevan se, että rikosjulkisuudessa seurattiin tiiviisti sekä Sanna Sillanpään (1999) että Anneli Auerin (2010) oikeudenkäyntejä sekä Ibrahim Shkupollin (2010) tekemää joukkosurmaa. Huomasin, että näiden uutisointiketjujen kohdalla tekijän kasvot alkoivat toimia ikään kuin vinjetinä, tai toisin sanoen ”logomaisena houkuttimena” (Syrjälä 2007, 57), joka taitettiin vinkin tai jutun yhteyteen lähes aina aiheesta uutisoitaessa.

3.2 Rikosjulkisuus mikrotasolla

Taulukot 10 ja 11 selvittävät ulkomaalaisviitteiden määrän ja tyypit juttupakettien eri osissa kunakin tutkimusvuonna. Taulukkoon 10 on laskettu vain sellaiset uutiset, joissa tekijän tai epäillyn nimi on julkaistu, taulukkoon 11 sellaiset uutiset, joissa sitä ei ole mainittu.

Taulukko 10:

Ulkomaalaisviitteiden määrä jutuissa, joissa nimi mainittu

Vuosi	1994	1996	1999	2003	2006	2010
Juttupakettien lkm	1	2	0	0	1	11
Juttujen lkm	1	2	0	0	1	36
Etusivun otsikko	0/1	1/2	–	–	0/1	1/11
Viitetyyppi	–	1x2	–	–	–	1x9
Sisäsivun otsikko	0/1	0/2	–	–	0/1	1/36
Viitetyyppi	–	–	–	–	–	1x9
Ala-/yläotsikko	1/1	0/1	–	–	1/1	15/34
Viitetyyppi	1x2	–	–	–	1x9	15x9
Kainalon otsikko	0/0	0/1	–	–	0/1	8/77
Viitetyyppi	–	–	–	–	–	3x8; 5x9
Kuvateksti	1/1	2/2	–	–	3/4	52/143
Viitetyyppi	1x9	1x2; 1x5; 2x9	–	–	3x9	2x2; 1x6; 1x7; 2x8; 64x9
Leipäteksti/sivu	8/1 = 8	52/4 = 13	–	–	31/2 = 15,5	530/68 = 7,8
Viitetyyppi	2x2; 6x9	1x7; 1x8; 50x9	–	–	2x2; 1x6; 1x7; 27x 9	4x1; 22x2; 2x3; 1x4; 5x6; 14x7; 26x8; 456x9

Taulukko 11:
Ulkomaalaisviitteiden määrä jutuissa, joissa nimeä ei ole mainittu

Vuosi	1994	1996	1999	2003	2006	2010
Juttupakettien lkm	1	0	3	1	17	5
Juttujen lkm	1	0	3	1	18	6
Etusivun otsikko	0/1	–	0/3	0/1	0/17	0/5
Viitetyyppi	–	–	–	–	–	–
Sisäsivun otsikko	0/1	–	0/3	1/1	0/18	0/6
Viitetyyppi	–	–	–	1x2	–	–
Ala-/yläotsikko	0/0	–	1/2	0/1	2/16	1/6
Viitetyyppi	–	–	1x2	–	1x1; 1x2	1x2
Kainalon otsikko	0/0	–	0/1	0/0	0/22	0/10
Viitetyyppi	–	–	–	–	–	–
Kuvateksti	0/1	–	0/2	0/1	6/49	3/28
Viitetyyppi	–	–	–	–	1x1; 3x2; 2x3; 1x7	3x2
Leipäteksti/sivut	2/2 = 1	–	6/4 = 1,5	2/2 = 1	69/31 = 2,2	10,5/10 = 1,05
Viitetyyppi	2x2	–	1x1; 4x2; 1x3	2x2	6x1; 39x2; 9x3; 1x4; 10x7; 4x8	8,5x2; 2x7

Taulukoiden ymmärtämiseksi on tarpeen selostaa, mitä eri luvut sarakkeissa tarkoittavat.

Ottakaamme tarkasteluun vuotta 2006 kuvaava sarake taulukossa 11. Riviltä 1 ilmenee, että tuona vuonna Ilta-Sanomissa ja Iltalehdessä ilmestyi yhteensä 17 sellaista ulkomaalaisesta surmaajasta kertovaa juttupakettia, joissa henkirikoksen tekijän nimeä ei ollut julkaistu. Noissa 17 juttupaketissa oli yhteensä 18 tapaukseen liittyvää sivun tai aukeaman kokoista pääjuttua (rivi 2), eli toisin sanoen yksi juttupaketeista oli yli aukeaman kokoinen. Jokaisella 17 juttupaketista oli tutkimuskriteerieni perusteella etusivun vinkkiotsikko, mutta ainoassakaan niistä ei ollut ulkomaalaisviitettä (rivi 3).

Myöskään yhdessäkään sisäsivun 18 otsikosta ei ollut viitettä tekijän ulkomaalaisuudesta (rivi 5). Ala- tai yläotsikoita tuon vuoden uutispaketeissa oli yhteensä 16, ja kahdessa näistä oli ulkomaalaisviite (rivi 7). Viitetyypit (rivi 8) olivat 1x1 (**tekijän nimeäminen ulkomaalaiseksi tai maahanmuuttajaksi**) sekä 1x2 (**tekijän kansallisuuden nimenomainen mainitseminen**); lihavoitu numero taulukossa tarkoittaa viitteen tyyppiä ja ei-lihavoitu sitä, kuinka monesti tuo

tyyppi esiintyy. Juttupaketeissa esiintyi yhteensä 22 kainalojuttua, mutta yhdenkään otsikossa ei ollut ulkomaalaisviitettä (rivi 9).

Erillisiä kuvatekstejä juttupaketeissa oli yhteensä 49, ja näistä kuudessa oli ulkomaalaisviite (rivi 11). Seuraavan rivin selonteko viitetyypeistä paljastaa, että yhdessä kuvatekstissä oli kaksi viitettä, minkä takia viitetyyppejä on 7 vaikka kuvatekstejä vain 6. Riviltä 13 käy ilmi, että uutispakettien leipäteksteissä oli yhteensä 69 ulkomaalaisviitettä. Kun tämän jakaa uutispakettien kokonaissivumäärällä (31), saa keskimääräisen ulkomaalaisviitteiden määrän sivua kohden (2,2). Viimeinen rivi kertoo, minkätyyppisiä viitteitä nuo 69 viitettä ovat. Viitteiden tarkemmat määrittelyt ovat alaluvussa 2.3.2 ”Mikrotaso”.

3.2.1 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen etusivujen otsikoissa

Uutispaketteja, joissa kerrottiin ulkomaalaisen tekemästä henkirikoksesta, löytyi yhteensä 42, ja jokaisessa näistä oli – tutkimukseni perusasetelman nojalla – yksi vinkki etusivulla. Näistä 42 etusivuvinkistä vain kahdessa annettiin kriteerieni mukainen viite tekijän ulkomaalaisuudesta; kumpikin vinkki liittyi uutiseen, jossa tekijä oli nimetty. Ilta-Sanomien keskiviikon numerossa 3. tammikuuta 1996 oli etusivulla vinkkiotsikko ”Oikeuslääkäri kumosi murhasta syytetyn somalin kertomuksen”. Tämä oli etusivun vinkkiotsikoista ainoa, jossa tuotiin ilmi tekijän nimenomainen kansallisuus. Toinen otsikkovinkki julkaistiin Iltalehden etusivulla 18. tammikuuta 2010, kun vinkkiotsikko totesi seuraavaa: ”Shkupolli ja naisuhri – Viimeinen ilta yhdessä”.

Vaikka otanta on liian pieni, jotta pitkälle vietyjä päätelmiä lehtien linjanvedosta eri aikakausina voisi tehdä, otan esiin pari huomiota. Ensinnäkin ulkomaalaisviitteiden suhteellinen määrä etusivuotsikoinnissa on laskenut selvästi vuodesta 1996 vuoteen 2010. Kun vuonna 1996 kahdesta sellaisesta etusivuvinkistä, joilla viitattiin ulkomaalaisen tekemään surmatyöhön, ulkomaalaisviite oli vain yhdessä, vastaava suhdeluku 14 vuotta myöhemmin oli 1/11. Toiseksi viittaamisen tavassa on havaittavissa muutos. Kun vuonna 1996 katsottiin vielä soveliaaksi viitata surmatyön tekijään ”somalina”, vuonna 2010 surmaajasta puhuttiin nimellä.

3.2.2 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen sisäsivujen otsikoissa

Juttupaketeissa oli yhteensä 69 henkirikoksesta kertovaa sisäsivun tai aukeaman pääotsikkoa. Näistä kahdessa oli ulkomaalaisviite. Toukokuun 19. päivänä 2003 Iltalehti otsikoi aukeamasivujen 8–9 pääuutisensa ”Vietnamilainen puukotti maanmiehensä”, 2.1.2010 Iltalehden juttupaketissa puolestaan oli otsikko ”Tällainen Shkupolli oli”. Luvut paljastavat yhtäältä sen, että tekijän ulkomaalaisuuden tuominen esiin pääotsikkotasolla ei ole koskaan ollut erityisen yleistä, ja toisaalta sen, että vuosina 2006 ja 2010 – toisin kuin vuonna 2003 – otsikoissa ei enää tuotu esiin tekijän nimenomaista kansallisuutta. Muutos on merkittävä jo siksikin, että noina vuosina uutisointi ulkomaalaisten tekemistä surmatöistä kasvoi merkittävästi aiemmista vuosista.

3.2.3 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen sisäsivujen ala- tai yläotsikoissa

Uutisjuttujen ala- ja yläotsikoiden tarkastelukin vahvistaa aiempia huomioita. Tarkastelen ensin sellaisia uutisia, joissa epäillyn tai tekijän nimeä ei ole julkaistu (Taulukko 11). Kun vertaa vuoden 1999 (1/2) lukuja vuosien 2006 (2/16) ja 2010 (1/6) vastaaviin, huomaa, että ulkomaalaisviitteiden suhteellinen määrä juttujen ala- tai yläotsikoissa on laskenut. Tämä antaa viitteitä siitä, että toimituksissa on tultu varovaisemmiksi tekijän ulkomaalaisuuden esiin tuomisessa. Kun vertailee ulkomaalaisviitteiden laatua jutuissa, joissa tekijä on nimetty (Taulukko 10), huomaa jälleen, kuinka linja on muuttunut: siinä missä vuonna 1994 jutun yläotsikossa puhuttiin murhasta epäillystä *marokkolaisesta* (silloinkin, kun vaihtoehtona olisi ollut viitata tähän nimellä Ayoub El Yaakoubi), vuosien 2006 ja 2010 ala- ja yläotsikoissa epäiltyyn/tekijään viitattiin nimen julkaisseissa jutuissa yksinomaan nimellä.

3.2.4 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen kainalojuttujen otsikoissa

Kainalojuttujen otsikoissa ei ollut ainuttakaan ulkomaalaisviitettä muissa kuin Ibrahim Shkupollin tekemiä surmia käsittelevissä uutisjutuissa. Tällöinkään Shkupollia ei kertaakaan mainittu nimenomaisesti kosovolaiseksi tai albaaniksi, vaan viitteet kainalo-otsikoissa olivat joko nimiviitteitä tai viranomaiskielisiä sanankäänteitä, joista selvisi tekijän suomalaisuudesta poikkeava etninen tausta.

3.2.5 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen kuvateksteissä

Ennen vuotta 2006 kuvateksteissä ei ollut ulkomaalaisviitteitä sellaisissa jutuissa, joissa tekijän nimeä ei ollut julkaistu. Vuosina 2006 ja 2010 tekijän ulkomaalaisuuteen kantaa ottaminen oli edelleen harvinaista: vain hieman yli kymmenessä prosentissa juttupakettien kuvateksteistä oli tästä viite. Tekijän nimen julkaisseiden uutisten kuvatekstit sitä vastoin antoivat viitteitä surmaajan ulkomaalaisuudesta usein. Ennen vuotta 2010 lähes jokaisessa tällaisen uutisen kuvatekstissä oli ulkomaalaisviite. Vuoden 2010 uutisoinnissa, joka keskittyi suurimmaksi osaksi Shkupolliin, hieman yli kolmanneksessa kuvateksteistä oli ulkomaalaisviite. Tämä viittaa siihen, että kuvien aiheet vaihtelivat Shkupolli-uutisoinnissa kenties enemmän kuin muissa aiheissa. Täten itse surmaaja ”hukkui” kaiken oheisuutisoinnin alle enemmän kuin muissa, pienemmin uutisoiduissa henkirikostapauksissa.

Huomionarvoista on sekin, että niistä 70 ulkomaalaisviitteestä, jotka esiintyivät 52 kuvatekstissä, vain kaksi mainitsee Shkupollin kansallisuuden tai synnyinmaan nimenomaisesti. Tämä tukee edelleen havaintoa siitä, että tekijän lukemista osaksi tiettyä kansanryhmää pyritään uutisten eri osissa välttämään. Ulkomaalaisviite annetaan nykyään useimmiten henkilön nimen muodossa. Kuvateksteissä esiintyvien ulkomaalaisviitteiden vuosikohtaista vertailua vääristää hieman se, että Tikka- ja Shkupolli-uutisoinnissa käytettiin grafiikkoja, kun taas ennen vuotta 2006 julkaistuissa uutispaketeissa kuvallisen esittämisen välineenä käytettiin ainoastaan valokuvia. Luin grafiikkoja selittävät tekstit kuvateksteiksi, koska uuden tilastointiluokan luominen pelkästään grafiikoille vaikutti turhan monimutkaiselta, etenkin kun grafiikkoja käytettiin vain kahdessa uutisointiketjussa.

3.2.6 Ulkomaalaisuuteen viittaaminen juttujen leipätekstissä

Nimen julkaisseissa jutuissa on nähtävissä kasvua siinä, kuinka usein leipätekstissä keskimäärin annettiin viite tekijän ulkomaalaisuudesta yhtä sivua kohden. Ulkomaalaisviitteiden keskivertomäärä sivua kohden oli seuraava: 1994 – 8, 1996 – 13, 2006 – 15,5. Tämä viittaisi siihen, että tekijän ulkomaalaisuuden korostaminen lisääntyi yksittäisten juttujen leipäteksteissä 1994–2006. Vuoden 2010 Shkupolli-uutisoinnissa tuo lukema putosi 7,8:aan. Tämä johtuu nähdäkseni Shkupolli-uutisoinnin aiheiden laajuudesta. Siinä missä tavallisin etusivulla vinkattu henkirikosuutispaketti on kooltaan 1–2 sivua ja kertoo vain perustiedot epäilyistä surmasta, surmaajasta sekä kenties poliisitutkinnan edistymisestä, Shkupolli-uutispaketit saattoivat paisua jopa 20-sivuisiksi kokonaisuuksiksi, joissa uutisoitiin myös monista itse surmatöihin

liittymättömistä aiheista, kuten aselaeista, maahanmuutosta sekä kauppakeskus Sellon asiakkaiden tuntemuksista. Täten itse surmaajaa käsittelevien uutisjuttujen määrä suhteellisesti väheni, kun tapahtumaa yritettiin uutisoinnissa tarkastella mahdollisimman monelta kantilta. Huomionarvoista on myös viranomaiskielisten viitteiden lisääntyminen Shkupolli-uutisoinnissa aiempiin tapauksiin verrattuna. Tämä on linjassa Raittilan (2004, 220) näkemyksen kanssa, jonka mukaan maahanmuuttajia koskevat asiat ovat suomalaisessa journalismissa muuttuneet yhä enemmän viranomaisasioiksi.

Ulkomaalaisviitteiden keskiarvoinen määrä leipätekstin yhtä sivua kohden sellaisissa uutisissa, joissa tekijää ei ollut nimetty, pysyi melko tasaisena (noin yhdessä) jokaisena vuonna lukuun ottamatta vuotta 2006, jolloin se nousi yli kahteen. Lukemaan vaikuttaa voimakkaasti uutispaketti, jossa ulkomaalaisviitteitä oli merkittävästi enemmän kuin muissa. Iltalehdessä 7. marraskuuta 2006 ilmestyneessä jutussa ”Surmaaja pyysi apua hätäkeskuksesta” kerrotaan, kuinka inkeriläinen mies oli tappanut venäläisen miehen. (Huom! Vaikka inkerinsuomalaisilla on vahvat kytkökset Suomeen, luokittelin tämän jutun Ulkomaalainen tekijä -kategoriaan siksi, että Inkeri on maantieteellisesti Venäjän puolella.) Kyseisessä jutussa tekijään viitattiin ”inkeriläisenä” yhteensä 14 kertaa.

On kuitenkin muistettava, että tässäkin tapauksessa, jossa tekijän etniseen taustaan on viitattu tavallista useammin, ei toimittajan voi sanoa – välttämättä – tarkoituksellisesti korostaneen tekijän muunmaalaista alkuperää. Rikosuutisoinnissa toimitus elää hyvin pitkälti kädestä suuhun; se saa tietoonsa vain ne faktat, jotka poliisi voi tai haluaa antaa. Jos esimerkiksi poliisi tiedottaa vain sen, että epäilty on inkeriläinen – eikä mainitse tämän ikää tai muita henkilötietoja – toimittajalle saattaa jäädä vain vähän vaihtoehtoja viitata tekijään muuna kuin ”inkeriläisenä”. Toki henkilöön voidaan viitata esimerkiksi sanalla ”epäilty”, jota toimittaja kyseisessä artikkelissa harvakseltaan käyttää.

Ottaen huomioon, että annoin mikrotasolla termille ”ulkomaalaisviite” peräti yhdeksän eri kriteeriä, keskimääräinen yksi viite ulkomaalaisuudesta sivua kohden ei mielestäni ole paljon. Jotta luku olisi tilastollisesti vertailukelpoinen Suomalainen tekijä -kategorian juttujen kanssa, se pitäisi suhteuttaa siihen keskimääräiseen lukuun, joka saadaan, kun tarkastellaan kansallisuusviitteiden lukumäärää tuon kategorian lehtijutuissa. Se puolestaan vaatisi reilusti yli neljänsadan (416 uutispaketin pääuutiset sekä niiden mahdolliset samassa lehdessä olevat lisäjutut) lehtijutun yksityiskohtaista läpikäymistä, mikä on liian iso urakka tämän tutkimuksen puitteissa. Mikrotason analyysini tulokset auttavat kuitenkin hahmottamaan, kuinka paljon ja miten eri vuosina ulkomaalaisuuteen on viitattu

yksittäisten juttujen tasolla, sillä Ulkomaalainen tekijä -kategorian luvut ovat toki keskenään vertailukelpoiset.

4. Yhteenveto tuloksista: Yliuutisointi alkoi vuoden 2003 jälkeen

Tutkimuskysymyksenäni makrotason tutkimuksessa olivat seuraavat: *Onko ulkomaalaisia henkirikoksen tekijöitä ja suomalaisia henkirikoksen tekijöitä koskevan etusivu-uutisoinnin määrä iltapäivälehdissä ollut suhteellisesti tasa-arvoista vuosina 1994–2010 ja missä määrin ulkomaalaisten henkirikosten tekijöiden uutisointiin sisältyy ilmiön yli- tai aliuutisointia suhteessa rikostilastojen edustamaan todellisuuteen?* Tulin makrotason tutkimuksessani siihen tulokseen, että ulkomaalaisten tekemiä henkirikoksia yliuutisoitiin vuonna 2010, jos mittarina käytetään henkirikosuutisoinnin kokonaismäärää, eri henkirikostapausten määrää uutisoinnissa, sisäsivuilla julkaistujen kuvien määrää tai juttupakettien keskimääräistä kokoa. Näistä kaksi jälkimmäistä selittyvät pitkälti Ibrahim Shkupollin tekemien Sello-surmien kirvoittamalla uutispiikillä, mutta kaksi ensin mainittua eivät. Henkirikosuutisoinnin kokonaismäärää ja eri henkirikostapausten määrää kuvaavat luvut nimittäin kertovat, että Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutisia yliuutisoitiin jo vuonna 2006. Muina vuosina ja muilla mittareilla mitattuna henkirikosuutisointi ei ollut tutkittuna ajanjaksona ulkomaalaisia epätasa-arvoistavaa.

Tutkimuskysymyksenäni mikrotasolla oli: *Miten ja kuinka usein tekijän ulkomaalaisuuteen on viitattu iltapäivälehtien etusivujen henkirikosuutisoinnissa vuosina 1994–2010, ja onko viittaamisen tavoissa ollut muutosta tutkittuna ajanjaksona?* Mikrotason tutkimuksen keskeisin havainto oli, että leipätekstissä esiintyvien ulkomaalaisviitteiden lukumäärien keskiarvo nousi merkittävästi vuosina 1994–2006 sellaisissa uutisissa, joissa tekijän nimi oli julkaistu.

Ristiriitaista tutkimustuloksissa on se, että vaikka Ulkomaalainen tekijä -kategorian uutisten absoluuttinen ja suhteellinen määrä olivat selkeästi aiempaa korkeammalla vuosina 2006 ja 2010 – uutisten kokonaismäärä näinä vuosina oli puolitoista/nelinkertainen rikostodellisuuteen nähden ja erillisten henkirikostapausten määrä uutisoinnissa jopa yli viisinkertainen – silti ulkomaalaisviitteet loistivat poissaolollaan yksittäisten uutispakettien otsikoista. Etusivujen ja sisäsivujen otsikoinnissa viittaaminen tekijän ulkomaalaisuuteen kävi suhteessa yhä harvinaisemmaksi, ja myös viittaamisen tavassa oli havaittavissa muutosta aiempaan: enää tekijään viitattiin pääosin vain nimellä eikä

jonkin maan tai kansallisuuden edustajana. Saman huomion voi tehdä sisäsivujen ala- ja yläotsikoista sellaisissa uutisissa, joissa tekijän nimi on julkaistu.

Ulkomaalaisten tekemiä rikoksia näytettiin aliuutisoitavan, kun mittarina käytettiin jatkouutisoinnin määrää, etusivun päävinkkien osuutta uutisoinnissa tai epäillyn esittämistä tunnistettavasti etusivun tai sisäsivujen kuvissa. Myöskään kansallisuusviitteiden määrässä ei ollut havaittavissa merkittävää kasvua otantajakson aikana kuvateksteissä, tekijän nimen julkaisematta jättäneiden uutisten leipäteksteissä eikä kainalojuttujen otsikoissa (paitsi Shkupolli-uutisoinnissa, mutta tällöinkin tekijän kansallisuuteen otettiin kantaa vain erittäin harvoin).

Tutkimustulos antaa aihetta olettaa, että lehdet uutisoivat tekijän kansallisuuden nykyään tietoisien varovasti silloin, kun ne ovat selvillä ulkomaalaistaustasta. Tätä ilmaisee selvimmin ulkomaalaisviitteiden vähyys otsikkotasolla, otsikoiden kokonaismäärän kasvusta huolimatta. Mielestäni tutkimustulos puoltaa käsitystä siitä, että toimittajat pyrkivät tietoisella tasolla turvaamaan ihmisarvon Journalistin ohjeiden hengen mukaisesti: jos täytyy kirjoittaa uutinen ulkomaalaisen tekemästä henkirikoksesta, ulkomaalaisuudella ei ainakaan pidä ”mässäillä” otsikkotasolla, vaan se tulee vaivihkaa piilottaa leipätekstiin. Tässä on tapahtunut selkeä muutos tutkimuksen varhaisemmista vuosista 1994–2003.

Tiedostamatonta tasoa, jota tutkimuksessani kuvaa makrotaso, sen sijaan näyttävät ohjailevan muut voimat. Ulkomaalaisten tekemien henkirikosten osuutta uutisoinnissa otannan viimeisten neljän vuoden aikana ei voi selittää yksin Shkupollilla, sillä luku oli koholla jo vuonna 2006. Lehtien eroihin pureutuvan nopean katsauksen jälkeen onkin syytä pohtia seuraavaksi, miksi tiedostamattomalla tasolla saatetaan korostaa henkirikoksen tekijän ulkomaalaisuutta.

Työn tärkeimpänä tuloksena pidän tätä ristiriitaa tiedostetun (mikro-) ja tiedostamattoman (makro-) tason uutiskäytäntöjen välillä. Siinä missä toimittajat pyrkivät henkirikosuutisissa tutkittuna ajanjaksona mikrotasolla yhä ahkerammin piilottamaan etnisen toiseuden, makrotasolla trendi oli päinvastainen. Tuloksen saamiseksi oli välttämätöntä käyttää valitsemaani tutkimusasetelmaa; ilman näin mittavaa aineistoa en olisi päässyt tarkastelemaan makrotason uutisointia tarpeellisessa laajuudessa, mikä olisi pikäلتi vesittänyt tutkimuksen tavoitteen. Tiedostamattomat rutiinit ovat tiedostamattomia juuri siitä syystä, että ne toimivat journalistisen työn pinnan alla, eikä niihin siksi pääse käsiksi pintaraapaisulla – esimerkiksi lähilukemalla yksittäisiä juttuja, kuten tein mikrotason tutkimuksessa. Tiedostamattoman tason kädenjälki pitää ikään kuin ”kaivaa” esille suuren aineiston

alta, ja uskon onnistuneeni niin tekemään. Jälkikäteen voin todeta, että suuri työ määrä oli tekemisen arvoinen.

4.1 Erot lehtien välillä

Makrotason tutkimuksen tulokset osoittivat, että yleiset trendit uutisoinnin määrissä ovat olleet hyvin samankaltaiset Ilta-Sanomissa ja Iltalehdessä – poislukien Iltalehden päätös olla nostamatta ainuttakaan Shkupolli-utista etusivun päävinkiksi. Iltapäivälehtien uutisoinnin yhdenmukaisuus ei ole yllättävää: erojen pienuutta ovat korostaneet niin Kivivuori ym. (2002, 29), Syrjälä (2007, 65) kuin Ruuskanenkin (2010, 162).

5. Johtopäätöksiä ja keskustelua erilaisuudesta

Kuten aiemmin tehdyt toiseustutkimukset myös oma makrotason tutkimukseni osoittaa, että suomalaisissa mediateksteissä esiintyvä uutisointi on ulkomaalaisia epätasa-arvoistavaa. Toiseuden rakentuminen on usein hienovaraista, vihjailevaa, implisiittistä ja rivien välissä piilevää. Mistä tämä ulkomaalaisiin kohdistuva piilosorto johtuu? Onko suomalainen toimittajakunta – muodollisen korrektista kerronnasta huolimatta – rasistinen ja piilottaa siksi salakavalaa syrjintää huomaamattomasti tuotoksiinsa? Raittilan (2004, 291) mukaan näin ei ole, ja yhdyn hänen mielipiteeseensä. Samoilla linjoilla on myös Stuart Hall (1992, 274): ”Ei kuitenkaan ole olemassa yhtenäiseen salajuoneen vannoutunutta mediamaailmaa, ei myöskään yksimielisesti rasistista ’hallitsevaa luokkaa’”. Mielestäni jo suvaitsevaisuusjuttujen olemassaolo todistaa, että tietoisella tasolla toimitukset pyrkivät lisäämään eri etnisten ryhmien välistä ymmärrystä ja tekemään yhteiskunnasta paremman paikan asua kaikille. Mutta entä tiedostamattomalla tasolla?

Horsti (2005, 184) huomauttaa, kuinka toiseustutkijoiden uutisvinoumaan kohdistuva kritiikki ei ole missään Euroopan maassa suuntautunut yksittäisiin toimittajiin vaan journalistiseen prosessiin. Tässä voi piillä totuuden siemen. Horsti puhuu työpöytäjournalismista, jossa toimitukset lähtevät rakentamaan ulkomaalaisia koskevia uutisia tilastojen pohjalta – siis viranomaisnäkökulmasta. Eri kansanryhmien esittämisellä lukujen valossa on kuitenkin seuraus: ”Kansallisuudet, ja maahanmuuttajat tai turvapaikanhakijat omina kategorioinaan, näyttäytyvät usein tilastojen kautta yhtenäisinä ryhminä, joilla olisi yhteinen historia ja tulevaisuus. Yhteiskunnallisten päätösten ja käytäntöjen vaikutukset jäävät silloin epäinhimillisiksi ja etäisiksi. Empatian mahdollisuutta ei ole.”

(Emt., 236.) Horsti (emt., 279) nostaa esiin myös journalismin riippuvuuden hyvistä tarinoista. Kertomuksen laadulle keskeistä on kielellinen kompetenssi, eli se, miten hyvin lähde pystyy ilmaisemaan itseään. Moni maahanmuuttaja, tai etenkin turvapaikanhakija, saattaa törmätä kielimuuriin, mikä houkuttaa toimittajaa kääntymään ”tuttujen ja turvallisten” viranomaislähteiden puoleen. Täten journalismin rutiinit etäännyttävät lukijat maahanmuuttajista, mikä syö eri kansanryhmien välistä samastumismahdollisuutta.

5.1 Kulttuurinen muisti etnisen piilosorron alkulähteenä

Raittila (2004, 39–40) uskoo, että journalististen rutiinien lisäksi tiedostamattoman tason toimintalogiikkaan vaikuttaa myös kulttuurinen muisti.

Tarkoitan kulttuurisella muistilla kokonaisuutta, joka ilmenee kaikenlaisissa kulttuurisissa teksteissä ja joka jäsentää kulttuurin piirissä olevien puhetekojä ja muita käytäntöjä. Kulttuurisen muistin artikulaatiossa – puheissa ja käytännöissä – historia yhdistyy nykyisyyden kanssa. Suomalaisuuteen liittyvä kulttuurinen muisti koostuu tiedoista, myyteistä, ideologioista ja diskursseista, jotka voivat esiintyä niin puheen tai kirjoitetun kielen muodossa kuin kuvina, arkkitehtuurina, tapoina ja muina ei-sanallisina merkkeinä sekä käytäntöinä. (- -) Kulttuurinen muisti ”toimii” sekä tiedostettuna että tiedostamattomana rakenteena. Se sisältää vuosisatojen aikana kertyneitä monikerroksisia ja ristiriitaisia aineksia, joista jotkut voivat olla hyvinkin pitkään latenteja ja huomaamattomia, mutta *aktuaalistuvat* yhteiskunnallisen tilanteen muuttuessa.

Pyrkiessään kuvaamaan kulttuurisen muistin käsitteen monisyisyyttä Raittila toteaa, että se on lähellä monia kulttuurintutkimuksen käsitteitä, ja jopa päällekkäinen niiden kanssa. Tällaisiksi päällekkäisiksi ja samankaltaisiksi käsitteiksi hän nimeää syväkulttuurin ja mentaliteetin – kumpikin on osa kulttuurista muistia. Syväkulttuuri on Karmela Liebkindin (1988, 36–37) mukaan historiallisesti vanhin kulttuurivaikutus, joka ”sisältyy kieleen, etnisyyteen, uskontoon tai kansallisuuteen”. Sen juuret ovat osin unohtuneessa menneisyydessä ja siksi nykykansalaiselle tiedostamattomia. Tiedostamatonta ja irrationaalista on myös ihmisen herkkyyys ryhtyä poliittiseen taisteluun helpommin etnisyyden kuin muunlaisten tunnusten pohjalta. Syy lienee se, että etninen kulttuuri välittyy yksilölle jo varhaiskasvatuksessa ja etniseen ryhmään kuulumisen tulee keskeiseksi osaksi koko hänen persoonallisuuttaan. Syvästi koettu yhteenkuuluvuus omiin sukujuuriin, omaan kansallisuuteen ja uskontoon takaa sen, että etnisyyys yhdistää ihmisiä yli muiden ryhmäjakojen. Usein etnisyyys on ihmiselle itsestäänselvää, mutta se kumpuaa erityisen vahvasti esille, jos yhteisö kokee ulkopuolista uhkaa. (Liebkind 1988, 46–47.)

Mentaliteetit ja niihin kuuluvat ajattelumallit ovat kulttuurissamme niin ikään tiedostamattomia itsestäänselvyksiä. Esimerkkinä Raittila mainitsee sen, kuinka valistuksen kaudella länsimaaisessa mentaliteetissa vakiintui käsitys valkoisen rodun ylemmyydestä muihin sivilisaatioihin verrattuna. Löytöretket, merkantilismi ja siirtomaapolitiikka synnyttivät tällaisen mentaliteetin, ja se jäi länsimaiseen ajattelutapaan senkin jälkeen, kun kaikkien ihmisten tasa-arvoisuutta korostavat ajattelumallit tulivat yleisesti hyväksytyiksi.

5.1.1 Ideologia löytää subjektinsa

Sen avaamiseen, miten kulttuurinen muisti toimii yksilön ja yhteiskunnan tasolla, on syytä nostaa esiin ideologian käsite. Stuart Hall (1992, 268) määrittelee ideologian sellaisiksi mielikuviksi, käsitteiksi ja asettamuksiksi, joiden viitekehyksessä ihmiset ”tolkullistavat” yhteiskunnallista todellisuutta, siis toisin sanoen kuinka he mieltävät, tulkitsevat ja ymmärtävät todellisuutta. Ideologia on representaatiojärjestelmä, jonka kautta miellämme maailmaa ja kerromme siitä eteenpäin. Ideologiat ohjaavat toimintaamme ja puheitamme tiedostamattomina rakenteina. Vaikka ne tulevat julkilausutuiksi yksilön puhumina, ne ovat kollektiivisesti luotuja tuotteita. Kysymys on siitä, että yksilöt puhuvat ”niiden ideologisten puhetapojen äänellä”, jotka ovat jo käytössä yhteiskunnassa. (Emt., 269.) Ideologia ikään kuin ”löytää subjektinsa”, ei toisin päin (Althusser 1984, 129). Sekä Hall että Althusser painottavat toisin sanoen, että yhteiskunnassa vallitsevat ideologiat tuottavat tietoisuutta. Olen Hallin (1992, 273) kanssa samaa mieltä hänen todetessaan, että ”joukkoviestimet ovat erityisen tärkeitä ideologioiden tuottajia, uusintajia ja muuntajia sekä ideologioiden tarvitsemien subjektien värvääjiä ja kutsuntatoimistoja”.

On siis olemassa kulttuurisesti yhteinen ”lausumien arkisto”, josta puhuja voi kulloinkin valita tavan ilmaista itseään. Jokaisen puhetapahtuman yhteydessä kulttuuriseen muistiin perustuva arkisto uusiutuu ja rakentuu uudelleen. Täten avatessaan suunsa suomalaiset automaattisesti tulevat kutsuneiksi itsensä ”diskurssien uusiutumisen virtaan”, jossa ”jokainen puhetapahtuma on kontekstisidonnainen, jossa jokainen puhe samanaikaisesti ilmentää ja rakentaa kulttuuristen ajattelumallien ja puhetapojen virtaa, [esimerkiksi /VH] venäläisiä ja virolaisia koskevaa ’lausumien arkistoa’” (Raittila 2004, 44).

Osaksi kollektiivista lausumien arkistoa Raittila lukee myös Claude Lévi-Straussin ajatuksen myytistä, joka on ”ajattelua ja havaintoja ohjaava tiedostamaton ajatushahmo”. Myytin ja

ideologian samankaltaisuus on ilmeinen, kuten Raittilan siteeraamasta Lévi-Straussin toteamasta käy ilmi: ”Emme väitä osoittavamme ihmisten ajattelevan myyteillä vaan miten myytit ajattelevat ihmisissä näiden tietämättä” (Leach 1970, 51).

Ja sama tiivistäen: on olemassa kollektiivinen kulttuurinen muisti, johon jokainen kulttuuripiirin jäsen on kasvanut sisään. Tuo muisti on kuin näkymätön yhteiskunnan läpi tunkeutuva ideologinen voima, joka sanelee ihmisten ajattelutapoja heidän itse sitä tiedostamatta. Kulttuurinen muisti muovaa jäsentensä käyttöön ”lausumien arkiston”, josta kukin voi valita sanansa ja ajattelumallinsa kuhunkin tilanteeseen sopiviksi. Koska arkisto, josta valinnat tehdään, on yhteinen, jokainen yksilöllinen puhetapahtuma kertoo enemmän kuin vain esittäjästään, se kertoo kansakunnan syvärakenteissa piilevistä ajattelumalleista, jotka ovat syntyneet ja yhä elävät ideologian, mentaliteetin ja myyttien tasolla.

Tunnusomaista kulttuuriselle muistille on Raittilan mukaan se, että vaikka sitä uusinnetaan jokaisella puheteolla, sen sisältö ja konventiot eivät hevin muuta muotoaan. Se on kulttuurisen kokemuksemme arkisto, johon on kertynyt ajattelumalleja kansakunnan koko historian ajalta. Näiden arkistojen hämärissä lymyävät myös etnistä toiseutta rakentavat ideologiset ajattelumallit, jotka saattavat Raittilan (2004, 45) mukaan aktuaalistua puheeseen kuin vahingossa. ”Hyvinkin vanhat asiat ja ajattelumallit säilyvät kulttuurisen muistin arkistoissa, vaikka yksilöiden ajattelu, suhtautuminen ja koko ympäröivä maailma olisi mullistunut. Sata vuotta vanhat ’rotujen’ erotteluun perustuvat todellisuuden jäsentämisen tavat saattavat ohjata aktiivisen rasisimin vastustajan puheita ja muita tekoja hänen huomaamattaan.” (Katso myös Hall 1992, 276–277.)

Veikko Pietilä (1995, 205) pukee ilmiön hyvin osuvasti sanoiksi pohtiessaan journalistista prosessia:

Valintojen ja ratkaisujen kriteerinä lieenee monasti se, mitkä niistä tuntuvat tuottavan hyvän tai ainakin sikäli tyydyttävän jutun, että se pysyy kasassa, etenee jotenkin loogisesti, muotoutuu jonkinasteiseksi kokonaisuudeksi yms. Juuri tämä uutisgenren sääntöjä noudattava valinta- ja järjestelytyö on kohta, jossa niin sanoakseni kulttuurin pitkä käsivarsi sekaantuu toimituksen selän takaa peliin eli jossa se pääsee puuttumaan merkitysten tuotantoon yli ja ohi toimittajien tietoisten pyrkimysten.

Saman havaitsi myös Raittila. Estonia-laivaonnettomuutta välittömästi seurannutta uutisointia tutkineen Raittilan mukaan kulttuurisen muistin ote journalistista tiukentuu kriisitilanteiden uutisoinnissa, kun tietoa on vähän ja kiire tiedon julkaisuun kova. Tällöin journalisti ohjautuu

helpommin tukeutumaan stereotyyppisiin tapoihin jäsentää todellisuutta, kuten kävi vuonna 1994 sattuneen laivaturman mediaseurannassa. Tuolloin suomalaiset toimittajat pyrkivät Raittilan mukaan implisiittisesti säilyttämään vastuun turmasta taitamattomien virolaisten merimiesten niskoille ja pitäytyivät jo lukkoonlyödyssä tarinassa vielä silloinkin, kun julkisuuteen alkoi tihkua tietoa, joka kumosi virolaisten syyllisyyden.

Estonia-onnettomuuden ensivaiheen uutisointi on esimerkki siitä, miten kriiseissä ja muissa yllättävissä tilanteissa journalistisia rutiineja ohjaamaan nousevat kielen ja kulttuurin kantamat todellisuuden jäsentämisen tavat. Journalismi toimii ”automaattiohjauksella” (- -), mikä mahdollistaa sen, että latentteina taustalla olevat kulttuuriset ajattelumallit alkavat suunnata uutistuotannon rutiineja: lähteiden ja näkökulmien valintaa, verbaalista ja visuaalista ilmaisua.” (Raittila 2004, 296.)

Tämän takia kielteinen suhtautuminen venäläisiin (ja muihinkin etnisiin vähemmistöihin) elää ikään kuin journalistisen työn pinnan alla. Negatiiviset kulttuuriset ajattelumallit eivät esiinny mediateksteissä eksplisiittisinä kuvauksina, koska tiedostavalla tasolla journalistit haluavat pitää kiinni ammattinsa ideaaleista – avoimuudesta, objektiivisuudesta, suvaitsevaisuudesta ja demokratian edistämisestä. Raittila toteaaakin, että ”venäläisten yhdistyminen vanhoihin negatiivisiin ajattelumalleihin ilmeni ennen muuta juttujen teemojen painottumisen kautta: kun puolet jutuista koski venäläisten rikollisuutta ja näistäkin puolella venäläisyys tuotiin esiin jo rikoksesta kertovan jutun otsikossa, on perusteltua olettaa juttujen vahvistaneen suomalaisten kulttuurisessa muistissa olevia venäläisiä koskevia negatiivisia stereotypioita.” (Raittila 2004, 297.)

5.1.2 Miten kulttuurinen muisti rakentuu?

Kulttuurinen muisti siis penetroi yhteiskunnan syvärakenteet ja ”ohjelmoi” kaikki piiriinsä kuuluvat ajattelu- ja puhetapoja sisältävän tiedostamattoman arkistonsa äärelle. Sen rakennuspalikoita ovat kansakunnan kokemukset historiansa ajalta. Kansakuntamme historiassa on tapahtunut paljon sellaista, mikä edelleen ohjaa kulttuurisia ajattelumalleja tiettyyn suuntaan esimerkiksi venäläisten kohdalla.

Raittila (2004, 49) kertoo, kuinka Suomen historiassa myyttinen Venäjän pelko ja venäläisviha olivat aika ajoin taka-alalla ja kuinka ne poliittisesti tarkoituksenmukaisin syin kaivettiin esiin aina konfliktien aikaan. Näin tapahtui etenkin toisiaan seuraavien sotien aikakautena, joka kesti 1400-luvulta aina vuoteen 1809. Raittila kirjoittaa, kuinka tuona ajanjaksona ”hyvin negatiivinen kuva

Venäjältä luotiin ulkopoliittisista tarkoituksenmukaisuussyistä. Se oli tulos valtion johdon ylhäältä sanelemasta mielipiteenmuodostuksesta, jolla pyrittiin perustelemaan väestölle sotia ja niiden tuottamia rasituksia sekä varmistamaan itäisen rajamaan luotettavuus.”

Venäläisvastaisuutta herättivät tietoisien propagandan lisäksi myös luonnolliset syyt, kuten uskonnollisen suvaitsemattomuuden ja kulttuurisen outouden yhteisvaikutus. Jo Ruotsin vallan vuosisatoina venäläisiin liitettiin suomalaisessa kirjallisuudessa tukku kansanryhmää leimaavia luonteenpiirteitä: barbaarisuus, orjallinen alamaisuus, raakalaismainen julmuus, epäluotettavuus, kevytmielisyys, juoppous ja sukupuolinen epänormaalius. Lisäksi ”Venäjä ja venäläiset kuvattiin toisaalta kauheina ja pelottavina, toisaalta naurettavina ja selvästi länsieurooppalaista alemman kulttuurin edustajina. (- -) He olivat kristittyjä, joilta saattoi odottaa moraalia, mutta heidät nähtiin vääränlaisina kristittyinä, joiden moraali oli turmeltunut ja joiden monet keskeiset arvot olivat päinvastaiset kuin läntisessä ’sivistyneessä’ Euroopassa” (emt., 49).

Tsaarinvallan kukistumisen jälkeen venäläisvastaisuus lisääntyi nopeasti erinäisistä poliittisista ynnä muista syistä, mutta suoranainen Venäjän-vihan lietsominen alkoi vasta itsenäistymisen ja vuoden 1918 sisällissodan jälkeen: ”Valkoisten voittajien hallitsemien ideologisten koneistojen – ennen kaikkea armeijan, kirkon, kansakoululaitoksen ja suojeluskuntien – avulla nuoren Suomen kansallista identiteettiä alettiin tietoisesti rakentaa antivenäläisyyden ja antibolševismin pohjalta.” (Raittila 2004, 54–55.)

Venäläisyydestä erottautumisella rakennettiin omaa kansallista identiteettiä ja omanarvontuntoa. Keinot etnisen toiseuden rakentamiseksi olivat nykyperspektiivistä katsoen jopa räikeitä: historian varastoista kaivettiin esiin aineistoa, joka painotti Suomen ja Venäjän vihollisuutta ja alleviivasi itänaapurin barbaarisuutta. Raittila tiivistää: ”Kun Suomella ei ollut omaa vuosisatojen mittaista kansallista historiaa ja kulttuuria, sellainen piti luoda. Suomen historian punaiseksi langaksi sopi vuoden 1918 perspektiivistä katsoen yksinkertaistettu kuva suomalaisten vuosisatoja jatkuneesta taistelusta itää vastaan.” (Raittila 2004, 58.)

Sisällissodan jälkeisen propagandan kenties tehokkain muoto olikin tietoinen *historian rekonstruktio*; ulkopoliittisen propagandan nimissä rakennettiin tietoinen stereotypia venäläisistä vihollisina, ja tuo stereotypia syöpyi kulttuuriseen muistiin. Stereotypian voimakkuutta ja uskottavuutta perusteltiin luomalla illuusio siitä, että samalla tavalla venäläisistä on ajateltu aina ennenkin. Raittilan (emt., 56) mukaan näiden vuosien johtoajatus oli se, että koska ryssäviha ei

kummunnut läpi kansakunnan mitenkään spontaanisti, *suomalaiset oli opetettava vihaamaan ryssää*. Ryssävihan levittäminen oli järjestelmällistä ja etenkin siinä kunnostautui Akateeminen Karjala-Seura (AKS) ja sen piirissä toiminut Vihan Veljet -niminen veljespiiri. Klinge (1972, 64–66) lainaa Elmo Kailaa, joka Vihan Veljien perustamiskokouksessa julisti: ”Mutta – olkoonpa joku ryssä kuinka ihastuttava ja rakastettava tahansa – on hän kuitenkin ryssä, ja ennemmin tai myöhemmin peto tulee esille kiilloitetun ja siloitellun pinnan alta. Sillä verestään ja verensä mukana perimistään rotuominaisuuksista kukaan ei pääse irti.”

AKS:n propagandakirjallisuutta levitettiin suurina painoksina ympäri maata, ja kansakoululaitos, armeija, kirkko ja suojeluskunnat pitivät huolen siitä, että AKS-henkinen Neuvostoliitto-kuva ulottui läpi yhteiskunnan. Kari Immosen (1987, 425–432) mukaan AKS:n ajama ajattelutapa venäläisistä oli hallitseva 1920- ja 30-luvuilla.

Jatkosodan päättyminen merkitsi murrosta suhtautumisessa Neuvostoliittoon. Yhtäältä virallinen julkinen kuva Neuvostoliitosta puhdistettiin kertaheitolla: AKS ja suojeluskuntajärjestöt lakkautettiin ja julkista kielenkäyttöä siivottiin myötämielisemmäksi itänaapuria kohtaan. Raittila (emt., 63) toteaa, että ”viimeistään Kekkonen pitkällä presidenttikaudella itsenäisyyden alkuvaiheen ja sotavuosien käsitys venäläisistä vihollisina hävisi, tai ainakin se jäi marginaaliin”. Muutos näkyi joukkoviestimissäkin, jotka raportoivat venäläisistä aiempaa huomattavasti monipuolisemmin 1970- ja 80-luvuilla. Samaan aikaan suomalaisten kanssakäyminen venäläisten kanssa lisääntyi. Tämä henkilökohtainen kokemus venäläisistä auttoi purkamaan depersonalisointia, joka on tyypillistä viholliskuville, ja auttoi pääsemään yli pelon ja vihan tuntemuksista. Toisaalta kansalaisten tietoisuus muuttui paljon hitaammin; ”neljännesvuosisadan ajan mieliin juurrutettu viholliskuva myytteineen ja stereotypioineen jatkoi elämäänsä ihmisten arkikielessä ja -tajunnassa” (Raittila 2004, 60). Tätä kuvaa tietysti pönkittivät henkilökohtaiset sotakokemukset ja niistä periytyvä kansallinen trauma.

Yhteenvedona venäläisiä koskevan kulttuurisen muistin rakentumisesta voi siis sanoa seuraavaa: venäläisten väheksymistä käytettiin tietoisesti poliittisena vaikutuskeinona ja oman kansallisen identiteetin rakentajana niin Ruotsin vallan aikana käydyissä sodissa kuin kansallisen heräämisen kautena ja itsenäistymistä seuranneina vuosikymmeninä. Järjestelmällinen viholliskuvan rakentaminen päättyi jatkosodan loppumiseen, ja siitä eteenpäin avoin venäläisviha korvautui ensin siistityillä julkisilla kannanotoilla Neuvostoliitosta ja myöhemmin jopa aidolla lähentymisellä. Pääosin negatiiviset stereotypiat, joita suomalaisten mieliin oli syydetty aina keskiajalta lähtien,

kuitenkin syöpyivät kulttuurisen muistin syvärakenteisiin, ja sen arkistoista ne löytyvät vielä tänäkin päivänä. Nämä hitaasti muotoaan muuttavat stereotypiat, mentaliteetit, myytit ja ideologiat ovat piilevä osa suomalaista ajattelumaailmaa, ja ne aktualisoituvat tiedostamattomasti silloin, kun kyseinen vähemmistöryhmä tulee jotenkin osaksi arkeamme.

Tästä todisteena ovat Raittilan väitöskirjansa ensimmäisestä osatutkimuksesta saamat tulokset. Hän pyrki teemahaastattelujen avulla selvittämään, missä määrin vanhan ryssämyytin ja yleensä venäläisiä ihmisiä halveksivan suhtautumisen elementtejä on vielä suomalaisessa kulttuurissa. Teemahaastattelut tehtiin vuonna 1989. Tuloksia eritellessään Raittila (emt., 151) toteaa, että haastateltavien puheiden perusteella ”voi päätellä suomalaisessa kulttuurissa olleen vielä piirteitä vanhoista venäläisiä koskevista stereotypioista”, vaikka nuo piirteet olivatkin enää marginaalisina. Näitä stereotypioita olivat esimerkiksi venäläisten uhkaavuus, heidän alempiarvoisuutensa suomalaisiin nähden (esimerkiksi heikkous sotilaina) sekä venäläisyyden ja kommunistisen Neuvostoliiton samastaminen. Myös viitteitä venäläisten omituisuudesta, flegmaattisuudesta ja alkoholinkäytön runsaudesta esiintyi. (Emt., 140.)

Kielteisiä stereotypioita ei juurikaan tuotu teemahaastatteluissa esiin omina mielipiteinä vaan käsityksinä, jotka tuomittiin vanhentuneiksi ja sopimattomiksi. Todistelu siitä, että ”en minä näin ajattele, mutta jotkut muut saattavat ajatella”, paljastaa ennakkoluulojen olemassaolon kulttuurisesti yhteisessä ”lausumien arkistossa”; haastateltavat vain päättivät olla ottamatta niitä käyttöön haastattelutilanteessa. Sitoessaan tutkimuksensa muun tieteellisen yhteisön kontekstiin Raittila (2004, 288) yleistää ilmiön: ”Suomessa asuvia venäläisiä koskevien muiden tutkimusten perusteella voi olettaa, että vuonna 1989 haastattelupuheissa esiin tulleita hyvin negatiivisiakin venäläisiä koskevia ajattelumalleja esiintyy Suomessa edelleen yleisesti.”

Suomalaisten tapa rakentaa toiseutta itsensä ja venäläisten välille on kaikkea muuta kuin poikkeuksellinen. Itse asiassa kansa- ja uskontokunnat ovat läpi historian pyrkineet vetämään rajan ”meidän” ja ”muiden” välille. Jo antiikin Kreikassa ja Roomassa kulttuurinen ulkopuolinen oli barbaari: erivärinen, älyllisesti jälkeenjäänyt epädemokraattisen kulttuurin jäsen. Juutalaisessa perinteessä yhteisöön kuulumaton on ollut ”väärauskoinen”, kristinusko puolestaan pyrki levittäytyessään erottautumaan islaminuskosta, josta tulikin sen negaatio. Ei-kristitty ”Toinen” sai hirviömäisiä piirteitä, jollaisia olivat muun muassa aggressiivisuus ja kesytön seksuaalisuus. Samalla ristiretket saatiin puettua uskonnolliseksi sodaksi kaiken sen hyvän puolesta, mitä kristinusko edustaa. (Emt., 26–33.)

Löytöretket ja sitä seurannut kolonialismi vaikuttivat vahvasti läntisen maailman ”Toisia” koskevaan ajatteluun: he olivat nyt valloitetujen maiden kanta-asukkaita. Ajatus rotuhierarkiasta voimistui, mitä käytettiin hyödyksi esimerkiksi orjakaupan perusteluissa. ”Toinen” oli nyt barbaarinen, tyrannimainen ja uskonnoton, mutta myös vahvasti seksuaalinen, fyysisesti apinan kaltainen sekä kannibalismiin taipuvainen. ”Vieroksunnan perustelut olivat tässä vaiheessa ennen muuta kulttuurisia ja uskonnollisia eivätkä biologisia”, Raittila huomauttaa. 1700-luvun lopulla toiseutta alettiin kuitenkin tulkita biologisin perustein nimenomaan ”rodun” eroavuudeksi, joka oli myötäsyttyinen ja muuttumaton. Rotuajattelu tieteellistyi ja avasi portit sille, että rasismi muuttui varsinaiseksi ideologiaksi. 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku olivat jo orjuuden tuomitsemisen, rasismikritiikin kehittymisen ja rotuoppien tieteellisen arvovallan riisumisen aikaa, ja sittemmin avoin rasismi kävi poliittisesti mahdottomaksi.

Samalla kun Suomi on kasvanut osaksi läntistä kulttuuripiiriä, sen kulttuurinen muisti on kotiutunut mieleemme, ja sen myötä läntiset arvot ja toiseuden rakentamisen keinot yhtäältä afrikkalaisia ja toisaalta muslimeja vastaan ovat välittyneet myös meille. Ero näiden ja venäläisiä koskevien ajattelumallien välillä on se, että siinä missä Venäjä on kansallisen identiteettimme syntymästä alkaen ollut läsnä ja suomalaiset ovat voineet rakentaa Venäjää koskevat ajattelumallinsa todellisen kanssakäymisen pohjalta, afrikkalaisia ja muslimeja koskevat toiseuden diskurssit ovat suodattuneet meille muualta, sillä meillä ei ole samanlaista empiiristä kokemusta laajamittaisesta maahanmuutosta tai muunväristen ihmisten läsnäolosta kuin Länsi-Euroopan maissa yleensä. Näitä muualta lännestä suodattuneita diskursseja kirkko, koululaitos ja kansanperinne ovat sitten välittäneet eteenpäin opettamalla stereotyyppisiä käsityksiä neekereistä, pakanoista ja villi-ihmisistä. Näitä ”Toisia” on pidetty alempiarvoisina, outoina ja uhkaavina mutta myös kiehtovina.

”Toiseen” liitetyt kielteiset ominaisuudet on siten läpi historian luotu hyötymistarkoituksessa, perusteluina sodille tai pönkittämään kansallista identiteettiä. ”Etnisen toiseuden ja rasismin historian punaisena lankana erilaisuuden torjunnassa näyttää olevan omien intressien puolustaminen”, Raittila (emt., 30) tiivistää. Tällaiset kulttuuriset ajattelumallit, jotka ovat olemassa meidän kaikkien jakamassa kulttuurisessa puhetapojen arkistossa, vaikuttavat myös journalistisiin käytäntöihin, kuten oma tutkimukseni ja Raittilan ja Horstin tutkimukset ovat osoittaneet.

5.2 ”Me vs ne” – yhteenkuuluvuus ja status quo

Teoksessaan ”Viestinnän vallassa” Risto Kunelius (2003, 183–190) esittelee Talcott Parsonsia vuonna 1951 erittelemiä yhteiskunnan tarpeita eli funktionalistisia välttämättömyyksiä. Yhdeksi näistä Parsons mainitsee kiinteyden ylläpitämisen. Kunelius kirjoittaaakin, että ”monien tutkijoiden mielestä joukkoviestinnän merkittävin yhteiskunnallinen funktio on juuri kiinteyden ylläpito”. Tähän liittyy keskeisesti me-hengen luominen ja suomalaisen identiteetin rakentaminen. Kun otetaan huomioon, että identiteetit syntyvät samastumisesta ja eronteosta, ei sinänsä olisi yllättävää, että media haluaisi korostaa maahanmuuttajien erilaisuutta. Yksi tulkinta voisi olla, että heidät siksi esitetään ulkopuolella oleviksi ”Toisiksi”, joita kuvataan selkeästi erilaisiksi. Positiivinen ”me” saa rinnalleen negatiivisen pronominin ”ne”. Poikkeavuus rakentuu suhteessa normaaliin.

Kenties yhteiskunnan yhteenkuuluvuuden tunteen ylläpitäminen vaatii erontekoa ”meidän” eli suomalaisten ja ”heidän” eli ulkomaalaisten välillä. Voi olla, että kansallinen media korostaa suomalaisuutta samaan tapaan kuin niin sanotut pienet lehdet korostavat paikallisuuttaan. Tähän ajatukseen päätyy muun muassa tv-uutisia tutkinut Seija Ridell (1998, 90 ja 246–250), jonka mukaan uutiset tuottavat kansallista yhteisöyttä. Hän osoittaa, että tv-uutisia sekä rakennetaan että tulkitaan kansallisesta näkökulmasta, mikä näkyy jo journalismin tavassa jakaa sisällöt kotimaan tai ulkomaiden uutisiin. ”Kansallisuus on se kollektiivinen identiteetti ja kansakunta se ’kuviteltu yhteisö’, joita tv-uutisissa nykyisellään representoidaan erityisen keskeisesti. Voisi sanoa, että tv-uutiset on yksi niitä kulttuurisia instituutioita, jotka päivittäin rutiininomaisesti ’liehuttavat kansallisuuden lippua’”, Ridell metaforisoi Michael Billigin (1995, 39–43) kansallislippuvertauksiin viitaten. Suomessa uutiset tehdään suomalaisille ja niitä myös luetaan tai katsotaan suomalaisina, kansallisesti virittyneesti.

Kaikissa erilaisuuden määrittelyissä muukalainen on ”epämeikäläinen”, joka on tunnistettu suomalaisuuden ulkopuoliseksi. Hän on poikkeama kansallisesta järjestyksestä (Horsti 2005, 31 ja 36). Journalismi puolestaan yrittää nimenomaan palauttaa kansallisen järjestyksen (emt., 70 ja 181). Se rakentaa tätä järjestystä arkisesti ja rutiininomaisesti, kuvaamalla maahanmuuttajat suomalaisuuden normista poikkeaviksi ”Toisiksi”, jotka on lupa häivyttää julkisuudesta tai alistaa viranomaisten puheen kohteiksi. ”Hallinnallinen monikulttuurisuus, jota julkisuus tukee, rakentaa asetelman, jossa ’kulttuurit’ pyritään hallinnollisesti järjestelemään niin, että yhteiskuntarauha säilyy. Järjestelyn taustalla vaikuttavat ideat kansallisesta ja kulttuurisesta järjestyksestä.” (Emt.,

294.) Tämän takia ”maahanmuuttajia käsittelevä journalismi ei horjuta valkoisen suomalaisen hallinnoivaa asemaa”. (Emt., 281.)

Samalla tiedotusvälineet tulevat kuitenkin vahvistaneiksi vallitsevia valtarakenteita. Joukkoviestintä ylläpitää arvoja tyrkyttämällä vastaanottajilleen tietynlaista arvomaailmaa ja tarjoamalla malleja, joiden avulla arvojärjestelmiä uusinnetaan. Uutisjournalismi vahvistaa täten *status quota*, mikä saattaa sysätä osan maahanmuuttajayhteisöstä syvemmälle marginaaliin. Yhteisön sidokset yhteiskuntaan löyhentyvät ja siihen kuuluvia yksilöitä aletaan nähdä yhä enemmän normaalista poikkeavina. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, mitä heistä ajattelemme ja miten heitä kohtelemme. Ei ole lainkaan sanottua, että joukkoviestimet tietoisesti rakentavat tällaista suomalaista identiteettiä, mutta joka tapauksessa vaikutukset ovat todellisia.

5.3 Alitajuinen halu tuomita vieras

Raittila (2004, 249) kirjoittaa väestöryhmiin viittaamisen epätasa-arvoisuudesta tutkiessaan ilmaisukeinoja, joita käytetään venäläisistä kertovissa rikosuutisissa: ”Joissakin rattijuoppoutta koskevissa uutisissa tosin heräsi kysymys uutiskriteereistä: olisiko vastaavaa uutista julkaistu, jos rajalla kiinni jäänyt rattijuoppo olisi ollut suomalainen?” Tutkimukseni sai minut kysymään samaa. Tutkimustulosteni perusteella on oikeutettua olettaa, että ulkomaalainen mainitaan henkirikosuutisissa ulkomaalaiseksi herkemmin kuin suomalainen suomalaiseksi. Tämä johdattaa meidät loogisen jatkokysymyksen äärelle: miksi näin?

Yksi pohdinnan arvoinen kysymys on, kuinka suuri vaikutus henkirikosuutisointiin on sillä, että tiedot tulevat viranomaiselta. Voi olla, että surmatyön tekijä tulee määritellyksi kansallisuutensa perusteella jo tässä vaiheessa uutisprosessia, mikä saattaa lisätä todennäköisyyttä, että kansallisuusmääre päättyy lopputuotteeseen asti. Onhan eroa sen välillä, lisääkö toimittaja itse kansallisuusmääreen tekstiin tai jättääkö hän sen karsimatta valmiista poliisitiedotteesta. Voi olla, että kansallisuuteen viittaamisen epätasa-arvoisuus juontuu jo poliisin tiedotuspolitiikasta, jota eivät sido samat eettiset ohjeet kuin tiedotusvälineiden työtä. Tällöin huomaamaton ja ensisilmäykseltä mitättömältä vaikuttava maininta esimerkiksi venäläisyydestä saattaa soluttautua uutistekstiin ikään kuin vahingossa.

Kyse saattaa osin olla myös siitä, että suomalaisilla (toimittajilla) on alitajuinen halu tuomita julkisesti vieras, joka ei ole onnistunut sopeutumaan. Aiemmin viittasin Horstin käyttämään super-

suomalaisuuden käsitteeseen, jonka taustalla vaikuttaa maahanmuuttajiin kohdistuva vaatimus siitä, että joko nämä sopeutuvat suomalaiseen elämänmenoon tai häipyvät. Henkirikos puolestaan on ilmiselvä todistus siitä, ettei muukalainen ole onnistunut sopeutumisessaan. Ruuskanen (2010, 226–227) nostaa esiin näkemyksen siitä, kuinka surmaajaan suhtaudutaan yhteisössä. Asetelma on pelkistetysti seuraavanlainen. Me elämme yhteisön säännöillä yhteisön hyvinvoinnin takaamiseksi ja vastalahjaksi pääsemme osaksi sen suomaa turvallisuuden ja vakauden fantasiaa. Surmaaja on egoisti, joka polkee yhteistä hyvää oman etunsa nimissä. Hän on syntipukki, syyllinen, joka ”ottaa itselleen suvereenin vallan – vallan päättää elämästä ja kuolemasta – [...], joka uhkaa rikkoa koko yhteisön”. Syntipukki rikkoo yhteisön puolesta uhraamisen mekanismin, minkä takia hänet työnnetään kollektiivisesti syrjään, ”ajetaan erämaahan”. Ruuskasen mukaan yhteisö tarvitsee ulkopuolisen oman identiteettinsä rakentamiseksi, ja täksi ulkopuoliseksi valikoituu syntipukki.

Syntipukin ja ”Toisen” yhtäläisyydet ovat silmiinpistävät; kummankin avulla rakennetaan omaa identiteettiä negaation kautta ja kummatkin ollaan valmiit heivaamaan yhteisöstä ulos jos tai kun he epäonnistuvat sopeutumaan siihen. Tämä herättää aiheellisen kysymyksen: Onko halu sysätä ulkomaalainen surmaaja syrjään suurempi kuin se olisi suomalaisen surmaajan kohdalla? Onko hän kaksinkertainen syntipukki – sekä murhaaja että muukalainen? Kulttuurisen muistin käsitteen sekä saamieni tutkimustulosten pohjalta en pitäisi ajatusta lainkaan mahdottomana.

Oli syy epätasa-arvoistavalle nimeämiskäytännölle mikä tahansa, sen seuraukset ovat todellisia. Yhdyn Raittilan (2004, 250) näkemykseen siitä, että rikollisen nimeäminen savonlinnalaismieheksi tuskin leimaa kaikki Savonlinnassa asuvat samalla tavalla kuin maininta venäläismiehestä rikoksen tekijänä leimaa Suomen venäläisen vähemmistön. ”Pikkurikoksiin syyllistyneiden toistuva nimeäminen venäläisiksi kytkee rikosten yhteydessä esiin tulevat piirteet koskemaan venäläisten kategoriaa, ’yleistynyttä venäläisyyttä’. Vastaavasti voidaan ajatella, että positiiviset suvaitsevaisuusjutut Suomessa asuvista venäläisistä purkavat ’yleistyneen venäläisen’ kielteisiä piirteitä. Tämä ei ole kuitenkaan itsestään selvää, sillä on myös mahdollista, että noita venäläisiä pidetäänkin poikkeuksina eikä lainkaan ’yleistyneen venäläisen’ kategoriaan kuuluvina. Näin kategorisointia ylläpitävä partikularisointi eli erityistäminen toimii: kun suvaitsevaisuusjuttujen venäläiset koetaan erityistäen poikkeustapauksiksi, yleistyneen venäläisyyden kategoria jää elämään.” (Emt., 252.)

5.4 Ulkomaalainen surmaaja tuo uutiselle lisäarvoa

Kulttuurisen muistin sanelemien, me vastaan ne -henkisten ajattelumallien lisäksi tutkimustulosta voi yrittää selittää uutistyön käytäntöjen avulla. Yksi näkökanta on se, että ulkomaalainen surmaaja antaa uutiselle journalistista lisäarvoa. Pritchard & Hughes (1997) havaitsivat tutkimuksessaan, että merkittävimmät henkirikoksen uutisarvoon vaikuttavat tekijät ovat rikoksen osapuolien, ja näistä erityisesti uhrin, etninen tausta, sukupuoli ja ikä. Teoriaan yhtyy myös murha-itsemurhia tutkinut Minna Nikunen (2005, 316–317), joka lähtee siitä, että uutistyössä rutiini on tavallisuutta, joka ei kiinnosta. Henkirikosten kohdalla, jo tilastojenkin nojalla, tavallista on se, että suomalainen riistää toisen suomalaisen hengen. Tällöin ”[d]ramatiikkaa ei löydy, motiivia ei pohdita kovin laajasti, taustoista kerrotaan niukasti”. Mutta entä sitten, kun surmaan liittyy joku ei-suomalainen? Nikunen vastaa: ”Kun molemmat osapuolet ovat suomalaisia, uutisointi on vähemmän dramaattista ja draamallista kuin silloin, kun mukana on muiden kansallisuuksien edustajia. [...] Se, että molemmat ovat suomalaisia, tekee pariskunnasta vain tavallisen pariskunnan. Ulkomaalainen osapuoli tekee pariskunnasta erikoisen pariskunnan, jonka vuorovaikutukseen vaikuttaa kansallisuus ja etninen tausta.”

Tällainen kahden tai useamman kansallisuuden välinen surma mielletään poikkeukselliseksi, mihin viittaa myös se, että uutisissa sellaista pyritään selvittämään tarkemmin kuin kahden suomalaisen välistä henkirikosta. Nikunen (emt., 312) nostaa aineistossaan esiin vastaavanlaisen uutistapahtuman, jossa teon motiivia pohditaan huomattavasti enemmän kuin tapauksissa, jossa suomalainen on surmannut toisen suomalaisen. ”Vieraasta kulttuurista tulleen toimintaa ei voida ymmärtää samalla tavalla kuin suomalaisen”, Nikunen kiteyttää ulkomaalaisen tekemän surman viehätysarvon. Tällainen ulkomaalaisten surmaajien toimintaa ja mahdollista motiivia kartoittava, tavallista yksityiskohtaisempi pohdinta saa aikaan sen, että ”[u]lkomaalaisen teko näyttäytyy tavanomaisia suomalaisia selvemmin henkirikoksena, sillä teko esitetään aktiivisempana ja raaempana, myös motiivi on selvemmin tekijästä itsestään lähtöisin”. (Emt., 314.)

Heikki Saari (2007, 206) on rikosuutisten uutiskriteereitä pohtiessaan samoilla linjoilla:

”Rikosuutisten kohdalla ei ole ratkaisevaa rikos sinänsä, vaan merkityksellisiä jutunteon kannalta ovat pikemminkin rikoksen erityispiirteet. Rikos on myyntijuttu, jos siinä on jotakin poikkeuksellista ja hätkähdyttävää.” Samaan johtopäätökseen tulee Pasi Kivioja (2004, 94–95). Uutisoinnin tasapuolisuuden kannalta on tietysti ongelmallista, jos tapahtuman uutisarvoa korottavaksi poikkeuksellisuudeksi lasketaan tekijän ulkomaalaisuus. Tällöin ulkomaalaisuus

tuodaan esiin suomalaisuutta herkemmin, ja makrotasolla kansallisuuteen viittaamisen epätas-arvoisuus vääristää kuvaa ulkomaalaisten alttiudesta henkirikoksiin.

5.5 Venäläisviha ja kuolema myyvät

Toimittaja Lilja Lamberg kommentoi Tiedotustutkimus-lehdessä (1/1999, 40–41) iltapäivälehtien tapaa tehdä sensaatioita ja väittää, että venäläiset ovat sensaatio ylitse muiden. ”Ja kun sensaatioita tehdään, kohtuus ja totuudenmukaisuus eivät tiedotusvälineitä kiinnosta”, hän kritisoi. Sensaatioksi venäläisyyden on Lambergin mukaan tehnyt se negatiivisuus, joka Suomessa venäläisiin liitetään: ”Venäläisviha myy. Tai olisiko kyseessä pikemminkin venäläispelko?” Johtuen Suomen ja Venäjän naapuruussuhteesta ei tietenkään ole yllättävää, että venäläiset herättävät suomalaisissa tunteita. Raittilan (2004, 203) mukaan venäläiset ovat vuosisatojen ajan olleet merkittävän etninen Toinen suomalaisille. Horsti (2005, 88) sanoo, että venäläiset ja virolaiset esitetään suomalaisessa mediajulkisuudessa kielteisimmin. Oma aineistoni tukee havaintoa, sillä siitä löytyy kaksi venäläis(t)en ja kaksi virolais(t)en tekemästä henkirikoksesta kertovaa juttua; yhdenkään toisen maan kansalaisten tekemistä surmatöistä ei uutisoitu enemmän.

Sensaatioksi luetaan mitä suurimmassa määrin myös kuolema. Syrjälän (2007, 24 ja 27) ja Ruuskasen (2010, 161) tutkimukset osoittavat, että väkivalta ja kuolema, siis etenkin henkirikokset, ovat vahvasti esillä iltapäivälehdistön lööppi- ja etusivu-uutisoinnissa. Syy on yksinkertainen: kuolema myy. Väitettä tukee Pasi Kiviojan (2004, 89) tutkimus, jossa hän vertailee vuoden 2002 Ilta-Sanomien numeroiden lööppejä ja etusivuja niiden päivien myyntilukuihin. Suuntaa-antavan tutkimustuloksen mukaan huippumyynnit tavoitetaan uutisoimalla lööpin pääaiheena yleisvaarallisista rikoksista ja onnettomuuksista.

Irtonumeroina myytävät iltapäivälehdet elävät raadollisissa suorituspaineissa: niiden on houkuteltava lukijakunta pauloihinsa joka päivä uudelleen. Myynnin edistämiseksi niiden etusivuille on taitettu se materiaali, jonka oletetaan kiinnostavan lukijoita eniten. Ei siis ole sattumaa, että henkirikokset painottuvat etusivu- ja lööppijulkisuudessa. Ruuskanen (2010, 168–170) summaa, että lööpit ja etusivut sisältävät usein elementtejä, joihin lukija helposti identifioituu. Surmatyöt tapahtuvat usein ympäristössä, joka on arkielämästä tuttu – esimerkiksi kotona tai kadulla. Tuttuus ja samastumisen helppous tekevät tapahtumasta tunnetasolla henkilökohtaisen. Henkirikokset ja niitä väistämättä seuraava kuolema ovat aiheena sellaisia, jotka pääsevät ihomme alle. Ne tunkeutuvat tietoisuuteemme ja laukaisevat jonkin alkukantaisen, selviytymisvietistä

kumpuavan huolen elämän rajallisuudesta. Ostaakseen lehden lukijan täytyy kokea sen sisältö (jota etusivu ja lööppi referoivat) kiinnostavaksi ja itseä koskettavaksi. Kuolema aiheena puhuttelee.

Ruuskanen (2010, 183) jopa väittää, että iltapäivälehti-journalismissa henkirikoksen uhri on se, johon lukijoina identifioidumme. ”Se määrittää meitä. Uhrin kautta määrittyvät uutistapahtuman henkilöiden suhteet lukijaan. Uhri tuottaa jaon meihin ja muihin.” (Uhrin mieltämisestä yhdeksi meistä, katso myös Mäkipää 2004, 84.) Tässä suhteessa on erikoista, että monessa etusivulle nousseessa henkirikoksessa tekijän lisäksi myös uhri on ollut ulkomaalainen. En lähtökohtaisesti tutkimuksessani keskittynyt uhrin kansallisuuteen tai tämän nimeämisen käytäntöihin lainkaan, mutta havainto uhrin ulkomaalaisuuden yleisyydestä sai minut tarkastelemaan asiaa syvemmin. Taulukko 12 havainnollistaa Ulkomaalainen tekijä –kategorian henkirikosuutisissa esiintyneiden uhrien kansallisuudet. Itsensä lopuksi surmannutta tekijää ei ole luokiteltu uhriksi.

Taulukko 12:
Henkirikosuutisten uhrien etninen tausta
tapauksittain

Vuosi	Tekijä	Uhri
1994	Vietnam Marokko	Vietnam Suomi
1996	Somalia	Suomi
1999	Kiina Viro+Viro	Kiina Viro
2003	Vietnam	Vietnam
2006	Viro+Venäjä Japani Bangladesh Turkki+Suomi Venäjä (Inkeri) Azerbaidžan Ruotsi Somalia	Suomi Suomi+Suomi Suomi Turkki Venäjä Venäjä Suomi Somalia
2010	Kosovo Intia+Intia Pakistan	Suomi x 4 Suomi Pakistan

Taulukossa on mainittu tekijän tai uhrin kansallisuus tapauksittain ainoastaan, jos se on mainittu tutkimukseni kriteerien mukaisesti myös jommankumman lehden uutisointiketjun jossain vaiheessa (ml. niissä jutuissa, jotka julkaistiin ennen tekijän kansallisuuden paljastamista). Jos henkilön kansallisuutta ei ollut mainittu jutussa, hän ei esiinny myöskään taulukossa. Esimerkiksi Kosovon

albaani Ibrahim Shkupolli surmasi vuoden 2009 viimeisenä päivänä viisi henkilöä – entisen naisystävänsä, neljä kauppakeskus Sellon työntekijää – sekä lopuksi itsensä. Tapausta seuranneessa uutisoinnissa kerrottiin, että ex-naisystävä ja Sellon kolme miesuhria olivat suomalaisia. Sellon naispuolisesta työntekijästä ei sitä vastoin annettu kansallisuusviitettä, joten hän ei esiinny ylläolevassa taulukossa.

Taulukosta 12 ilmenee, että yli puolessa niistä ulkomaalaisen tekemistä henkirikoksista, jotka uutisoitiin iltapäivälehtien etusivuilla otantajakson aikana, myös uhri oli ulkomaalainen. Tämä kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että ”kulttuurin pitkä käsivarsi” haluaisi rakentaa toiseutta samastamalla lukijat ulkomaalaisen tekemän henkirikoksen uhriin. Eikö uhri tuottaisi jakoa meihin ja muihin tehokkaammin, jos tekijä olisi ulkomaalainen ja uhri suomalainen? Havainto tukee joka tapauksessa Pritchard&Hughesin sekä Nikusen väitettä siitä, että sekä henkirikoksen tekijän että sen uhrin kansallisuus vaikuttaa uutisen kiinnostavuuteen.

Syrjälä (2007, 40–44) osoittaa tutkimuksessaan, että lehdet osaavat lööpeissään hyödyntää taitavasti kuoleman pelonsekaista kiehtovuutta. Iltapäivälehdet ovat etenkin 2000-luvulle tultaessa pyrkineet rakentamaan lööppinsä siten, että väkivalta tunkeutuu kotiin ja arkeen entistä voimakkaammin, ne pyrkivät tajuntaamme uutisoimalla isistä, äideistä, opettajista, papeista ja poliiseista henkirikoksen tekijöinä. Lisäksi väkivalta tuodaan lähelle kertomalla tapauksista arkisia yksityiskohtia, esimerkiksi alleviivaamalla tekijöiden tavallisuutta. Myös parisuhdeväkivallasta kertominen on yleistynyt tällä vuosituhanella. Samaten ”iltapäivälehtien kuvat puskevat pelon rajaa lähemmäs kotisohvaa samaistamalla ihmisiä tutulta vaikuttaviin maisemiin ja kasvoihin”. (Emt., 62.) Kaikki tämä liittyy samanaikaisesti yleistyneeseen trendiin vedota henkirikosuutisissa lukijan tunteisiin (Mäkipää 2004, 118), mikä tehdään horjuttamalla perusturvallisuuden tunnetta. Kaiken lisäksi vaikuttaa siltä, että lehdet ajavat toisiaan yhä väkivaltaisempaan uutisointiin (Ruuskanen 2010, 163). Tältä pohjalta on aiheellista olettaa, etteivät iltapäivälehdet edes halua karsia etusivuiltaan tai lööpeistään pelkoja mahdollisesti aiheuttavaa sisältöä.

5.6 Herkistyikö Suomi vuosina 2003–2006?

Vaikka teoriat auttavat ymmärtämään yleisellä tasolla toiseuden rakentumista lehtiteksteissä, ne eivät vastaa siihen, miksi ulkomaalaiset henkirikoksen tekijät rynnivät iltapäivälehtien etusivuille ennennäkemättömällä laajuudella juuri vuosien 2003 ja 2006 välillä. Kulttuurisen muistin välittämä ideologiahan on juurtunut suomalaiskansallisessa ilmapiirissä kasvaneisiin jo vuosisatojen ajan;

miksi se on saanut otteen henkirikosuutisoinnista vasta viime aikoina? Tähän saattaa tarjota vastauksia Stanley Cohenin ([1972] 2002, 59–65) käsite herkistyminen (*sensitization*). Se nojaa olettamukseen, että ihmiset ovat yleensä herkempiä havaitsemaan tapahtuman, joka liittyy johonkin aiempaan tapahtumaan tai kokemukseen. Jos siis jostain uhkaavasta aiheesta on uutisoitu paljon, mediatekstien tuottajat ja vastaanottajat ”herkistyvät” sille ja alkavat antaa tapahtumille uusia merkityksiä tuon uhkakehyksen kautta. Täten toimittajat saattavat olla herkempiä lukemaan tuon ilmiön osiksi tapahtumia, jotka ilman aiempaa kehystä tuskin olisivat tulleet liitettyiksi samaan asiayhteyteen – ja olisivat kenties jääneet uutisoimatta kokonaan. Aiempi kehys tekee uutisesta tutumman ja kiinnostavamman yleisön kannalta, minkä takia sille saatetaan antaa uutisissa enemmän painoarvoa kuin tuoreelle ilmiölle.

Tapahtuman uutisarvoa voi siis nostaa se, että se suodattuu tutun viitekehyksen kautta, vaikka tapahtuma itse ei olisi erityisen merkittävä. Yksi perusteltu arvaus voisi olla, että ulkomaalaisten tekemiä henkirikoksia koskeva ”herkistyminen” tapahtui vuosien 2003 ja 2006 välillä. Kenties jokin raja ylittyi, mikä teki ulkomaalaisesta surmaajasta tutun kehyksen ja johti tapausten nostamiseen etusivuille entistä useammin. Tämän oletuksen varmistamiseksi määrällinen tarkastelu pitäisi ulottaa koskemaan myös niitä sisäsivujen juttuja, joihin ei ole viitattu etusivuilta, ja laskea, onko ulkomaalaisista henkirikoksen tekijöistä kertovien juttujen määrissä havaittavissa kasvua ennen vuotta 2006. Tämä olisi voinut altistaa journalismin kuvatuunlaiselle ”herkistymiselle”.

5.7 Mikä avuksi?

Vaikka Ruuskanen (2010, 13–14) tiedostaa epäsuhtaan iltapäivälehtien uutisoinnin ja viranomaisten ylläpitämien väkivaltatilastojen välillä, hän nostaa esiin puhuttelevan kysymyksen: Pitääkö mediatodellisuuden ylipäänsä olla sopusoinnussa muun, esimerkiksi viranomaistilastojen heijastelevan todellisuuden kanssa? ”Eikö se ole paremminkin huonoa journalismia ja ilmaisu epävapaudesta, jos journalisteilla olisi viranomaisten kanssa sama käsitys ’todellisuudesta’; että journalistien sanomiset korreloisivat suoraan viranomaisten viranomaisille tekemien tilastojen kanssa?”

Suomalaisen iltapäivälehdistön historiaa ja sen asemaa nykyisessä mediakentässä teoksessaan käsitellyt Heikki Saari (2007, 209) antaa puheenvuoron Ilta-Sanomien entiselle päätoimittajalle Vesa-Pekka Koljoselle. Koljonen vastaa Kivivuoren ja Smolej’n kritiikkiin, joka liittyy väkivallan lisääntymiseen iltapäivälehtien etusivuilla, seuraavasti: ”Jos näistä teoista viestiminen herättää

pelkoja, se ei ole viestijän vika. Toimittaja ei ole kansanvalistaja tai kasvattaja. Hänen tehtävänsä on kertoa tosiasioita.”

Kieltämättä kuulostaa absurdilta, että iltapäivälehtien pitäisi henkirikosuutisoinnissaan toimia jonkin kiintiön pohjalta varmistaakseen sen, että henkirikosjulkisuus vastaisi henkirikostodellisuutta. Vai miltä kuulostaa sääntö siitä, että vastedes iltapäivälehtien henkirikosuutisoinnin vuosittaisesta kokonaismäärästä vain seitsemän prosenttia saisi käsitellä tapauksia, joissa surmaaja on ulkomaalainen? Tällainen kiintiösystemi tietysti kaventaisi sananvapautta ja journalistisin perustein tapahtuvaa päätöksentekoa. Siksi olenkin Raittilan (2004, 289) tavoin taipuvainen ajattelemaan, että ratkaisu löytyy ennemminkin huomion kiinnittämisestä ulkomaalaisten nimeämiseen ja siinä vallitsevaan epätasa-arvoisuuteen: ”[...] voisi pohtia, ovatko uutiskriteerit, etnisen taustan mainitseminen sekä muut esitystavat venäläisiä [tai maahanmuuttajia yleensä/VH] koskevissa rikosjutuissa samat kuin muiden kansallisuuksien kohdalla.”

6. Tutkimuksen merkitys ja lisätutkimuksen tarve

Pro gradu -työni lopuksi pohdin sitä, mitä hyötyä tutkimuksestani voi olla ja miten sitä voisi laajentaa. Tämän, kuten muidenkin toiseustutkimusten, suuri anti on mielestäni siinä, että ne tuovat näkymättömän näkyväksi; harva toimittaja myöntäneekin tekevänsä journalistisia päätöksiä kulttuurisen muistin ohjailemana. Mitä tietoisemmaksi toimittajakunta tulee tiedostamattomista rutiineista, sitä todennäköisemmin ulkomaalaisia koskevat vinoumat uutisoinnissa saadaan korjatuiksi. Tutkimukset voivat parhaassa tapauksessa auttaa toimittajia itsereflektioon: miten toimin ulkomaalaisista (rikollisista) uutisoidessani ja miksi? Itsereflektio auttaisi karsimaan lehtitekstistä sellaiset viittaukset etniseen taustaan, jotka eivät ole journalistisesti perusteltuja, ja seurauksena uutisointi muuttuisi tasa-arvoisemmaksi.

Olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka usein toimittajat nimeävät uutisjutuissa ulkomaalaisen henkirikoksen tekijän ulkomaalaiseksi ja kuinka useasti suomalaisen suomalaiseksi *silloin, kun heillä on tieto tekijän kansallisuudesta*. Eikö suomalaisuutta tarvitse siis erikseen mainita, koska se on normi ja lähtökohta? Tämän tutkimuksen puitteissa en pysty kysymykseen vastaamaan, koska sen selvittäminen, milloin toimittajalla on ollut tieto tekijän kansallisuudesta, ei selviä lehtiä analysoimalla, vaan sitä varten pitäisi haastatella itse toimittajia. Työ olisi erittäin vaivalloista, ellei peräti mahdotonta: sen tutkiminen, onko tekijän kansallisuus ollut jutun kirjoittamishetkellä

toimittajan tiedossa vai ei, vaatisi sen, että jokainen toimittaja muistaisi esimerkiksi jokaisen vuonna 1996 kirjoittamansa henkirikosuutisen sekä *kirjoittamishetkellä tiedossaan olleet faktat*. On kohtuutonta olettaa, että toimittajien muisti ulottuisi vuosia taaksepäin näin suurella tarkkuudella. Näyttääkin siltä, että kysymys siitä, johtuuko tekijän kansallisuuden mainitseminen tai mainitsematta jättäminen uutisjutussa (a) toimittajan tietoisesta päätöksestä, (b) vaistomaisesta päätöksestä, (c) huolimattomuudesta vai kenties (d) hänen vajavaisista tiedoistaan, jää jatkossakin selvittämättä.

Toinen aihe, joka nousi esille useissa graduani koskeneissa keskusteluissa, on se, miten mielenkiintoista olisi tehdä vastaava tutkimus henkirikosta lievempien rikosten – kuten raiskausten tai varkauksien – uutisoinnista. Oman käsitykseni mukaan minkään spesifin maan kansalaisilla ei ole paikkaa kulttuurisessa muistissamme ensisijaisesti tappajina tai murhamiehinä, mutta sen sijaan romanit ja venäläiset saattavat assosioitua kulttuurisen muistin normien mukaisesti epärehellisyyteen, kuten varkauksiin ja huijauksiin, ja Afrikasta tai Lähi-idästä kotoisin olevat taas seksuaalirikoksiin. Jos tällainen tutkimus tehtäisiin, hypoteesini on, että ulkomaalaisuuteen viitattaisiin varkaus- ja raiskausuutisissa suhteellisesti vielä ahkerammin kuin surmauutisissa. Tällaisen tutkimuksen tekijän tulisi kuitenkin keksiä jokin toinen keino aineiston seulomiseksi, sillä en usko, että tämänkaltaiset lievemmat rikokset saavat kovinkaan paljon näkyvyyttä iltapäivälehtien etusivuilla. Tutkija joutuisi tällöin selaamaan lehtien numerot sisäsivuja myöten, mikä lisäisi työtaakkaa huomattavasti eikä sallisi yhtä suuren aineiston läpikäymistä kuin minkä itse otin harteilleni.

Oli miten oli, kuvaillun kaltaiselle tutkimukselle olisi tilausta. Aamulehti uutisoi huhtikuun lopulla 2012, kuinka vuosina 2006–2009 raiskauksesta tuomituista 34 prosenttia oli ulkomaalaisia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen erikoissuunnittelija Hannu Niemi uskoo jutussa, että perussuomalaiset pyrkivät hyötymään raiskaustilastoista muistuttamalla niistä taajaan. Mikäli samanlainen, tiettyjä etnisiä ryhmiä raiskausalttiuteen assosioiva kulttuurinen ajattelumalli on pesiytynyt myös lehtiteksteihin, näiden ihmisryhmien sopeutuminen kulttuuriimme tukaloituu.

7. Lähteet

7.1 Kirjat ja artikkelit

Althusser, Louis (1984): Ideologia ja ideologiset valtiokoneistot. Teoksessa Ideologiset valtiokoneistot. Jyväskylä: Kansankulttuuri ja Osuuskunta Vastapaino, 86–143.

Billig, Michael (1995): Banal Nationalism. London etc: Sage Publications.

Carey, James W. (1994/ 1975): Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. Tiedotustutkimus 17:2, 81–97.

Cohen, Stanley ([1972] 2002): Folk Devils and Moral Panics. Third Edition. London: Routledge.

Furedi, Frank (1998): Culture of Fear. Risk-Taking and the Morality of Low Expectation. London and New York: Cassell.

Gerbner, George & Grass, Larry (1976): Living With Television: The Violence Profile. Journal of Communication, 26:2, 173–199.

Hall, Stuart (1992): Kulttuurin ja politiikan murroksia. Tampere: Vastapaino.

Hemánus, Pertti (1966): Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Tampereen yliopisto (Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, Vol 6).

Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1986): Totuuksista utopioihin. Journalismin, muun todellisuuden ja yleisön suhteista. Helsinki: Otava.

Horsti, Karina (2005): Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Immonen, Kari (1987): Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39. Helsinki: Otava.

Jaakkola, Magdalena (1999): Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999. Työpoliittinen tutkimus 213. Helsinki: Työministeriö.

Kivivuori, Janne & Kemppi, Sari & Smolej, Mirka (2002): Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196.

Klinge, Matti (1972): Vihan veljistä valtiososialismiin. Helsinki: WSOY.

Korander, Timo (1994): Suomalaisten turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisu 10/1994, Helsinki.

Kunelius, Risto (2003): Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.

Lamberg, Lilja (1999): Venäläisviha myy. Tiedotustutkimus 1/1999, 41–42.

Leach, Edmund (1970): Lévi-Strauss. Glasgow: William Collins Sons & Co. Ltd.

Lepola, Outi (2000): Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Liebkind, Karmela (1988): Me ja muukalaiset – ryhmärajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus.

Mead, George H. (1934): Mind, Self and Society. Chicago: The University of Chicago Press.

Mäkipää, Leena (2004): Henkirikos Ilta-Sanomissa. Journalistisen kulttuurin murros ja rikosjournalismi. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 37. Helsinki: Edita Prima Oy.

Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2004): Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. 2. Helsinki: Loki-Kirjat.

Niiniluoto, Ilkka (1974): Fallibilismista. Sosiologia 5–6.

Nikunen, Minna (2005): Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Pietilä, Veikko (1995): Tv-uutisista, hyvää iltaa. Merkityksen ulottuvuudet televisiouutisjutuissa. Tampere: Vastapaino.

Pietilä, Veikko (1997): Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.

Pritchard, David & Hughes, Karen D. (1997): Patterns of Deviance in Crime News. Journal of Communication 47:3, 49–67.

Raittila, Pentti (2004): Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Ridell, Seija (1998): Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Ruuskanen, Sauli (2010): Kuolema iltapäivällä. Postmoderni subjekti ja reaalinen iltapäiväjournalismissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print.

Saari, Heikki (2007): Isku tajuntaan. Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia. Helsinki: Johnny Kniga.

Suhonen, Pertti (1994): Mediat, me ja ympäristö. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Syrjälä, Hanna (2007): Väkivalta lööppijulkisuudessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Williams, Paul & Dickinson, Julie (1993): Fear of Crime: Read All About It? The Relationship Between Newspaper Crime Reporting and Fear of Crime. *British Journal of Criminology* 33:1, 33–56.

7.2 Elektroniset lähteet

Ajan tasalle toimitettujen säädösten tietokanta. Finlexin verkkojulkaisu. Luettu 23.10.2013.

Saatavilla:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Journalistin ohjeet kautta aikain. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/journalistin-ohjeet-1992/

Kivioja, Pasi (2004): Alaston lööppi: millaiset uutiset myyvät tabloid-lehtiä – ja miksi?

Lähitarkastelussa Ilta-Sanomien lööpit, etusivut ja myyntiluvut vuonna 2002. Luettu 23.10.2013.

Saatavilla:

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/91813/gradu00332.pdf?sequence=1>

Niemi, Hannu & Honkatukia, Päivi & Lehti, Martti: Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

<http://www.optula.om.fi/uploads/i9oum887.pdf>

Ovaskainen, Emma-Leena (2008): Pakko katsoa: Väkivaltaotsikoiden kuvitus Ilta-Sanomien ja

Iltalehden lööpeissä vuosina 1985, 1995, 2000, 2005 ja 2006. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79866/gradu03077.pdf?sequence=1>

Tilastokeskuksen StatFin-tilastopalvelu. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=020_polrik_tau_102&ti=Rikokset+ja+niiden+selvitt%E4minen+vuo+desta+1980&path=../Database/StatFin/oik/polrik/&lang=3&multilang=fi

7.2.1 Lehtiartikkelit internetissä

Helsingin Sanomissa julkaistu Umayya Abu-Hannan kirjoitus: Lottovoitto jäi lunastamatta. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

<http://www.hs.fi/paivanlehti/sunnuntai/Lottovoitto+j%C3%A4i+lunastamatta/a1356756791315>

Ilta-Sanomissa julkaistu Ulla Appelsinin kommentti. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288528270267.html>

Helsingin Sanomien rasismigallup. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

<http://www.hs.fi/kotimaa/HS-gallup+Enemmist%C3%B6+pit%C3%A4%C3%A4+Suomea+rasistisena/a1305549205315>

Aamulehti. Karu tilasto: Lähi-idän miehet syylistyivät Suomessa raiskauksiin hälyttävän usein. Luettu 23.10.2013. Saatavilla:

<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194739798588/artikkeli/karu+tilasto+lahi-idan+miehet+syylistyvat+suomessa+raiskauksiin+halyttavan+usein.html>

8. Liitteet

Liite 1: Tutkimuksessa analysoidut sanomalehdet

Liite 2: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikostilasto 2003–2010

Liite 3: Tilastokeskuksen henkirikostilasto 1996–2010

Liite 4: Poliisiasian tietojärjestelmän henkirikostilasto 1993–2010

LIITE 1

Tutkimuksessa analysoidut sanomalehdet

Ilta-Sanomat vuosina 1994, 1996, 1999, 2003, 2006 ja 2010.

Iltalehti vuosina 1994, 1996, 1999, 2003, 2006 ja 2010.

LIITE 2

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikostilasto

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tekijöitä, joiden henkilöllisyys selvitetty, yhteensä (pl. pimeäksi jääneet rikokset)	102	136	111	116	111	115	112	105

Tekijöistä Suomessa pysyvästi asuvia Suomen kansalaisia (ml.

kaksoiskansalaisuuden omaavat)	97	134	106	107	108	115	106	101
Suomenkielisiä	96	128	102	104	100	109	103	98
Ruotsinkielisiä	0	3	0	2	3	2	0	0
Romaneja	0	2	2	1	2	1	3	2
Venäläisiä	0	0	0	0	1	1	0	0
Virolaisia	0	0	0	0	0	0	0	1
Kurdeja	0	0	1	0	0	0	0	0
Somaleja	0	0	1	0	0	0	0	0
Vietnamlaisia	1	0	0	0	0	1	0	0
Bangladeshilaisia	0	1	0	0	0	0	0	0
Kiinalaisia	0	0	0	0	1	0	0	0
Kreikkalaisia	0	0	0	0	1	0	0	0
Ranskalaisia	0	0	0	0	0	1	0	0

Tekijöistä Suomessa pysyvästi asuvia ulkomaan kansalaisia, joiden tausta on:

Yhteensä	5	1	3	6	1	0	4	2
Ruotsalaisia	0	1	0	0	0	0	0	0
Venäläisiä	1	0	1	4	0	0	1	0
Virolaisia	1	0	0	1	0	0	1	0
Inkerinsuomalaisia	1	0	0	0	0	0	0	0
Somaleja	1	0	0	0	0	0	0	1
Kurdeja	0	0	1	0	0	0	0	0
Albaaneja / kosovolaisia	0	0	0	0	0	0	1	1
Bosnialaisia	0	0	0	0	1	0	0	0
Burmalaisia	0	0	0	1	0	0	0	0
Irakin arabeja	0	0	1	0	0	0	0	0
Libanonilaisia	1	0	0	0	0	0	0	0
Pakistanilaisia	0	0	0	0	0	0	1	0

Tekijöistä Suomessa käymässä olleita ulkomaan kansalaisia (ml. oleskeluluvan omaamattomat turvapaikan hakijat)

Yhteensä	0	1	2	3	1	0	1	2
Ruotsalaisia	0	0	1	0	0	0	0	0
Venäläisiä	0	0	0	0	1	0	0	0
Virolaisia	0	1	0	0	0	0	0	0
Somaleja	0	0	0	1	0	0	0	0
Azerbaidzanilaisia	0	0	0	1	0	0	0	0
Bangladeshilaisia	0	0	0	1	0	0	0	0
Burmalaisia	0	0	0	0	0	0	0	1
Intialaisia	0	0	0	0	0	0	0	1
Marokkolaisia	0	0	1	0	0	0	0	0
Nigerilaisia	0	0	0	0	0	0	1	0

**Tekijöistä Suomessa käymässä olleita
Suomen kansalaisia (ml.
kaksoiskansalaisuuden omaavat)**

Yhteensä	0	0	0	0	1	0	1	0
Suomenkielisiä	0	0	0	0	0	0	1	0
Romaneja	0	0	0	0	1	0	0	0

Optulan tilastossa kansallisuustieto perustuu Suomen kansalaisten osalta tekijän nimeen, käytettyyn virkakieleen (tuomio) ja muuhun esitutkinnassa ilmi tulleeseen.

Epäselvissä tapauksissa tekijä on katsottu suomenkieliseksi.

Sisältää poliisin rikosnimikkeillä murha, tappo, surma, lapsensurma, kuolemantuottamusrikos+pahoinpitelyrikos tutkimat rikokset.

Jokainen uhri kirjattu omaksi rikoksekseen. Tiedot kirjattu, kun esitutkinta päättynyt tai ilmitulosta kulunut 12 kk ja rikosta tutkitaan edelleen henkirikoksena.

Vuoden 2010 rikoksista on tietokantaan kirjaamatta vielä seitsemän, joista pääosa on tällä hetkellä pimeitä (joten ne eivät muuta tilastoa juurikaan).

”Suomalainen tekijä” -kategoriaan on luettu kaikki suomen- tai ruotsinkieliset Suomen kansalaiset (= vaaleansinisellä väritetyt solut), mukaanlukien Suomen romanit.

Muun maan kuin Suomen kansalaiset sekä Suomen kansalaisuuden omaavat kaksoiskansalaiset (ns. ulkomaalaistaustaiset) olen luokitellut "ulkomaalainen tekijä" -kategoriaan.

LIITE 3

Tilastokeskuksen henkirikostilasto

muuttujina Kunta, Rikos, Tiedot ja Vuosi

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Syylisiksi epäillyt yhteensä	156	142	121	148	155	166	167	122	152	128	103	121	159	119	132
Syyliseksi epäillyt Suomen kansalaiset	-	140	119	143	152	163	163	118	147	122	93	119	157	118	129
Syyliseksi epäillyt Venäjän kansalaiset	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	3	-	-	1	-
Syyliseksi epäillyt Ruotsin kansalaiset	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-
Syyliseksi epäillyt Viron kansalaiset	-	-	2	-	1	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Syyliseksi epäillyt Somalian kansalaiset	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
Syyliseksi epäillyt ent. Jugoslavian kansalaiset	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Syyliseksi epäillyt ent. Neuvostoliiton kansalaiset	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Syyliseksi epäillyt Turkin kansalaiset	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Syyliseksi epäillyt Vietnamin kansalaiset	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Syyliseksi epäillyt Irakin kansalaiset	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Syyliseksi epäillyt Saksan kansalaiset	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-

- = Tietoa ei ole

1990-luvulla, kun kansalaisuustaulukko tehtiin, mukaan otettiin 10 edustetuinta muun maan kansalaisuutta. Tarkempi valikoima kansallisuuksia esitettiin Oikeustilastollisessa vuosikirjassa, joka nyttemmin on lakkautettu.

Mikäli luvut ([Syylisiksi epäillyt yhteensä] – [Syyliseksi epäillyt Suomen kansalaiset] = [Syyliseksi epäillyt muun maan kansalaiset]) eivät täsmää, epäilty on muun kuin luetellun maan kansalainen tai hänen kansallisuutensa on tuntematon.

Tilastossa käytetään 1.1.2010 aluejakoa koko aikasarjassa.

LIITE 4

Poliisiasiain tietojärjestelmän henkirikostilasto

VUOSI	KANSALAISUUS	LKM	ASUVA	KAYVA	EI_TIETOA
1993	EI TIEDOSSA	3	0	0	0
1993	SUOMI	72	0	0	0
1993	VIRO	2	0	0	0
1993	TIETO PUUTTUU	23	0	0	0
1994	SUOMI	136	0	0	0
1994	VIETNAM	1	0	0	0
1995	EI TIEDOSSA	5	0	0	0
1995	IRAK	1	0	0	0
1995	IRAN	1	0	0	0
1995	RANSKA	1	0	0	0
1995	SOMALIA	1	0	0	0
1995	SUOMI	156	0	0	0
1995	TURKKI	1	0	0	0
1995	VIRO	1	0	0	0
1996	EI TIEDOSSA	6	0	0	0
1996	KREIKKA	1	0	0	0
1996	RUOTSI	1	0	0	0
1996	SUOMI	164	0	0	0
1996	VENÄJÄ	5	0	0	0
1997	SUOMI	143	0	0	0
1997	TANSKA	1	0	0	0
1998	SOMALIA	1	0	0	0
1998	SUOMI	114	0	0	0
1998	VIRO	2	0	0	0
1999	EI TIEDOSSA	1	0	0	0
1999	KIINA	1	1	0	0
1999	NIGERIA	1	1	0	0
1999	SOMALIA	1	1	0	0
1999	SUOMI	144	0	0	0
1999	SYYRIA	1	1	0	0
1999	VIRO	1	1	0	0
2000	IRAK	1	1	0	0
2000	SUOMI	135	0	0	0
2000	VIRO	1	0	1	0
2001	NORJA	2	0	0	2
2001	SUOMI	166	0	0	0
2001	VENÄJÄ	1	1	0	0
2001	VIRO	2	0	1	1
2002	ALBANIA	1	0	1	0
2002	EGYPTI	1	1	0	0
2002	EI TIEDOSSA	1	0	0	0
2002	KOLUMBIA	1	0	0	1
2002	NEUVOSTOLIITTO	1	0	1	0
2002	PORTUGALI	1	0	0	1
2002	RUOTSI	1	0	1	0
2002	SUOMI	132	0	0	0
2003	CHILE	1	0	1	0
2003	KANSALAISUUTTA VAILLA OLEVA	1	1	0	0
2003	SOMALIA	1	1	0	0
2003	SUOMI	121	0	0	0
2003	VENÄJÄ	3	0	3	0
2003	VIRO	1	1	0	0
2004	RUOTSI	1	1	0	0
2004	SUOMI	155	0	0	0

2004	VENÄJÄ	1	1	0	0
2004	VIRO	1	1	0	0
2005	IRAK	2	2	0	0
2005	MAROKKO	1	1	0	0
2005	RUOTSI	1	0	0	1
2005	SUOMI	108	0	0	0
2005	TURKKI	1	1	0	0
2005	VENÄJÄ	1	1	0	0
2006	AZERBAIDZAN	1	0	0	1
2006	BANGLADESH	1	1	0	0
2006	KANSALAISUUTTA VAILLA OLEVA	2	2	0	0
2006	MYANMAR	1	1	0	0
2006	SOMALIA	1	0	1	0
2006	SUOMI	108	0	0	0
2006	VENÄJÄ	3	3	0	0
2007	BOSNIA-HERTZEGOVINA	1	1	0	0
2007	LIETTUA	1	0	1	0
2007	RUOTSI	1	0	1	0
2007	SUOMI	123	0	0	0
2008	SUOMI	146	0	0	0
2008	VIETNAM	1	1	0	0
2009	JUGOSLAVIA	1	1	0	0
2009	MAROKKO	2	0	0	2
2009	PAKISTAN	1	1	0	0
2009	SUOMI	118	0	0	0
2009	VENÄJÄ	1	1	0	0
2010	INTIA	1	1	0	0
2010	KOSOVO	1	1	0	0
2010	MYANMAR	1	1	0	0
2010	SUOMI	117	0	0	0